

Laura Markkanen

Kaiken on lähdettävä lapsesta – Lapsen etu lastensuojelullisessa perhekuntoutuksessa

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Kuntoutus tutkinto-ohjelma

Sosionomi YAKM

Opinnäytetyö

24.1.2017

Tekijä Otsikko	Laura Markkanen Kaiken on lähdettävä lapsesta – Lapsen etu lastensuojelullisessa perhekuntoutuksessa
Sivumäärä Aika	76 sivua + 6 liitettä 24.1.2017
Tutkinto	Sosionomi YAMK
Tutkinto-ohjelma	Kuntoutus Ylempi AMK
Ohjaajat	Yliopettaja Elisa Mäkinen Yliopettaja Salla Sipari
<p>Tuomarilan perhetukikeskus on Espoon kaupungin lastensuojelun avohuollon perhekuntoutusta tarjoava laitos. Perhetukikeskuksessa pyritään tukemaan perhettä asetettujen tavoitteiden ja lapsen edun mukaisesti, jotta perheen toimintaan saadaan aikaan tarvittuja muutoksia. Tämän tutkimuksellisen kehittämistyön tarkoituksena oli selvittää, miten lapsen etu tehdään näkyväksi Tuomarilan perhetukikeskuksen lastensuojelullisessa perhekuntoutuksessa. Kehittämistehtävänä oli selvittää keskuksen olemassa olevia käytöntöjä sekä lapsen edun näkyväksi tekemisen estäviä ja vahvistavia tekijöitä. Tavoitteena oli lapsen edun mukaisen työskentelyn vahvistaminen perhekuntoutuksessa.</p> <p>Tutkimuksellinen kehittämistyö toteutettiin toimintatutkimuksen periaattein. Aineisto kerättiin sähköisellä kyselyllä ja kehittäjäryhmän työskentelyn avulla. Kyselyssä tiedontuottajina olivat kaikki suoraa asiakastyötä tekevät Tuomarilan työntekijät. Kehittäjäryhmä puolestaan koostui viidestä Tuomarilan työntekijästä. Kehittäjäryhmä kokoontui kahdesti. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.</p> <p>Tulosten perusteella lapsen etu tehdään näkyväksi kohtaamisen, lapsilähtöisen työskentelyn sekä työyhteisön yhteisen ymmärryksen avulla. Yhteisen ymmärryksen toteutuminen vaatii koulutusta ja mahdollisuutta konsultaatioon, mutta myös työyhteisön avointa keskustelua arvoista ja asenteista – siitä, mikä työssä on olennaisen tärkeää. Lapsen edun arviointi vaatii työntekijöiltä ymmärrystä ja ammatillisuutta kohdata paitsi lapsi ja hänen vanhempansa, myös lapsen läheis- ja viranomaisverkosto. Lapsilähtöinen työskentely toteutuu, kun perhekuntoutusta ja sen kehittämistä toteutetaan lapsen näkökulmasta – on arvioitava, millainen vaikutus kuntoutuksella on lapsen edun vahvistumiseen ja tarpeiden toteutumiseen. Perhekuntoutuksessa kohtaaminen vaikuttaa niin luottamuksen syntymiseen, vuorovaikutukseen kuin muutoksen mahdollistamiseen perheessä.</p> <p>Kehittämistyön tuloksia voidaan jatkossa hyödyntää Tuomarilan perhetukikeskuksen toiminnan kehittämisessä.</p>	
Avainsanat	lastensuojelu, perhekuntoutus, lapsen etu

Author Title	Laura Markkanen It all starts with the child - The best interest of the child in family rehabilitation in child welfare
Number of Pages Date	76 pages + 6 appendices 24th January 2017
Degree	Master of Social Services
Degree Programme	Rehabilitation
Instructors	Elisa Mäkinen, Principal Lecturer Salla Sipari, Principal Lecturer
<p>Tuomarila Family Support Centre is an institution that offers open care services in the field of child welfare in Espoo. The aim of the work carried out in the centre is to support the family according to the goals imposed and the best interest of the child, in order to achieve necessary changes in the family. The purpose of this research-based development study was to identify how the best interest of the child is made visible in family rehabilitation in Tuomarila Family Support Centre. The development task was to look into the current practices of the centre as well as identify the blocking factors and the strengthening factors in visualizing the interest of the child. The aim was to reinforce the best interests of the child as a premise in the family rehabilitation work.</p> <p>The research-based development work was conducted according to an action research approach. The data of the study was collected both through an online questionnaire and in a development group. The survey data providers were all employees doing direct client work in Tuomarila. The development group consisted of five employees of the centre. The group met twice. All data were analyzed with content analysis.</p> <p>Based on the results the best interest of the child becomes visible by encounter, by a child-oriented approach in the work and by a common understanding at the workplace. Achieving a common understanding demands education and the possibility of consulting, but also an open conversation about values and attitudes – highlighting the quintessence of the work. To be able to evaluate the best interest of the child, the employees must have a high level of understanding and professionalism in encountering the child and their parents as well as their network. Implementing the child-orientated approach in the work means that family rehabilitation and the development must be carried out in relation to the child – the impact of the family rehabilitation in strengthening the child's best interest and needs has to be evaluated at all times. The way the child and the family are encountered has an effect in creating trust, in the interaction and in enabling a change within the family.</p> <p>The results of this research-oriented development work will be utilized in developing the operations of the Tuomarila Family Support Centre.</p>	
Keywords	child welfare, family rehabilitation, The best interest of the child

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Lapsen etu	3
3	Perhekuntoutus lastensuojelussa	7
4	Lapsen edun arvioinnin lähtökohdat	10
4.1	Lapsen edun arviointi	10
4.2	BBIC-malli arvioinnin viitekehyksenä	12
4.3	Lapsen edun arviointi BBIC-mallin avulla	16
5	Perhekuntoutus Tuomarilan perhetukikeskuksessa	18
6	Tutkimuksellisen kehittämistyön tavoite ja menetelmälliset ratkaisut	21
6.1	Kehittämistyön tarkoitus, tavoite, tuotos ja kehittämistehtävät	21
6.2	Tutkimuksellinen lähestymistapa	21
6.3	Tutkimuksellisen kehittämistyön eteneminen	23
6.4	Tiedontuottajien valinta ja kuvaus	24
6.5	Aineiston kerääminen	25
6.6	Aineiston analysointi	29
7	Tulokset	32
7.1	Lapsen edun näkyväksi tekemisen olemassa olevat käytännöt	32
7.2	Lapsen edun näkyväksi tekemistä estävät tekijät	40
7.3	Lapsen edun näkyväksi tekemisen vahvistaminen	43
8	Kuvaus lapsen edun näkyväksi tekemisen käytännöistä	51
9	Pohdinta	53
9.1	Tutkimuksellisen kehittämistyön tulosten tarkastelua	53
9.2	Tutkimuksellisen kehittämistyön toteutuksen tarkastelua	64
9.3	Tulosten hyödynnettävyys ja jatkokehittämissuhteet	68
9.4	Eettinen pohdinta	69
	Lähteet	70

Liitteet

Liite 1. Tutkimuslupa

Liite 2. Kyselylomake

Liite 2. Tutkimushenkilötiedote

Liite 3. Kehittäjäryhmän työskentelyssä käytetyt kyselyn tulokset

Liite 4. Suostumuslomake

Liite 5. Esimerkit aineiston analyyseista

1 Johdanto

Lastensuojelun lähtökohtana on varmistaa lasten perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Perus- ja ihmisoikeuksia on määritelty niin kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa kuin kansallisessa lainsäädännössä. Lasten oikeudet ovat erityisesti huomioitu YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa, joka on lapsia koskeva ihmisoikeus-sopimus. (Araneva 2016: 4–5.) Lasten oikeudet on sopimuksessa jaettu neljään keskeiseen osalueeseen. Lapsella on oikeus tulla nähdyksi, kuulluksi ja ymmärretyksi ja lapsen tulee saada huolenpitoa. Sopimus linjaa, miten lasta tulisi kohdella arvostavasti kaikissa hänen elinympäristöissään ja miten jokaisen sopijavaltion tulee varmistaa lapsen oikeuksien toteutuminen niin lainsäädännössä kuin hallinnossa ja lainkäytössä. (YK:n yleis-sopimus lapsen oikeuksista 1989.)

Lapsuus ymmärretään lapsuustutkimuksessa vaiheeksi, jossa lapsi nähdään kasvavana, kehittyvänä sekä yhteiskuntaan harjaantuvana yksilönä, mutta myös haavoittuvana yhteiskunnan jäsenenä (Hakalehto-Wainio 2013: 22). Lapsi tarvitsee kehittyäkseen ja kasvaakseen turvaa ja suojelua. Lapsen suojelu velvoittaa yli hallintarajojen ja -alojen kaikkia viranomaisia, jotka työssään kohtaavat lapsen tai hänen perheensä. Lastensuojelu puolestaan on lastensuojelun sosiaalihuollon ammattihenkilöstön vastuulla. (Saastamoinen 2016: 1–5). Lastensuojelussa lapsi on sekä ideologisesti että hallinnollisesti ensisijainen asiakas, jolloin hänen tulisi olla kaiken työskentelyn keskipisteenä. Monissa tutkimuksissa on kuitenkin tullut esiin, että työskentely keskittyy enemmän työntekijän ja vanhemman välille, jolloin lapsen ääni jää kuulematta ja etu ja tarpeet näkymättömiin. (Alanen 2015; Hurtig 2003.) YK:n lasten oikeuksien komitea (2011) on antanut Suomelle huomautuksen, ettei lasta ole kuultu tarpeeksi lapsen edun toteutumiseksi (Committee on the Right of the Child 2011). Lapsen edun toteutumista onkin sittemmin pyritty edistämään lastensuojelun laatusuosituksilla sekä lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmalla.

Kuntien ja yksityisten palveluntuottajien tueksi on julkaistu lastensuojelun laatusuositukset, joissa kuvataan viisi eettistä periaatetta, joiden mukaan lastensuojelua tulisi Suomessa toteuttaa, kehittää ja johtaa. Periaatteisiin kuuluvat asiakkaiden ihmisarvo ja perusoikeudet, lapsen etu, vuorovaikutus, ammattihenkilöstön työn laatu sekä päätösten vastuullisuus ja toimintakulttuuri. Jokaisessa periaatteessa korostetaan lapsen osallisuutta, kokemusta, näkemystä ja tarpeita. (Lavikainen – Puustinen – Korhonen –

Ruuskanen 2014: 3, 14–16.) Lasta koskevat ratkaisut ja päätökset tulisi siis aina tehdä harkiten, lasta kuullen ja lapsen etu huomioiden. Lapsilähtöisempiin ja vaikuttavampiin lapsi- ja perhepalveluihin haastaa myös vuonna 2016 alkanut Lape-hanke (lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma), jossa tavoitteena on siirtää painopistettä korjaavista toimista ehkäiseviin palveluihin ja varhaiseen tukeen sekä lapsen oikeuksia vahvistavan toimintakulttuurin kehittäminen (Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma 2016).

Tämän tutkimuksellisen kehittämistyön toimintaympäristö on Espoon kaupungin lastensuojelullista perhekuntoutusta tarjoava Tuomarilan perhetukikeskus. Perhetukikeskuksessa haluttiin etsiä keinoja saada lapsen etu ja tarpeet vahvemmin näkyväksi. Espoon kaupungissa otettiin tammikuussa 2016 käyttöön Barnens behov i centrum (BBIC) -malli vahvistamaan lapsen edun arviointia ja lapsen osallisuutta kaikissa lapsi- ja perhepalveluiden yksiköissä. Mallin käyttöönotto teki näkyväksi tarpeen tarkastella työyhteisön nykytilannetta liittyen lapsen edun arviointiin ja osallisuuteen. Samalla ilmeni tarve etsiä kehittämiskohteita kuntoutuksen laadun parantamiseksi.

Tämän tutkimuksellisen kehittämistyön tarkoituksena on selvittää, miten lapsen etu tehdään näkyväksi Tuomarilan perhetukikeskuksen lastensuojelullisessa perhekuntoutuksessa. Tavoitteena on lapsen edun mukaisen työskentelyn vahvistuminen perhekuntoutuksessa. Lapsen edun näkyväksi tekemistä jäsennetään tässä työssä lainsäädännön ja BBIC-mallin avulla. Lapsen edun tarkasteluun on valittu lainsäädännölliseksi näkökulmaksi lapsen edun tarkasteluun lastensuojelulaki (417/2007, LsL), sosiaalihuoltolaki (1301/2014, SHL) sekä laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983, LHL), joissa on määritelty, mitä on lapsen etu ja sen arviointi. Tutkimuksellisen kehittämistyön aihe on rajattu käsittelemään lapsen etua. Tutkimuksellisessa kehittämistyössä ei selvitetty asiakkaan, lapsen tai perheen näkemystä lapsen edun näkyväksi tekemisestä, vaan aihetta tarkasteltiin Tuomarilan perhetukikeskuksen työntekijöiden näkökulmasta.

2 Lapsen etu

Lapsen etu oikeusperiaatteena

Tarkastellessa lainsäädäntöä oikeudellisen ratkaisutoiminnan näkökulmasta voidaan lainsäädännön oikeusnormit jakaa oikeussääntöihin ja oikeusperiaatteisiin. Oikeussääntöä tulee noudattaa kaikissa tilanteissa, jotka kuuluvat lain soveltamisalaan. Oikeusperiaatteissa noudatettava periaate määrittyy sen painoarvon mukaan. Normiristiriidoissa säännöistä vain toinen voi olla pätevä. Periaatteissa pätevyys säilyy, mutta ristiriita ratkaistaan arvioimalla periaatteiden paino; mitä vahvempi periaate, sitä suurempi painoarvo. Niille periaatteille, jotka mainitaan perustuslaissa, on yleensä annettu suurempi paino kuin alemman asteen säädöksiin kirjatuille periaatteille. (Tuori – Kotkas 2016: 179–181.)

Lapsen etu on lapsioikeuden johtava periaate, mutta sillä ei ole oikeudellisesti itsenäistä sisältöä (Aer 2012: 24). Tämä tarkoittaa sitä, että sille on annettu etusija muihin periaatteisiin nähden, vaikka se tarkoittaisi toisen periaatteen loukkaamista. (Ikonen 2013: 370). Lapsen edulla on vahva painoarvo. Sekä lapsen oikeuksien sopimus että EU:n perusoikeuskirja vahvistavat lapsen edun periaatetta oikeusperiaatteena; lapsen etu on sidoksissa perus- ja ihmisoikeuksiin.

Lapsen edun periaatteen keskeinen tarkoitus on korostaa lapsen oikeuksien merkitystä sekä muistuttaa lapsuuden arvosta ja merkityksestä. Perusta lasten oikeuksien määrittelylle löytyy YK:n lasten oikeuksien sopimuksesta. Sopimus luo kolmikantasuhteen lapsen, perheen ja valtion välillä, jossa lapsella on oikeudet, vanhemmilla vastuu ja valtiolla velvollisuus. Lapsen oikeuksien sopimuksen ratifioineella maalla on velvollisuus soveltaa sopimusta lainsäädännössä, politiikassa, hallinnossa sekä aivan tavallisessa arjessa. Sopimuksen toteutumista valvoo YK:n lasten oikeuksien komitea. (Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja 2011: 5–6.)

Lapsen oikeuksien sopimuksen 3. artikla käsittelee lapsen etua. Artiklan mukaan lapsen etua on ensisijaisesti harkittava kaikissa lapsia koskevissa toimissa. Periaate kattaa valtiolähtöisten toimien lisäksi myös yksityiset laitokset ja kaikkia lapsia ryhmänä koskevat toimet. (Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja 2011: 37–38.) Lapsen oikeuksien komitea (2003) antoi yleiskommentissaan nro 5 täytäntöönpanotoimenpiteistä ohjeistuksen lapsen edun osalta seuraavasti:

Periaate edellyttää aktiivisia toimenpiteitä kaikkialla hallituksen, parlamentin ja oikeuslaitoksen piirissä. Jokaisen lainsäädäntö-, hallinto- ja oikeuselimen tai -instituution edellytetään soveltavan lapsen edun periaatetta järjestelmällisesti harkitessaan, kuinka niiden päätökset ja toimet vaikuttavat tai tulevat vaikuttamaan lasten oikeuksiin ja etuihin, kuten ehdotetut tai nykyiset lait tai politiikat, hallintotoimet tai tuomioistuimen päätökset, mukaan lukien myös ne, jotka eivät suoraan koske lapsia vaan vaikuttavat heihin välillisesti. (Lapsen oikeuksien komitea 2003.)

Lapsen oikeuksien sopimuksen 3. artikla velvoittaa jäsenvaltiot varmistamaan lapselle tarvittava suojelu ja hoito ottaen huomioon vanhempien/hoitajien vastuut ja velvollisuudet. Vaikka vanhemmille/hoitajille on annettu vastuu, on valtiolla silti aktiivinen velvollisuus varmistaa lapsen hyvinvointi. Velvoite ulottuu myös muihin artikloihin, kuten esimerkiksi artiklaan 18, jossa vanhemmilla on ensisijainen vastuu huolehtia lapsen edun mukaisesti kasvatuksesta samalla kun valtiolla on velvoite antaa asianmukaista apua kasvatustehtäväänsä hoitaville vanhemmille. Samassa artiklassa todetaan myös velvoite huolehtia lastensuojelulaitosten ja -palveluiden kehittämisestä. Artiklassa velvoitetaan valtioita laatimaan määräykset ja ohjeistukset siitä, miten lasten huolenpidoista ja suojelusta vastaavien laitosten ja palveluiden tulee toimia lapsen edun mukaisesti. (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989.)

Lapsen etu mainitaan myös Euroopan Unionin perusoikeuskirjassa (2000/C 364/01). Perusoikeuskirjan tarkoituksena on vahvistaa jäsenvaltioille yhteisiin valtiosääntöperinteisiin ja kansainvälisiin velvoitteisiin ja sopimuksiin perustuvat oikeudet. Lapsen oikeutta koskevassa 24. artiklassa lapselle annetaan oikeus suojeluun, huolenpitoon ja mielipiteeseen. Lisäksi perusoikeuskirjan mukaan kaikissa lasta koskevissa toimissa tulee ottaa ensisijaisesti huomioon lapsen etu. (Euroopan Unionin perusoikeuskirja 2000/C 364/01.)

Lapsen etu lainsäädännössä

Lapsen etu on mainittu ensimmäisen kerran suomalaisessa lainsäädännössä vuoden 1925 ottolapsilaissa (208/1925). Lastensuojelulakiin (683/1983) kuten lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) lapsen edun käsite tuli vuonna 1983. Lastensuojelulakia uudistettiin seuraavan kerran vuonna 2007, jolloin siihen lisättiin määritelmä lastensuojelun keskeisistä periaatteista. Lapsen etua arvioitaessa tulee huomioida erityisesti:

1. tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet
2. mahdollisuus saada ymmärrystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaista valvontaa ja huolenpitoa
3. taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus
4. turvallinen kasvuympäristö ja ruumiillinen ja henkinen koskemattomuus
5. itsenäistyminen ja kasvaminen vastuullisuuteen
6. mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omista asioistaan
7. kielellisen, kulttuurillisen ja uskonnollisen taustan huomioiminen (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) määrittelee asiakkaan edun muun muassa hyvinvoinnin, itsenäisen suoriutumisen ja osallisuuden sekä oikea-aikaisen tuen ja luottamuksellisen yhteistoiminnan kautta. Lisäksi todetaan, että ”*kaikissa sosiaalihuollon toimissa, jotka koskevat lasta, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu*”. Asiakkaan etua määrittelevien tekijöiden lisäksi tulee lasten kohdalla huomioida, että toimet ja ratkaisut turvaavat lapsen kehityksen, hyvinvoinnin, turvallisen kasvuympäristön, henkisen ja ruumiillisen koskemattomuuden sekä mahdollisuuden itsenäistymiseen ja iän ja kehitystason mukaiseen huolenpitoon. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.)

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa laissa määritellään, millaista on hyvä lapsen huolto ja mikä on riittävää. Laissa todetaan, että lapselle on turvattava tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti sekä annettava turvaa, hellyyttä ja ymmärrystä huomioon ottaen kaikessa lapsen ikä ja kehitystaso. Huoltajalle tehtäväksi on annettu huolehtia säädösten toteutumisesta sekä päätösvalta lapsen kasvatuksesta, hoidosta sekä muista henkilökohtaisista asioista. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983.) Tässä ja sosiaalihuoltolaissa on yhteneväiset määritelmät lapsen edusta ja siitä, mitä lapsi tarvitsee tasapainoiseen ja hyvään lapsuuteen.

Sosiaalityöntekijällä on lastensuojelulain mukaan velvollisuus valvoa lapsen edun toteutumista sekä huolehtia lapsen mielipiteen ja kuulemisen toteuttamisesta. Sosiaalityöntekijän velvollisuus on avustaa lasta puhevallan käytössä sekä tavata lasta selvittääkseen lapsen mielipiteen, myös ilman huoltajien suostumusta. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Lasten oikeuksien sopimuksessa määritellään, että lapsen mielipide on selvitettävä aina, mikäli asia koskee lasta. Lapsella on siis oikeus, ei velvollisuus, ilmaista mielipiteensä ja hänelle tulee taata sen toteutuminen kuuntelemalla ja ottamalla hänen mielipide huomioon. Lapsen mielipide tulee myös dokumentoida tarkoin lapsen asiakirjoihin. Selvittäessä lapsen mielipidettä lastensuojelua toteuttaessa tulee lapselle

kertoa asianmukaisesti kaikki asiaan liittyvä tarpeellinen tieto iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Lapsen erityiseen suojelun tarpeeseen vedoten voidaan lapsen mielipide jättää myös selvittämättä, mutta ikä, kehitystaso tai haasteellisuus eivät ole riittäviä perusteita. (Araneva 2016: 13, 188–191.)

Sosiaalityöntekijän velvollisuus on huolehtia lapsen edun turvaamisesta vaatimalla lapselle edunvalvojaa, mikäli hän arvioi, että lapsen huoltajat eivät pysty valvomaan lapsen etuja tai lapsen ja vanhemman edut ovat ristiriidassa keskenään. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Myös sosiaalihuollon asiakaslaissa määrätään alaikäisen asiakkaan edun turvaamiseksi edunvalvoja, mikäli huoltaja ei puolueettomasti pysty sitä valvomaan (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000). Pelkkä ristiriita huoltajan ja lapsen välillä ei riitä edunvalvojan määräämiseksi. Edunvalvojan määrääminen on mahdollista tilanteissa, jolloin voidaan olettaa huoltajan joutuvan lojaliteettiristiriitaan eikä näin voi puolueettomasti arvioida lapsen etua. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi silloin kun, on syytä epäillä tai todetaan lapseen kohdistunutta pahoinpitelyä tai seksuaalista väkivaltaa huoltajan tai läheisen ihmisen toimesta. Jos huoltajalla ei terveydentilansa, esimerkiksi mielenterveydellisen ongelman takia, ole kykyä valvoa lapsen etua, tulee lapselle määrätä edunvalvoja. (Ikonen 2013: 404; Rätty 2015: 198–199.)

Lapsen edun käsitettä ei voi sen väljyyden vuoksi määritellä pelkällä lainsäädännöllä tai kansainvälisillä sopimuksilla. Lastensuojelun laatukäsikirjassa lapsen etu määritellään eettisenä periaatteena kolmen näkökulman kautta: oikeudenmukaisuus, avoimuus ja luotettavuus sekä turvallisuus. Oikeudenmukaisuus toteutuu lastensuojelussa vain perustelemalla päätökset ja ratkaisut lapsen edulla. Tämä vaatii vaihtoehtojen selvittämisen, asiakkaan arvostavan kohtelun ja osallistamisen sekä perusteluiden tekemisen peilaten koko ajan lapsen oikeuksiin ja varmistamalla niiden toteutumisen. Myös avoimuus ja luotettavuus toteutuvat ratkaisujen ja toimintakäytäntöjen perustelulla ja avaamisella, mutta myös noudattamalla lievimmän puuttumisen periaatetta. Lastensuojelussa joudutaan tekemään myös vanhempien tahdon ja toiveiden vastaisia päätöksiä, jolloin ennakoitavuus ja perustelut ovat työskentelyn läpinäkyvyyden kannalta tärkeää. Turvallisuus tulee huomioida olosuhteissa, ihmissuhteissa ja vuorovaikutuksessa. Keskeistä on huomioida niin lapsen kuin myös perheen ja työntekijän turvallisuudentunne sekä edistää sen toteutumista. (Lavikainen ym. 2014: 14–15.)

3 Perhekuntoutus lastensuojelussa

Lastensuojelu on kirjaimellisesti lapsen suojelua. Lastensuojelun arvot pohjautuvat Suomen perustuslakiin (731/1999), kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin sekä ihmisyyttä ja ihmisoikeuksia korostaviin kansainvälisesti hyväksytyihin arvoihin. Perustuslaki velvoittaa meitä kohtelemaan lasta tasa-arvoisesti ja yksilönä ihan yhtä lailla kuin aikuistakin. Lasten oikeuksien sopimus puolestaan velvoittaa suojelemaan, osallistamaan sekä takaamaan riittävän toimeentulon ja palvelut. (Lastensuojelun arvot ja periaatteet 2015.) Suomalaisessa lainsäädännössä lasten suojelusta säädetään kymmenissä eri säädöksissä. Jokaisessa lapsen suojelu määritellään aina vähän eri tavoin riippuen siitä, mihin suojelu kohdistuu. Esimerkiksi suojelu voi liittyä lapsen tai nuoren työssäkäyntiin (työsuojaus) tai suojeluun media- ja viihdeasioissa (laki kuvaohjelmien tarkastamisesta). (Mahkonen 2010: 66.)

Lastensuojelun päämääränä on lasten ja nuorten kasvuolojen kehittäminen, huoltajien tukeminen kasvatuksessa sekä lapsen huollon turvaaminen kaikissa olosuhteissa. Näiden lisäksi lastensuojelulaista nousee neljä periaatetta: lapsen edun vaaliminen, perhekeskeisyys, optimaalisuus kaikissa lastensuojelun toimissa sekä lapsen fyysinen ja psyykinen koskemattomuus. (Bardy 2007: 71; Mahkonen 2010: 67.) Lastensuojelun toimintaa määrittelee lastensuojelulaki. Lastensuojelu- ja sosiaalihuoltolakiin tehtiin vuonna 2014 uudistuksia, jotka ovat tulleet portaittain voimaan vuosina 2015 ja 2016. Uudistuksissa painotettiin ennaltaehkäisevän työn ja varhaisen puuttumisen merkitystä. (Lastensuojelulaki 417/2007; Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.)

Lastensuojelullinen avohuolto

Lastensuojelun asiakkuus alkaa sosiaalihuoltolain 36 § mukaisen palvelutarpeen arvioinnin perusteella, jos siinä on todettu lapsella olevan tarve asiakkuuteen. Selvitys- ja arviointivaiheessa lapsi on vielä sosiaalihuollon asiakas ja lastensuojelulain mukainen asiakkuus alkaa vasta pykälässä 27 § todettujen edellytysten täytyttyä. Edellytykset täyttyvät, jos lapsen kasvuolosuhteet ovat vaarantuneet tai ne eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai ne vaarantuvat lapsen omalla käyttäytymisellä. Tekijät, jotka nähdään vaarantavan lapsen terveyttä ja kehitystä, voivat olla vanhemman fyysinen tai psyykinen väkivalta tai lapsen terveyden tai kehityksen vaarantava laiminlyönti. Myös vanhemman mielenterveysongelma, päihteiden käyttö tai kognitiivinen haaste voidaan arvioida lapsen kehitystä vaarantavaksi tekijäksi, jos niiden nähdään heikentävän van-

hemman kykyä huolehtia lapsesta. Lapsi tarvitsee myös asiakkuuden alkamiseksi lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia. Lastensuojelun asiakkuus alkaa myös, kun perhe saa lastensuojelun palveluita ennen palvelutarpeen arvioinnin valmistumista. (Araneva 2016: 124, 162; Lastensuojelulaki 417/2007.)

Lastensuojelua toteutetaan lain mukaan tekemällä asiakassuunnitelma sekä tarjoamalla lapselle ja perheelle avohuollon tukitoimia. Asiakassuunnitelma on laadittava jokaiselle asiakkuudessa olevalle lapselle ja siihen tulee kirjata ne asiat ja tavat, mihin työskentelyllä pyritään vaikuttamaan. Viranomaisten velvollisuus on tukea vanhempia lasten kasvatuksessa ja huolenpidossa sekä valvottava ja edistettävä lain toteutumista, velvollisuus ryhtyä avohuollon tukitoimiin. Avohuollon tehtävänä on tukea ja kehittää lapsen kasvuoloja sekä vanhempien kykyä toimia vanhempina. Avohuollon tukitoimenpiteet ovat vapaaehtoisia ja edellyttävät kaikkien puhevaltaa käyttävien asianosaisten suostumuksen. Puhevallalla tarkoitetaan tässä yhteydessä 12 vuotta täyttäneitä lasta ja lapsen huoltajia. Vanhemmalla, jolla ei ole lapsen huoltajuutta, ei ole myöskään puhevaltaa. (Araneva 2016: 166–167, 255–256; Rätty 2015: 312–315; Lastensuojelulaki 417/2007.)

Lastensuojelun avohuollon palvelut koostuvat niin sosiaalihuoltolain kuin lastensuojelulain mukaisista palveluista. Sosiaalihuoltolaissa määritellyt palveluita ovat muun muassa sosiaaliohjaus, perhetyö ja kotipalvelu (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 14 §). Niiden ollessa riittämättömiä tulee lisäksi lastensuojelussa perheen tuen tarpeeseen järjestää avohuollon tukitoimina lapsen edun ja lastensuojelulain 35 §–37 § mukaiset välttämättömät palvelut. Näitä ovat muun muassa toimeentulon ja asunnon turvaaminen, lapsen taloudellinen tukeminen, tehostettu perhetyö, perhekuntoutus sekä hoito- ja terapiapalvelut, jotka tukevat lapsen kuntoutumista. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Lastensuojelullinen perhekuntoutus

Perhekuntoutus on osa lastensuojelun asiakasprosessia niiden perheiden kohdalla, joiden nähdään tarvitsevan intensiivistä tukea. Perhekuntoutuksen tavoitteena on vahvistaa lapsen ja vanhempien toimintakykyä perheenä ja näin parantaa lapsen mahdollisuuksia turvalliseen ja riittävän hyvään lapsuuteen. (Miller – Törrönen 2010: 70.) Perhekuntoutustyöryhmä määritteli vuonna 1993, että perhekuntoutus on ”*niitä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja, jotka kohdentuvat perheyhteisön tai useamman kuin yhden yhteisön jäsenen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen turvallisuuden ja toimintakyvyn*

ylläpitämiseen, edistämiseen ja/tai palauttamiseen” (Perhekuntoutustyöryhmän muistio 1993, 24). Vuonna 2007 perustettu työryhmä puolestaan määritteli perhekuntoutuksen tapahtuvan suunnitelmallisesti ja kokonaisuutena (Heino 2008, 32).

Perhekuntoutusta myönnetään perheille harkinnanvaraisesti asiakassuunnitelman perusteella. Asiakassuunnitelmassa on määritelty tavoitteet, tuen tarve sekä aiotut tukitoimet (Pärnä 2010a: 42). Perhekuntoutuksessa koko perhe sijoitetaan laitokseen tai perhehoitoon lastensuojelulain 37 §:n mukaisena avohuollon tukitoimenpiteenä. Perhe voidaan sijoittaa myös osana lapsen huoltajan kuntouttamista esimerkkinä laitostuotoiseen päihdehoitoon. Perhekuntoutus on pääsääntöisesti laitostuotoista. On myös mahdollista tarjota kotiin tehtävää perhekuntoutusta, jolloin se määritellään lastensuojelulain 36 §:n mukaisena avohuollon tukitoimenpiteenä. Kotiin päin tehtävän perhekuntoutuksen etuna on, että intensiivinen, monipuolinen ja monialainen tuki voidaan toteuttaa lapsen omassa kasvuympäristössä. Tällöin on aina varmistuttava siitä, että lapsen turvallisuus ei ole vaarassa tai vaadi jatkuvaa valvontaa. (Araneva 2016: 263–264.)

Perhekuntoutuksen lähtökohtana on aina perheen tuen tarve. Kuntoutusta voidaan tarjota perheelle riskitilanteissa tai silloin, kun perheessä on äkillisiä tai pitkään jatkuneita vaikeuksia ja kriisejä. Perhekuntoutuksessa voidaan myös tarkentaa palvelutarpeita tai keskittyä perhetilanteen arviointiin. (Hurtig 2010: 239–241.) Perhekuntoutus nähdään sopivan myös silloin perheelle, kun kotiutetaan lasta perheen ulkopuolisesta sijoituksesta. Tällöin voidaan perhekuntoutusta tarjota perheelle kotiutusvaiheeseen esimerkiksi vahvistamaan ja tukemaan lapsen ja biologisten vanhempien yhteistä arkea ja vuorovaikutusta. (Perhekuntoutus 2015; Araneva 2016: 264.) Työskentelyssä perheiden kanssa odotetaan myös tuloksia, vaikuttavuutta. Odotuksena on, että perheessä tapahtuu muutoksia arjen ja toiminnan tasolla. Muutoksien tulee lisätä lapsen hyvinvointia ja turvallisuutta sekä vähentää niiden asioiden vaikutusta, jotka vaikuttavat kuormittavasti vanhemmuuteen ja lapsen arkeen. (Hurtig 2010: 244–245.)

Tärkeää perhekuntoutuksessa on se, että tavoitteet ovat konkreettiset, yhteiset sekä yhdessä suunnitellut. Hyvä tavoitteiden määrittely vahvistaa perheen motivaatiota, joka puolestaan vaikuttaa perhekuntoutuksen onnistumiseen. Toinen keskeinen tekijä on saavutettujen hyötyjen siirtyminen kodin arkeen sekä niiden jatkuvuus. Asiakkaan omien verkostojen ja ympäristön huomioiminen ja mukaan ottaminen kuntoutukseen, vaikka kuntoutus tapahtuisikin osittain laitoksessa, edistää tätä jatkuvuutta. Tavoitteiden jatkuva arviointi kuntoutusprosessin aikana mahdollistaa pientenkin edistysaskelten

esiin tulemisen. Positiivisen palautteen merkitys ja onnistumisista saadut kokemukset vahvistavat perheen voimavaroja ja näin vaikuttavat kuntoutuksen onnistumiseen merkittävästi. (Hurtig 2010: 245–248; Suuniitty 2014: 79–82.)

4 Lapsen edun arvioinnin lähtökohdat

4.1 Lapsen edun arviointi

Lapsen edusta voidaan puhua yleisellä tasolla ja siitä millaisia merkityksiä lapsen edulle voidaan antaa. Toisaalta käytännön työssä pitää aina kysyä, mitä lapsen etu on yksittäisen lapsen kohdalla. Yleisellä tasolla käsitteelle annetut merkitykset vaikuttavat siihen, miten lapsen etua sovelletaan yksilötasolla. Yksilötasolla tehdyistä perusteluista ja luoduista sisällöistä ei voi kuitenkaan luoda yleistettäviä, tulkintaa ohjaavia sääntöjä tai periaatteita. Yksilön kohdalla pitäisi löytää niitä konkreettisia tekijöitä, joihin arvio lapsen edusta perustuu. (Kotkavuori 2013: 72.)

Lapsen oikeuksien toteutuminen ja lapsen edun huomiointi ovat kiinni siitä, miten aikuiset kantavat vastuunsa ja moraalisen velvoitteensa. Lapsen edun arvioinnissa tulee huomioida lapsivaikutukset kyseessä olevan hetken lisäksi aina myös pidemmällä aikavälillä. Päätöksissä tulee arvioida syy-seuraussuhteet sekä myöhemmät vaikutukset lapseen. Kyse on ennusteesta, jossa päätöksen sisältö määräytyy aina sen perusteella, millaisia vaikutuksia päätöksellä ja sen toteutumisella oletetaan olevan (Räty 2015: 13). Lapsivaikutuksissa tulee siis arvioida päätösten vaikutus kokonaisvaltaisesti niin yksittäiseen lapseen, lapsiryhmään kuin yleisesti lapsien hyvinvointiin ja kehitykseen tai ylipäätään, miten päätös toteuttaa ja tuo esiin lapsen etua. (Iivonen 2016.) Lapsen edun arviointi tulee aina myös hyvän hallintotavan mukaisesti perustella. Ei ole riittävää todeta jonkin asian olevan lapsen edun mukaista, vaan tulee myös osoittaa, että se on arvioitu ja huomioitu ensisijaisena tekijänä.

Järjestettäessä mitä tahansa lastensuojelulain mukaista lastensuojelutoimenpidettä tulee lapsen etu ja sen toteutuminen olla keskeisin arviointiperuste. Itsessään käsite ei kerro mitään, vaan sen sisältö riippuu lapsen iästä, kehitystasosta ja elämäntilanteesta, jossa lapsi elää. Lapsen edun arviointi voi perustua joko lapsikeskeiseen tai perhekeskeiseen arviointiin. Perhekeskeisessä arvioinnissa arvio perustuu lapsen elämiseen perheessä, vanhempien oikeuksiin ja siihen, miten vanhemmat toteuttavat velvollisuuk-

siaan lapsen edun näkökulmasta. Arvioinnin näkökulma ei voi pelkästään olla joko lapsi- tai perhekeskeistä. Jos etua arvioitaessa unohdetaan täysin se, että lapsi elää perheessä tai keskittyy vain vanhemman tarpeisiin ja oikeuksiin, voidaan päätyä aivan lapsen edun vastaiseen lopputulokseen. (Räty 2015: 11–12.) Lapsen etua arvioitaessa tulee siis löytää lapsilähtöinen, lapsen elämän kokonaisvaltainen huomioonottamisen näkökulma.

Lapsen etu voidaan myös arvioida tunnistamalla negatiiviset tunnusmerkit eli ne tekijät, mitkä vaarantavat lapsen hyvinvointia eivätkä ole lapsen edun mukaista. Räty (2015) määrittelee negatiivisiksi seikoiksi lapsen kannalta rakkauden, empatian ja vuorovaikutuksen puuttumisen, huolenpidon laiminlyönnin, lapsen kaltoinkohtelun, koulutuksen järjestämisen laiminlyönnin, sosiaalisen syrjäytymisen sekä sen, että lapsi joutuu elämään jatkuvassa ristiriitatilanteessa ja epävarmuudessa (Räty 2015: 14). Mahkonen (2010) toteaa yksittäisen lapsen edun arvioinnin olevan helpompaa, kun määrittelee, mikä ei ole lapsen etu. Tunnusmerkeiksi hän listaa taloudellisen turvattomuuden, perheenjäsenten välisen taloudellisen eriarvoisuuden, henkisen ja fyysisen väkivallan sekä jatkuvan riitelyn. Lisäksi haitallista lapselle on, jos hänen tulee kantaa vastuuta vanhemmistaan eikä päinvastoin, perheessä ei pystytä sopimaan erimielisyyksistä tai perhe on sosiaalisesti syrjäytynyt. (Mahkonen 2010: 95.) Lapsen kehityksen kannalta merkittävää on lapsen oikeus saada osakseen ymmärtämystä ja rakkautta, painottaa tunneperäisiä tekijöitä. Päätöksen tekijän vastuulle jää, mitkä valintatilanteissa ovat merkityksellisiä ja mille seikoille annetaan suurin painoarvo. (Räty 2015: 14–15.)

Lapsen edun arviointi ja sen toteutuminen vaativat lapsen oman mielipiteen selvittämistä. Lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi, tulla näkyväksi. (Räty 2015: 12.) Mielipiteen ilmaisu ja osallistuminen opettaa lasta toimimaan sosiaalisessa ympäristössään ja näin ollen vahvistaa hänen vastuunkantokykyä ja riskienhallintataitoja. Lapsen näkemystä ei siis tule sivuuttaa, vaikka lapsi näyttäisi olevan objektiivisesti katsoen väärässä. Tilanne on kuitenkin eri silloin, kun kysymys on asiasta, joka merkittävästi uhkaa lapsen etua. (Pajulammi 2013: 107.) Jotta lapsi voi muodostaa mielipiteensä ja käsityksensä, on hänelle annettava riittävästi tietoja eri toimenpidevaihtoehdoista. Lapsen kuulemisessa ja tiedottamisessa on huomioitava lapsen kehitystaso sekä tiedolliset valmiudet omien käsitystensä ja mielipiteittensä esittämisestä. (Räty 2015: 12.) Lapsella on myös oikeus olla ilmaisematta mielipidettään. Mielipiteen ilmaiseminen ei saa olla lapselle velvollisuus, vaan sen tulee olla mahdollisuus. (Pajulammi 2013: 105.) Saastamoinen (2016) toteaa, että lapsen edun arvioinnin toteutuminen vaatii aina sen, että

lapsi on tavattu, hänen mielipide selvitetty, kaikki lasta ja hänen vanhempiaan koskevat välttämättömät tiedot on selvitetty ja että arviointi sisältää vastuussa olevan työntekijän arvioin lapsen tilanteesta. (Saastamoinen 2016, 190–191.)

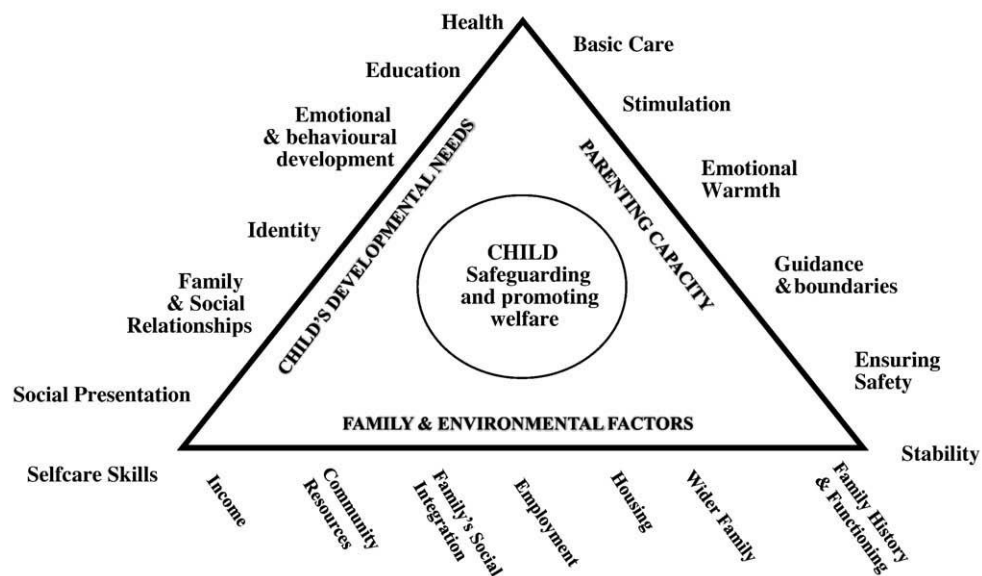
Lapsen oikeuksien sopimus ei määritä mitään ikärajaa lapsen oikeudelle ilmaista vapaasti näkemyksensä. Sen mukaan ei ole niin pientä lasta, joka ei voisi ilmaista oman mielipiteensä omalla tavallaan leikin, kehon kielen, ilmeiden tai luovan ilmaisun avulla. Lapsi pystyy ilmaisemaan mielipiteensä samoin, kuin hän ilmaisee mieltymyksiään, tekee valintojaan ja osoittaa ymmärryksen ympäristöstään. (Lansdown 2010: 12.) Lastensuojelulain 20 §:n mukaan lapsen mielipide ja toivomukset tulee selvittää ja ottaa ne huomioon lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Myös sosiaalihuoltolain 32 §:ssä todetaan, että sosiaalihuollon tarvetta arvioidessa, päätöksenteossa ja sosiaalihuoltoa toteutettaessa on kiinnitettävä huomiota lapsen ja nuoren mielipiteisiin ja toiveisiin (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014).

Kaikissa tilanteissa on aikuisen velvollisuus suojella lasta ja arvioida tilanne lapsen edun mukaisesti. Oikeuden olla osallinen ja oikeuden tulla suojelluksi välillä tulee löytyä tasapaino. Jotta voidaan saavuttaa asianmukainen tasapaino osallisuuden ja suojelun välille, edellyttää se laajaa arviointia lapsen kyvyn, riskien, tuen tarpeen, lapsen ymmärryksen riskien luonteesta sekä lapsen omien näkökulmien arviointia. (Lansdown 2010: 12, 18–20.) Lapsen mielipide voidaan myös jättää selvittämättä ja asiaankuuluvat tiedot antamatta, jos sen nähdään vahingoittavan lasta, vaarantavan lapsen hyvinvointia ja mielenterveyttä tai jos mielipiteen selvittäminen on vastoin lapsen etua (Räty 2015: 188–190).

4.2 BBIC-malli arvioinnin viitekehyksenä

BBIC-malli pohjautuu alun perin Englannissa kehitettyyn arvioinnin viitekehykseen Framework for the Assessment of Children in Need and their Families (FACNF) (Kuvio 1). Arvioinnin viitekehys kehitettiin vastaamaan kasvaneeseen tarpeeseen tehdä systemaattisempaa ja laadukkaampaa arviointia lapsen hyvinvoinnista ja edusta. Muutokseen ajoi vuonna 1989 tulleet lakimuutokset, jossa painotettiin muun muassa lapsen hyvinvointia ja vaihdettiin vanhempien oikeudet vanhempien vastuuksi. Lastensuojelu ei ollut enää pelkästään lapsen suojelua, vaan myös lasten hyvinvoinnin varmistamista arvioimalla lasten kehityksellisiä tarpeita ja vanhemmuutta. Muutokset toivat lastensuojeluun tarpeen systemaattisesta arvioinnin viitekehyksestä, joka mahdollistaisi nopean

ja tehokkaan arvioinnin palvelun tarpeesta. (Department of Health 2000: 4–5; Léveille – Chamberland 2010: 930–932.)

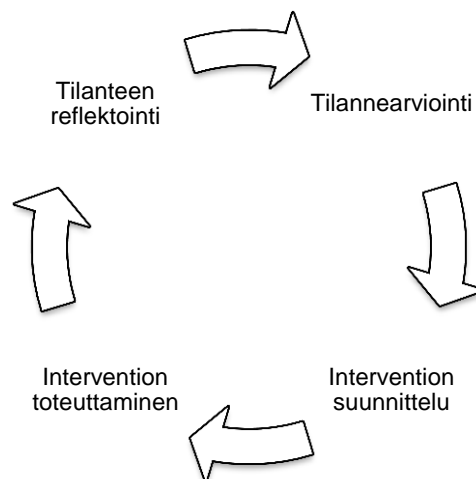
Kuvio 1. Framework for the Assessment of Children in Need and Their Families. (Léveille – Chamberland 2010: 932.)

Arvioinnin viitekehys perustuu vahvaan tutkimustietoon. Arvioinnin viitekehysten taustalla on muun muassa Bronfenbrennerin ekologinen lähestymistapa ja Bowlbyn lapsen kehityksen ja varhaisen vuorovaikutuksen teoria. (Department of Health 2000: 10–16; Sinko – Vaitomaa 2015.) Bronfenbrennerin ekologinen malli tutkailee lapsen kehitystä ympäristön näkökulmasta usealla eri tasolla – mikro-, meso-, ekso- ja makrotasolla. Mikrotasoon kuuluu lähinnä lasta olevat järjestelmät kuten perhe, päiväkotit ja koulu. Mesotasolla tarkastellaan aikuisten välisiä suhteita eri mikrosysteemeissä kuten perheessä ja koulussa. Eksotasoo sisältää epäsuorasti lapseen vaikuttavat järjestelmät kuten vanhempien työpaikat ja paikalliset viranomaiset. Makrotasolla tutkaillaan lasta koko yhteiskunnan näkökulmasta sisältäen lait, arvot ja tavat. (Matscheck – Berg Ek-lundh 2015, 194.) Bowlbyn kiintymyssuhdeteoria eli teoria lapsen kehityksestä ja vuorovaikutuksesta. Sen avulla voidaan tutkia sitä, miten ihmiset hakevat toisistaan turvaa ja läheisyyttä. Teorian avulla voidaan myös kuvata sitä, miten ihmiset reagoivat vaaratilanteisiin ja millaisena oletuksia heillä on itsestään, vuorovaikutuksestaan ja toisista ihmisistä. (Sinkkonen – Kalland 2002: 7–10.)

Arviointimallin tavoitteena on vahvistaa erityisesti lasten osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin. Viitekehysten periaatteisiin

kuuluu se, että työskentelyn tulee olla monialaista sekä viranomaisyhteistyössä, mutta myös lasta ja lapsen lähiverkostoa aktivoivaa. Tärkeää viitekehyksen kautta työskentelyssä on, että tieto on yhteistä ja jaettua ja että arviointia ei tehdä ilman, että myös lapsi ja hänen vanhempansa on jollain tasolla osallistettu ja sitoutettu työskentelyyn. Keskeinen periaate viitekehyksen taustalla on myös lasten oikeuksien ja yhdenvertaisuuden turvaaminen. Se ei tarkoita, että kaikkia lapsia tulisi kohdella samalla kaavalla, vaan jokaisen kohdalla tulisi ottaa huomioon hänen yksilölliset tarpeet ja taustatekijät (kulttuuri, uskonto, etninen tausta). (Department of Health 2000: 10–16; Grundbok 2015; Sinko – Vaitomaa 2015.)

Viitekehys itsessään on neutraali. Se ei arvota valmiiksi, vaan jäsentää ilmiötä käsitteellisesti. Lastensuojelun ongelmakeskeisen luonteen vuoksi arvioinnissa saatetaan nähdä ensisijaisesti lapsen ja perheen haasteet ja ongelmat. Yhtä lailla viitekehyksen osa-alueet kannustavat tunnistamaan vahvuuksia, joiden avulla mahdollistetaan realistisen ja informatiivisen arvion tekemisen ja palveluiden tarjoamisen lapsen ja perheen sen hetkisiin tarpeisiin. Arvioinnin viitekehystä ei tulisi myöskään nähdä yksittäisenä tapahtumana, vaan jatkumona. Se ei sulje pois yhtäaikaista auttamista arvioinnin aikana. Arviointi, arvioidun tiedon analysointi sekä päätöksen teko tulisikin nähdä jatkuvana prosessina, jossa ymmärrys lapsesta ja perheestä kasvaa prosessin joka vaiheessa (Kuvio 2). (Department of Health 2000: 10–16; Sinko – Vaitomaa 2015.)

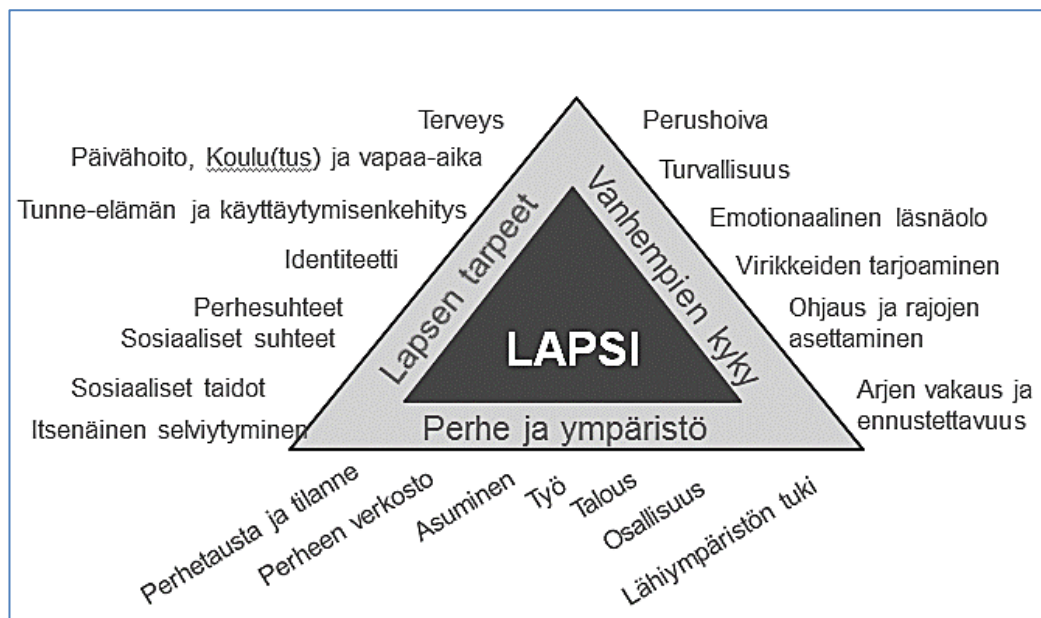

Kuvio 2. Arvioinnin prosessi FACNF-mallin mukaan (sovellettu Léveille – Chamberland 2010: 937)

Lapsen ja perheiden tarpeen arvioinnin FACNF-malli on implementoitu useaan eri maahan (Léveille – Chamberland 2010: 931, 934–935). Suomennettu versio pohjautuu

FACNF-malliin sekä Ruotsissa sovellettuun BBIC-malliin (Barnens behov i centrum). Ruotsin malli on suora käännös Englannissa ja Walesissa käytössä olevasta kuviosta. BBIC-mallissa tarkastelun keskiössä on lapsen hyvinvoinnin ja edun turvaaminen ja edistäminen kolmen eri näkökulman kautta (Kuvio 3):

1. Lapsen tarpeet (terveys, päivähoito/koulutus/vapaa-aika, tunne-elämän ja käyttäytymisen kehitys, identiteetti, sosiaaliset suhteet, sosiaaliset taidot)
2. Vanhempien kyky (perushoiva, turvallisuus, emotionaalinen läsnäolo, ohjaus ja rajojen asettaminen, virikkeiden tarjoaminen sekä arjen vakaus ja ennustettavuus)
3. Perhe ja ympäristö (perhetausta ja tilanne, asuminen, työ ja talous, osallisuus sekä lähiympäristön tuki). (Sinko – Vaitomaa 2015.)

Kuvio 3. Espoossa käytössä oleva BBIC-malli. Suomentajat Päivi Sinko ja Johanna Vaitomaa, Helsingin yliopisto

Arvioinnin viitekehyksen käyttöönoton jälkeen on lastensuojelussa keskitytty yhä enemmän lapseen ja hänen tarpeisiinsa arviointeja tehtäessä. Näkemys lapsen ja perheen tilanteesta saadaan muodostettua kokonaisvaltaisemmaksi, mikä puolestaan on vahvistanut arviointeja ja analyyssejä laadittaessa ammattilaisten tietopohjaa enemmän kokemukseen ja tutkittuun tietoon kuin pelkään intuitioon perustuvaksi. BBIC-mallin käyttö on parantanut myös sen arviointia, miten lapsen kanssa työskentelevät ovat pystyneet vastaamaan lapsen tarpeisiin ja parantamaan hänen hyvinvointiaan. (Léveille – Chamberland 2010: 937; Matscheck – Berg Eklundh 2015: 197.)

Tutkimukset osoittavat lapsen osallisuuden kasvaneen lastensuojelun prosessissa. Lapsen osallisuus kuitenkin nähdään vaihtelevan lapsen iän mukaan; mitä vanhempi lapsi, sitä enemmän lapsi on osallisena. Kritiikkiä arvioinnin viitekehys on saanut siitä, että lasten osallisuus lisääntyi vanhempien osallisuuden kustannuksella. Arvioinnissa sekä lapsen tarve että perhe ja ympäristö huomioitiin vahvemmin kuin vanhempien kyky toimia vanhempana. Viitekehys on tehnyt arvioinnista ja tiedonkeruusta systemaattisempaa, mutta selvitystyön on koettu vievän enemmän aikaa ja aineiston hallitseminen on koettu haastavana. Viitekehyyksen käyttö arvioinnin välineenä on lisännyt dokumentaation määrää ja vienyt resursseja varsinaiselta asiakastyöltä. (Léveille – Chamberland 2010: 937; Matscheck – Berg Eklundh 2015: 197.) Matscheck ja Berg Eklundh (2015) toteavat, ettei ole voitu aukottomasti osoittaa, että BBIC-mallin käyttö tuottaisi suoraan parempaa arviointia, vaikka mallin mukainen arviointi on koettu parantavan arviointien laatua (Matscheck – Berg Eklundh 2015: 197).

4.3 Lapsen edun arviointi BBIC-mallin avulla

Lastensuojelussa asiakasprosesseille ei voida määritellä valmiita standardiratkaisuja. Ratkaisut ovat joko hyviä tai huonoja, ei oikeita tai vääriä. Jokainen tapaus tulee arvioida erikseen, koska ei ole kahta samanlaista perhetilannetta tai prosessia. Myös Rätty (2015) toteaa, ettei lapsen etua ei voida määritellä yleisesti tai tyhjentävästi. Jokaisessa tilanteessa on kysymys aina yksilökohtaisesta harkinnasta (Rätty 2015: 13). Arviotaessa lapsen etua tulisi aina nähdä tilanne ja lapseen vaikuttavat tekijät kokonaisvaltaisesti. Tulisi löytää ne tekijät yksilön, perheen ja yhteiskunnan tasoilta, mitkä vaikuttavat lapseen ja lapsen edun toteutumiseen (Lääkkö 2015: 65). Hänninen (2015) totesi omassa puheenvuorossaan Lastensuojelun II monitieteisillä tutkimuspäivillä, että arviointi tulisi aina tehdä kolmelta eri etäisyydeltä: silmän, korvan ja käden.

1. Tilanteen tulkinta silmän näkökulmasta: Miltä tilanne näyttää? Millaisen arvion taustatietojen pohjalta voi tehdä? Millaisia havaintoja voi tehdä kauempaa katsottuna?
2. Tilanteen tulkinta korvan näkökulmasta: Edellyttää asianosaisten kuuntelua, erityisesti lapsen ja nuoren omaa näkökulmaa. Ymmärrettävä minkälainen tilanne on.
3. Tilanteen tulkinta käden etäisyydeltä: Mistä tässä on tosissaan kysymys? On käsitettävä ongelma ja kuljettava asiakkaan mukana. (Hänninen 2015.)

Tiedonkeruu ei siis riitä makrotasolla, silmän etäisyydessä, vaan tarvitaan myös ymmärrystä, tietoa käden ulottuvilta sekä asiakkaan kuuntelua ja kohtaamista. Arvion te-

keminen ja tiedon keruu vievät aikaa, mikä haastaa lastensuojelun työntekijät kehittämään arviointikäytäntöjä sellaisiksi, että päästään mahdollisimman nopeasti ”käden etäisyydelle” ihmettelemään yhdessä ja tekemään lapsen etu näkyväksi.

Yhteinen viitekehys mahdollistaa yhteisen käsityksen muodostamisen asiakkaan tilanteesta, tasa-arvon palveluohjautuvuuteen sekä tiedon siirtymisen palveluntuottajalle sujuvammin, kun käytössä on yhtenevät termistöt ja kriteerit arvioinnista (Kuntoutusse-lonteko 2002). Tutkimukset vahvistavat sekä FACNF- että BBIC-viitekehysten edistä-neen lapsen edun ja osallisuuden sekä suunnitelmallisuuden toteutumista lastensuoje-lun arvioinnissa (Léveille – Chamberland 2010; Matscheck – Berg Eklundh 2015; Se-den 2008).

BBIC-mallin taustalla olevassa ekologisessa lähestymistavassa arvioinnin kohteena on eri tasot yksilötasosta yhteiskunnalliseen päätöksen tekoon (Matscheck – Berg Ek-lundh 2015: 194). BBIC-mallin periaatteiden mukaan malli tuo näkyväksi ne eri osa-alueet, jotka on huomioitava, jotta voidaan arvioida lapsen etu kokonaisuutena. On lapsen etu, että hänen tarpeet, vanhempien kyky toimia vanhempina sekä lapsen per-he ja toimintaympäristö tulee arvioitua lapsikeskeisesti. Lapsen etua arvioitaessa on kysymys perusoikeuksien toteutumisesta. Kun perusoikeudet huomioidaan ja ne turva-taan riittävällä tavalla, voidaan katsoa lapsen etujen toteutuvan parhaalla mahdollisella tavalla (Räty 2015: 14). Brittiläinen tutkija Jan Horwath, joka on ollut mukana kehittä-mässä FACNF-arvioinnin viitekehystä, toteaaakin, että tarvitaan kaikki palapelin palat, jotta saadaan koko kuva näkyviin (Sinko 2016). Ilman, että jokainen lapsen hyvinvoin-tiin liittyvä osa on jollain tavalla olemassa ja läsnä arvioinnissa, ei voida hahmottaa lapsen ja perheen tilannetta kokonaisvaltaisesti.

Yhteistä lapsen edun määrittelyllä lainsäädännön ja BBIC-mallin näkökulmista on vaa-timus monialaiseen yhteistyöhön. Niin lastensuojelulaki kuin sosiaalihuoltolaki määritte-levät monialaisen yhteistyön velvoittavaksi (Lastensuojelulaki 417/2007; Sosiaalihuolto-laki 1301/2014). BBIC-mallin mukainen arviointi vaatii eri toimijoiden yhteistyötä. Läh-tökohta on, että tieto lapsesta on jaettava ja yhteistä viranomaisten kesken. Sekä Léveil-le ja Chamberland (2010) että Matscheck ja Berg Eklund (2014) toteavat monialaisuu-den lisääntyneen käytettäessä FACNF- tai BBIC-mallia arvioinnissa. Tämä ei näkynyt ainoastaan viranomaisyhteistyön lisääntymisenä, vaan myös perheiden kanssa tehtä-vässä yhteistyössä. (Léveille – Chamberland 2010: 937; Matscheck – Berg Eklundh 2015: 201–202.) Matscheck ja Berg Eklundh (2014) kirjoittaa myös konsultaation eri

yhteistyökumppanien, esimerkiksi koulujen, päiväkotien, lastenpsykiatrisen ja terveydenhuollon kanssa laaja-alaistuneen BBIC-mallin mukaista arviointia tehdessä (Matscheck – Berg Eklund 2014: 202).

Lapsen etu saa merkityksensä vasta, kun tehdään kokonaisvaltainen tosiseikkoihin perustuva arviointi. Lapsen etua ei voida arvioida suhteessa yksittäiseen tekijään ja tehdä siitä yleistävää arviota. Lapsen edun arvioinnissa tulisi huomioida, millaiset vaikutukset mahdollisella ratkaisulla tai päätöksellä on lapseen tulevaisuudessa. Arvioinnissa merkittävää lapsen edun kannalta on myös prosessin jatkuva ja laadukas raportointi; miksi, mitä ja miten raportoidaan. BBIC-malli on raportointia vahvistava tekijä. Osa-alueet, mitä tulee arvioida, on tehty näkyväksi ja, kun osa-alueet arvioidaan, tulee ne kirjata asianmukaisesti.

5 Perhekuntoutus Tuomarilan perhetukikeskuksessa

Tuomarilan perhetukikeskus on Espoon kaupungin lastensuojelun avuhuollon mukaista perhekuntoutusta tarjoava laitos. Laitoksessa on kolme osastoa. Talossa työskentelee yhteensä 28 työntekijää. Tähän kuuluu kolmen osaston lähiesimiehet, osastojen 20 ohjaajaa, 2 toimintaterapeuttia sekä yksikön johtaja. Lisäksi talossa työskentelee siivouspalveluiden alaisuudessa laitossiivooja sekä keittäjä ja talonmies-vahtimestari. (Mononen 2015.)

Perhekuntoutuksen työn tavoitteina ovat lapsen hyvinvoinnin lisääminen, tarpeiden näkyväksi tekeminen sekä ikätason mukaisen kasvatuksen tukeminen. Lisäksi tavoitteena on tukea vanhemmuutta ja perheen arkea voimavarakeskeisesti. Perhekuntoutuksen perustehtävä on määritelty siten, että työn keskipisteenä on lapsi ja hänen tarpeensa ja että perheitä tuetaan löytämään voimavaroja ja uusia toimintatapoja arjen haasteisiin, sekä iloa lapsesta.” Tuomarilan perhetukikeskuksessa on määritelty yhteiseksi peruseriaatteiksi avoimuus, yhteisöllisyys, perhekeskeisyys, ammatillisuus ja ilo. (Tuomarilan perhetukikeskus 2015.)

Perheen aloittaessa perhekuntoutuksen alkaa taustatietojen kerääminen. Taustatietoja kerätessä huomioidaan, mistä lähtökohdista ja taustoista johtuen perhe on kuntoutuksessa, mitä perhe itse ajattelee omasta tilanteesta ja minkälaista muutosta he kokevat tarvitsevänsä sekä millainen lapsi on (kehitysvaihe, taidot, tarpeet). Koska perhekuntoutus on määritelty Tuomarilan perhetukikeskuksessa lyhytaikaiseksi ja intensiivi-

seksi avohuollon tukitoimenpiteeksi, tulisi perheellä olla tehtynä tarpeeksi kattava asiakassuunnitelma sekä perheestä tehty lähete perhekuntoutukseen eli se, millä perusteella perheelle on haettu perhekuntoutusta. (Tuomarilan perhetukikeskus 2015.)

Tuomarilan perhekuntoutus on perheen tarpeista nousevaa kuntoutusta. Kuntoutusjakson pituus ja sisältö räätälöidään yhdessä perheen, sosiaalityöntekijän ja Tuomarilan työryhmän kanssa. Jakso alkaa tutustumiskäynnistä ja kuntoutusmuodon sopimisesta (Kuvio 5). Tuomarilassa tarjotaan laitospuolelta ympärivuorokautista ja kotona tapahtuvaa perhekuntoutusta. Ympäri vuorokautinen kuntoutus tapahtuu sunnuntain ja perjantain välisenä aikana niin, että perhe on kotona vähintään perjantaista sunnuntaihin. Jakson puolivälin jälkeen perhe siirtyy yhä enemmän kotiin, jonne tehdään sovitusti kotikäyntejä. Kotona tapahtuvaan perhekuntoutukseen on määritellyt sisältyvät vähintään 3 kontaktia viikon aikana joko kotona, perheen omissa ympäristöissä tai perhetukikeskuksessa. Asiakkaan omat verkostot sekä niiden kanssa tehtävä yhteistyö kulkee koko jakson ajan työskentelyssä mukana. (Tuomarilan perhetukikeskus 2015.)

PERHEKUNTOUTUKSEN RAKENNE

Kuvio 4. Tuomarilan perhetukikeskuksen kuntoutusprosessikaavio (Tuomarilan perhetukikeskus 2015)

Tuomarilan perhekuntoutuskeskuksen asiakkaana on aina koko perhe. Työskentely on suunnattu perheille, jossa on ainakin yksi alle kouluikäinen tai alakouluikäinen lapsi. Syksyllä 2015 aloitettiin kehittämään vauvaperhetyötä rajaamalla keväällä 2016 toiselta ympärivuorokautiselta osastolta kerros vain vauvaperheille. Tavoitteena vauvaperhetyössä on tukea aikaisella puuttumisella varhaista vuorovaikutusta sekä vanhempien ja vauvan turvallisen kiintymyssuhteen syntymistä. Perheiden kanssa työskennellään

tavoitteellisesti yhdessä määriteltyjen tavoitteiden parissa. Keskeiset teemat jakson työskentelyssä on vuorovaikutus ja sen tukeminen, arjen hallinta, lapsen erityisten tarpeiden ymmärtäminen ja huomioon ottaminen sekä hoivan ja huolenpidon vahvistaminen lapsen arjessa. (Tuomarilan perhetukikeskus 2015.)

6 Tutkimuksellisen kehittämistyön tavoite ja menetelmälliset ratkaisut

6.1 Kehittämistyön tarkoitus, tavoite, tuotos ja kehittämistehtävät

Tämän tutkimuksellisen kehittämistyön tarkoituksena oli selvittää, miten lapsen etu tehdään näkyväksi Tuomarilan perhetukikeskuksen lastensuojelullisessa perhekuntoutuksessa. Tavoitteena oli lapsen edun mukaisen työskentelyn vahvistuminen perhekuntoutuksessa.

Kehittämistehtävät:

1. Selvittää, mitä ovat Tuomarilan perhetukikeskuksen olemassa olevat käytännöt lapsen edun näkyväksi tekemisessä.
2. Selvittää lapsen edun näkyväksi tekemistä estävät tekijät Tuomarilan perhetukikeskuksen perhekuntoutuksessa.
3. Selvittää, miten lapsen edun näkyväksi tekemistä voidaan vahvistaa Tuomarilan perhetukikeskuksen perhekuntoutuksessa

Tuotoksena syntyi kuvaus perhekuntoutuksen käytännöistä, miten lapsen etua tehdään työskentelyssä näkyväksi. Tuloksia voidaan hyödyntää Tuomarilan perhetukikeskuksen perhekuntoutuksen kehittämiseksi.

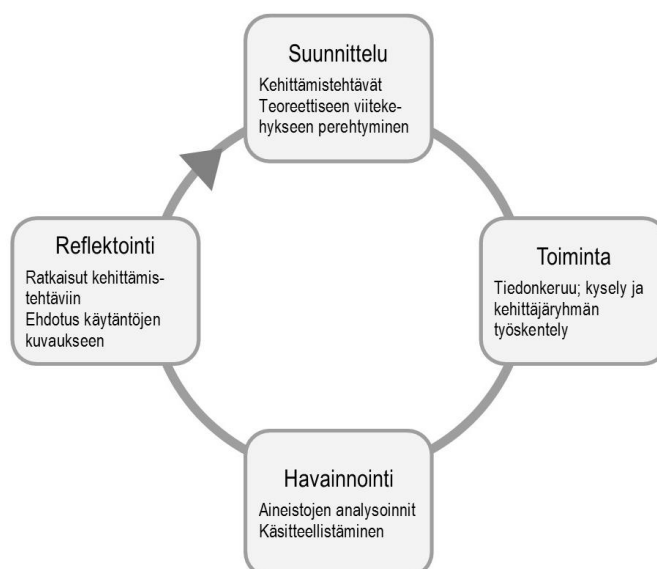
6.2 Tutkimuksellinen lähestymistapa

Tämä tutkimuksellinen kehittämistyö oli soveltavaa tutkimusta. Soveltavassa tutkimuksessa haetaan ongelmiin ratkaisua, kehitetään palvelua, yhdistellään tutkimusmetodeja ja se tehdään ulkopuoliselle organisaatiolle organisaation ehdotuksesta tai aloitteesta (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2009: 133). Tutkimuksellinen lähestymistapa oli toimintatutkimus, jossa yhdistyi sekä tutkimus että käytännön kehittämistyö (Heikkinen 2015: 204). Tämän kehittämistyön tavoitteena oli löytää niitä tekijöitä, joita kehittämällä ja muuttamalla saataisiin asioita paremmiksi ja toimivimmiksi, mutta samalla myös tutkia muutosta ja lisätä tutkittavan ilmiön ymmärrystä ja tietoa työelämän tarpeiden mukaisesti. Toimintatutkimus lähestymistapana on kiinnostunut siitä, miten asioiden tulisi

olla. Se on tutkimista toiminnan sisällä toiminnan kehittämistä varten. (Anttila 2006: 440; Heikkinen 2015: 204–205.)

Tässä tutkimuksellisessa kehittämistyössä tiedon intressi oli sekä teknistä että praktista. Kehittämistyön tavoitteena oli ymmärtää nykytilaa ja selvittää, mitä tarvitaan toiminnan kehittämiseksi. Kehittämistyön osallistujien rooli oli ensimmäisessä ja toisessa kehittämistehtävässä riippumaton muista, mutta toinen kehittämistehtävä vaati tiedontuottamiseen osallistuneiden työntekijöiden keskinäistä yhteistyötä. Kehittämistyön toteuttajan rooli oli sekä ulkopuolinen että osallistuja. Ensimmäinen ja toinen kehittämistehtävä toteutettiin kyselyllä, johon työntekijät vastasivat itsenäisesti. Kolmannessa kehittämistehtävässä toteuttaja toimi kehittäjäryhmän fasilitoijana. (Anttila 2006: 441; Heikkinen 2015: 216.)

Toimintatutkimus eteni syklisesti, jatkuvasti arvioiden ja reflektoiden toimintaa tutkijan avulla. Tutkimuksellisen kehittämistyön toteuttajan roolina oli olla aktiivinen vaikuttaja, ei vain ulkopuolinen havainnoija. (Anttila 2006: 440; Eskola – Suoranta 1998: 129.) Toimintatutkimuksen syklit, reflektiivinen kehä etenee suunnittelusta toiminnan ja havainnoinnin kautta. Tämän jälkeen tarkennetaan päämääriä ja aloitetaan uudelleen suunnittelusta. Kehittämisestä syntyy näin spiraalimainen kehä, jossa jokaisessa vaiheessa toistuu suunnittelu, toiminta, havainnointi ja reflektio kerta toisensa jälkeen. (Anttila 2006: 442; Toikko – Rantanen 2009: 66–67.) Reflektiivinen ajattelu toimintatutkimuksessa mahdollistaa uudenlaisen toiminnan ymmärtämisen. Kun tarkastellaan uskomuksia, ajatustapoja ja kokemuksia kriittisesti kuin ulkopuolelta, pystytään ymmärtämään toiminta- ja ajattelutapoja. Tämä mahdollistaa muutoksen ja onnistuneen, laadukkaan tutkimuksen. (Heikkinen 2015: 211.) Tässä kehittämistyössä toteutettiin suunnitteluvaihe, joka on kehittämistyön lähtökohta. Suunnitteluvaiheen tulokset tullaan viemään työyhteisöön, jolle jää toteutettavaksi tulosten vieminen toimintaan, havainnointi ja reflektointi perhekuntoutuksen kehittämiseksi. Kuviossa 5 kuvataan niin toimintatutkimuksen kuin myös tämän kehittämistyön vaiheet toimintatutkimuksen logiikan mukaisesti.

Kuvio 5. Toimintatutkimuksen vaiheet (mukailien Anttila 2009; Toikko – Rantanen 2009)

6.3 Tutkimuksellisen kehittämistyön eteneminen

Kehittämistyön suunnittelu alkoi syksyllä 2015. Kehittämistyön aihe, tavoite ja tarkoitus rajattiin yhteistyössä Tuomarilan perhetukikeskuksen johtajan sekä Espoon kaupungin lastensuojelun asiantuntijoiden kanssa. Tutkimuslupa anottiin Espoon kaupungilta lupakäytäntöjen mukaisesti huhtikuussa, jonka jälkeen alkoi aineiston kerääminen (liite 1).

Aineiston kerääminen tapahtui kahdessa eri vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa kerättiin ensimmäisen ja toisen kehittämistehtävän aineistot kyselytutkimuksella. Aineiston alustavaa analyysia tehtiin kesä-syyskuun aikana. Aineiston alustavat tulokset vietiin lokakuussa kehittäjäryhmään, jossa tuotettiin kolmannen kehittämistehtävän aineisto. Aineiston keruun ja lopullisen analysoinnin jälkeen jatkettiin raportin kirjoittamista. Työ esiteltiin Metropolian kuntoutuksen symposiumissa 9.11.2016 ja valmis työ julkaistiin helmikuussa 2017 Theseus-tietokannassa. Tutkimuksellisen kehittämistyön vaiheittainen eteneminen esitellään taulukossa 1.

Taulukko 1. Tutkimuksellisen kehittämistyön eteneminen

Kehittämistyön vaiheet	Eteneminen
Kehittämistyön suunnittelu	Syksy 2015 – kevät 2016
Tutkimusluvan myöntäminen	toukokuu 2016
Kyselytutkimuksen toteuttaminen Tuomarilan perhetukikeskuksen työntekijöille	toukokuu – kesäkuu 2016
1. aineiston analysointi	kesäkuu – syyskuu 2016
Kehittäjäryhmän työskentelyn suunnittelu ja siitä sopiminen	syyskuu 2016
Kehittäjäryhmän työskentely Tuomarilan perhetukikeskuksessa	lokakuu 2016
2. aineiston analysointi ja lopullinen raportin kirjoittaminen	lokakuu 2016 – helmikuu 2017
Valmiin kehittämistyön esitys	marraskuu 2016
Kypsyysnäytteen ja raportin julkistaminen	helmikuu 2017

6.4 Tiedontuottajien valinta ja kuvaus

Tutkimuksellisen kehittämistyön tiedontuottajina olivat Tuomarilan perhetukikeskuksen työntekijät. Ensimmäisen ja toisen kehittämistehtävän tiedontuottajina olivat kaikki suoraan asiakastyötä tekevät työntekijät. Tutkimuksellisen kehittämistyön kannalta oli merkittävää, että vastaaja pystyisi refleктоimaan omaa työtään suhteessa lapsen edun näkyväksi tekemiseen sekä arvioimaan ja erittelemään, miten se tapahtuu käytännön työssä. Tähän joukkoon kuului osastojen ohjaajat ja vastaavat ohjaajat sekä Tuomarilan toimintaterapeutit.

Kolmannen kehittämistehtävän tiedontuottajina olivat Tuomarilan työntekijöistä koottu kehittäjäryhmä. Kehittäjäryhmään kuului yksi vastaava ohjaaja, yksi toimintaterapeutti sekä ohjaaja jokaiselta Tuomarilan perhetukikeskuksen kolmesta osastosta eli yhteensä viisi jäsentä. Tavoitteena oli valita kehittäjäryhmään osallistujat vapaaehtoisuuteen perustuen. Kyselytutkimuksen yhteydessä pyydettiin halukkaita osallistujia ilmoittautumaan kehittäjäryhmään. Ilmoittautuminen tapahtui laittamalla kehittämistyön toteuttajalle sähköpostia tai soittamalla. Kyselytutkimuksen yhteydessä lähetyn kutsun perusteella ei tullut ilmoittautumisia. Uusi kutsu työntekijöille esitettiin Tuomarilan johtajan kautta, joka toimitti osallistuvien työntekijöiden listan kehittämistyön toteuttajalle. Kokoontumisten ajankohdista sovittiin suoraan ryhmän kanssa sähköpostitse.

Hyvän tutkimuseettisen periaatteen mukaisesti tiedon tuottajien henkilöllisyydet eivät ole tunnistettavissa raportoinnista. Koska työyhteisö on pieni, on kehittäjäryhmään osallistuneiden henkilöllisyys todennäköisesti tullut tietoon kehittäjäryhmän kokoontumisten yhteydessä. Tilaisuudet olivat työaikajärjestelyjen vuoksi Tuomarilan tiloissa. Jokaisen osallistujan esimiehen tuli ajan järjestämiseksi olla tietoinen niiden ajankohdasta, jotta voisi huomioida sen työvuorojärjestelyissä. Tämän vuoksi on todennäköistä, että työyhteisön sisällä on tieto kehittäjäryhmän jäsenistä.

6.5 Aineiston kerääminen

Tutkimuksellisen kehittämistyön aineisto kerättiin kahdessa eri vaiheessa kehittämis-tehtävien mukaisesti. Ensimmäisen ja toisen kehittämistehtävän aineisto kerättiin kyselytutkimuksella, joka toteutettiin surveypal-ohjelmalla. Kyselyssä selvitettiin olemassa olevia käytäntöjä, miten lapsen etu tulee näkyväksi lastensuojelullisessa perhekuntoutuksessa ja mitkä tekijät estävät lapsen edun näkyväksi tulemisen (Liite 2).

Kysely rakentui BBIC-mallin kolmesta eri näkökulmasta, lapsen tarpeesta, vanhemman kyvystä sekä perheestä ja ympäristöstä. Kyselyssä kysyttiin, millaisia menetelmiä ja työtapoja on käytetty lapsen edun näkyväksi tekemiseen sekä millaiset tekijät ja tilanteet estävät lapsen edun näkyväksi tulemisen. Yksi osio kyselystä käsitteli lapsen oman mielipiteen selvittämistä ja lapsen kuulluksi ja huomioiduksi tulemista, koska lapsen edun toteutuminen ja näkyväksi tuleminen vaativat lapsen oman mielipiteen selvittämistä ja on sekä sosiaalihuoltolaista (32§) että lastensuojelulaista (20§) nouseva velvoite (Räty 2015: 12; sosiaalihoitolaki 1301/2014; lastensuojelulaki 417/2007). Kyselyssä selvitettiin myös, millaisia vaikutuksia verkostoyhteistyöllä on ollut lapsen edun näkyväksi tekemiseen ja millaisin menetelmin ja työtavoin se tehdään. Velvoite verkostoyhteistyön tekemiseen lapsen edun selvittämiseksi on lastensuojelulaissa (14§) sekä sosiaalihuoltolaissa (41§). Lisäksi BBIC-mallin mukainen lapsen tilanteen arviointi velvoittaa näkökulmien selvittämisen myös muilta lapsen kanssa työskenteleviltä ja lapsen lähiverkostolta (Sinko – Vaitomaa 2015).

Kyselytutkimuksen lomake testattiin ennen varsinaista tutkimusta virheiden korjaamiseksi ja näkökulmien tarkistamiseksi viidellä henkilöllä, joka oli 20 % siitä joukosta, jolle kysely lähetettiin. Testaus varmisti jälkikäsitteilyn sujumisen sekä tulosten analysoinnin. Testauksessa tuli ilmi lomakkeen vaikealukuisuus sekä kysymysten sisältöjen päällekkäisyys. Virheet korjattiin ennen varsinaisen kyselyn lähettämistä väärinymmär-

rysten välttämiseksi ja varmistettiin, että tutkimuslomakkeen kysymykset vastaavat tutkimusongelmaan. Testikyselyn aineistoa ei ole käytetty tämän kehittämistyön aineistona. (Anttila 2006: 261–262; Vilkkä 2005: 88; Hirsjärvi ym. 2009: 195.)

Aineisto kerättiin sähköisellä kyselylomakkeella, joka toteutettiin Surveypal-ohjelmalla. Sain käyttöoikeuden ohjelman käyttöön Espoon kaupungilta kehittämistyön tekemisen ajaksi. Kysely jaettiin 16.5.2016 Tuomarilan perhetukikeskuksen johtajan toimesta niille Tuomarilan perhetukikeskuksen työntekijöille, jotka vastasivat tiedontuottajille määritellyjä kriteereitä (ks. kpl 6.4.). Tästä oli sovittu etukäteen Tuomarilan perhetukikeskuksen johtajan kanssa käydyissä sähköpostikeskusteluissa kyselyn toteuttamisesta. Kehotus kyselyyn vastaamisesta lähetettiin kaikille ensimmäisen viestin saaneille 4.6.2016 (Hirsjärvi ym. 2009: 268). Lähetetyssä viestissä oli linkki sähköiseen kyselyyn sekä tutkimushenkilötiedote (Liite 3). Hyvän tutkimuskäytännön mukaisesti kyselyyn osallistuneilta pyydettiin suostumus kehittämistyöhön osallistumisestaan. Tutkimushenkilötiedotteesta käy ilmi, että vastaaminen on vapaaehtoista ja että vastaamalla kyselyyn vastaaja antaa luvan vastausten käyttöön tässä tutkimuksessa (Hirsjärvi ym. 2009: 25). Osallistujille tiedotettiin, miten kehittämistyö etenee ja mihin tuotettua tietoa käytetään. Lisäksi vastaajille varmistettiin, että vastaukset pysyvät anonyymeinä ja että vain opiskelija käsittelee tuotettua aineistoa (Vilkkä 2005: 75). Kyselyn vastaukset tallentuivat anonyymeinä ilman tunnistetietoja Surveypal-ohjelmaan.

Kysely koostui sekä suljetuista monivalintakysymyksistä että avoimista kysymyksistä. Monivalintakysymykset oli laadittu nominaali- ja likert-asteikkoa käyttäen. Nominaalias- teikkoa käyttävissä kysymyksissä oli mahdollista valita vastaukseksi useita eri vaihtoehtoja (kysymykset 1, 4, 7 ja 18). Likert-asteikkoa käytettiin kysymyksissä 10, 11 ja 14 selvittämään vastaajan mielipidettä kysyttävästä ilmiöstä. (Anttila 2006: 262). Kyselyssä ei kysytty demografisia tietoja. Henkilön iällä, sukupuolella, osastolla tai sillä, mikä työntekijän koulutustausta tai työhistoria on, ei ollut merkitystä tulosten kannalta. Tässä kehittämistyössä ei tarvittu henkilötaustatietoja selittäviksi eikä luokitteleviksi tai ryhmitteleviksi muuttujiksi (Anttila 2006: 261). Kyselyssä oli tarkoitus selvittää Tuomarilan perhetukikeskuksen olemassa olevia käytäntöjä ja estäviä tekijöitä lapsen edun näköväksi tekemiselle. Demografisten tietojen poisjättäminen kyselystä oli myös tutkimuseettinen ratkaisu. Esimerkiksi vastaajan ollessa mies sukupuolen selvittäminen olisi paljastanut osallistujan henkilöllisyyden – Tuomarilan perhetukikeskuksessa työskenteli kyselyn vastausaikana suorassa asiakastyössä kaksi miestä.

Kyselyn käyttö aineiston keräämisen menetelmänä mahdollisti kaikkien Tuomarilan suoraa asiakastyötä tekevien työntekijöiden käytön tiedontuottajina. (Hirsjärvi ym. 2009: 193, 195.) Tuomarilassa työskenteli kyselyn vastausaikana 25 suoraa asiakastyötä tekevää työntekijää. Näistä 20 vastasi kyselyyn annettuna vastausaikana. Vastausprosentti oli 80 %. Keskimääräinen vastausaika kyselyyn oli 36 minuuttia. Kyselyn toteuttamistapa mahdollisti kattavan aineistonkeruun työntekijöiden näkökulmasta lapsen edusta ja sen näkyväksi tekemisestä. Työntekijä pystyi itse valitsemaan parhaimman ajankohdan, milloin hänelle sopi vastata. Surveyspal-ohjelman käyttö mahdollisti myös kyselyn keskeyttämisen ja jatkamisen myöhemmällä ajankohdalla. Ohjelma lähetti vastaajan omaan sähköpostiin henkilökohtaisen kyselylinkin työntekijän tallentessa keskeneräisen vastauksena. Tieto siitä, oliko vastaaja täyttänyt kyselyä eri aikoina ei välittynyt ohjelman kautta aineiston analysoijalle. Työntekijöillä oli Tuomarilan perhetukikeskuksen johtajan antama lupa vastata kyselyyn työajalla.

Kyselyllä vastattiin ensimmäisen ja toiseen kehittämistehtävään. Kysely tuotti aineistoa siitä, miten perhekuntoutuksessa tuodaan lapsen etua näkyväksi sekä millaisia esteitä lapsen edun näkyväksi tekemiselle ovat työntekijät havainnoineet työskentelyiden aikana. Ensimmäiseen kehittämistehtävään tietoa tuotti kysymykset 2, 5, 8 ja 10–17. Toiseen kehittämistehtävään tietoa tuotti kysymykset 3, 6, 9 ja 12. Kyselyssä kerättiin myös tietoa, mikä vastasi myös kolmanteen kehittämistehtävään. Näitä oli kysymykset 1, 4, 7, 18, 19 ja 20. Näiden kysymysten tuottama tietoa käytettiin kehittäjäryhmän työskentelyssä luomaan ymmärrystä edun näkyväksi tekemisen nykytilasta. Näiden kysymysten aineisto kehittäjäryhmässä käytetyin osin löytyy liitteestä 4.

Kolmannen kehittämistehtävän aineisto kerättiin kehittäjäryhmän työskentelyistä. Ennen ensimmäistä kertaa kaikille osallistujille lähetettiin suostumuslomake osallistumisesta (liite 5) sekä orientoiva tietopaketti ensimmäisen ja toisen kehittämistehtävien tuloksista. Tietopaketissa oli myös lyhyt kuvaus kehittämistyön tarkoituksesta, tavoitteesta ja kehittämistehtävistä. Kehittäjäryhmän työskentelyissä kehittämistyön toteuttajalla oli toimia fasilitoijana. Lisäksi tehtävänä oli huolehtia ryhmätilanteiden sujuvuudesta ja keskustelun rajaamisesta kehittämistehtävän mukaiseksi. Kehittämisryhmään osallistuneilla työntekijöillä oli lupa osallistua kehittäjäryhmän työskentelyyn työajalla.

Kehittäjäryhmän ensimmäiseen työskentelyyn, joka oli 6.10.2016, käytettiin neljä tuntia. Aineisto kerättiin nauhoittamalla työskentelyistä keskustelut. Nauhoitettua aineistoa syntyi 2 tuntia ja 50 minuuttia, joka litteroituna sana sanalta oli 42 sivua (A4, Arial 11,

riviväli 1,5). Työskentelyn aikana pidettiin kaksi taukoa. Työskentely alkoi alustuksella, jossa esiteltiin kyselyn tuloksia kolmannelta kehittämistehtävästä. Tämän jälkeen aloitettiin varsinainen työskentely, jossa käytettiin sekä ryhmäkeskustelua että yhteiskehittelyn menetelmiä. Työskentely oli rakennettu sovelletusti tulevaisuusverstasmenetelmälle (Seikkula – Arnkil 2009: 61–81). Työskentely alkoi tulevaisuuden vision kuvaamisella. Tämän jälkeen lähdettiin konkretisoimaan sitä, mitä tarvitaan, jotta tulevaisuudessa lapsen etu tulee vision mukaisesti näkyväksi – mitä tarvitaan lapsen edun näkyväksi tekemisen vahvistamiseksi. Keskustelu oli ryhmässä tasapuolista, vilkasta ja innostunutta. Työskentely pysyi aikataulussa ja tuotti kehittämistehtävän mukaista aineistoa. Työskentelyn aikana tehtiin muistiinpanoja keskustelusta nousseista ajatuksista. Muistiinpanoja ei käytetty aineistona, koska kaikki muistiinpanoissa olleet asiat löytyivät myös litteroidusta aineistosta.

Kehittäjäryhmän toiseen työskentelyyn, joka oli 26.10.2016, käytettiin tunti. Tähän työskentelyyn osallistui neljä työntekijää viidestä. Yksi osallistujista oli estynyt tulemasta. Toinen kerta käytettiin ensimmäisen kerran tulosten tarkastukseen, reflektointiin ja tarkennukseen. Työskentely koostui kahdesta osasta, jossa ensimmäisessä jokainen sai valita ensimmäisellä kerralla tuotetuista kehittämisen kohteista ne, jotka mielestään parhaiten vahvistaisi lapsen edun näkyväksi tekemistä. Tilassa oli esillä papereille kirjoitettuna 37 kappaletta ensimmäisellä kerralla tuotettua kehittämisen kohdetta. Jokainen osallistuja kävi itsenäisesti merkitsemässä ne, mitkä hänen mielestään vahvistaisi lapsen edun näkyväksi tekemistä. Osallistujat halusivat myös kommentoida ja lisätä kirjoitettuihin kehittämisen kohteisiin lisäyksiä ja tarkennuksia. Nämä muistiinpanot ja merkinnät otettiin osaksi aineistoa rikastuttamaan ensimmäisellä kehittäjäryhmän tapaamisella tuotettua aineistoa. Työskentelyn jälkeen käytiin ryhmäkeskustelu siitä, mitkä ovat keskeisimmät ja tärkeimmät kehittämisen kohteet lapsen edun näkyväksi tekemiseksi ja mitkä niistä tulisi viedä eteenpäin työn kehittämiseksi lapsen edun näkyväksi tekemisen vahvistamiseksi. Keskustelu nauhoitettiin kokonaisuudessaan. Nauhoitettua aineistoa syntyi 21 minuuttia, joka litteroituna sana sanalta oli seitsemän sivua (A4, Arial 11, riviväli 1,5). Nauhoitettu ja litteroitu aineisto liitettiin kehittämistehtävään liittyvän aineiston osalta ensimmäisellä kehittäjäryhmän tapaamisella tuotettuun aineistoon. Aineiston keruu on kokonaisuudessaan havainnollistettu taulukkoon 2.

Taulukko 2. Kuvaus tutkimuksellisen kehittämistyön aineiston keruusta

Kehittämistehtävä	Aineiston keruu	Aineiston analyysi	Tuotos
1. Selvittää, mitä ovat Tuomarilan perhetukikeskuksen olemassa olevat käytännöt lapsen edun näkyväksi tekemisessä	Kyselyn avoimet kysymykset 2, 5, 8, 12, 13 ja 15–17	aineistolähtöinen sisällönanalyysi (avoimet kysymykset),	mitkä ovat olemassa olevat käytännöt lapsen edun näkyväksi tekemiseksi,
	Kyselyn monivalintakysymykset 10, 11 ja 14	tyyppiluvun määrittäminen (monivalintakysymykset)	havainnollistavien kuvioiden muodostaminen
2. Selvittää lapsen edun näkyväksi tekemistä estävät tekijät Tuomarilan perhekuntoutuksessa	Kyselyn kysymykset 3, 6, 9 ja 12	Aineistolähtöinen sisällönanalyysi	Mitä esteitä on lapsen edun näkyväksi tekemisessä
3. Selvittää, miten lapsen edun näkyväksi tekemistä voidaan vahvistaa Tuomarilan perhekuntoutuksessa	Kehittäjäryhmän työskentely: ryhmäkeskustelu, yhteiskehittelymenetelmät ja toisen kerran osallistujien tekemät muistiinpanot	Aineistolähtöinen sisällönanalyysi	Mitä vahvistavia tekijöitä lapsen edun näkyväksi tekemiseksi tarvitaan

Kuvaus Tuomarilan perhetukikeskuksen perhekuntoutuksen käytännöistä lapsen edun näkyväksi tekemisessä

6.6 Aineiston analysointi

Kehittämistyöhön saatiin aineistoa sekä kyselyn avoimista ja monivalintakysymyksistä että kehittäjäryhmässä käydyistä keskusteluista ja toisella kerralla osallistujien tuottamista muistiinpanoista. Monivalintakysymyksillä tuotettiin tietoa ensimmäiseen kehittämistehtävään monialaisen yhteistyön ja lapsen mielipiteen selvittämisen toteutumisesta. Lisäksi monivalintakysymyksillä tuotettiin kolmannen kehittämistehtävän tueksi tietoa siitä, mitkä lapsen etu -, vanhempien kyky - ja perhe ja ympäristö -osa-alueet ovat tulleet näkyväksi työskentelyssä sekä mihin erityisesti tulisi kiinnittää huomiota lapsen edun näkyväksi tekemiseen työ kehittämässä. Surveypal-ohjelmasta oli suoraan saa-

tavilla monivalintakysymyksiin havainnollistavat kuviot ja excel-taulukot, joita voitiin suoraan hyödyntää tulosten esittelyyn.

Kyselyn avointen kysymysten ja kehittäjäryhmän tuottaman aineiston lähestymistavaksi valikoitui laadullinen analyysitapa, koska tavoitteena oli ymmärtää (Hiltunen n.d). Kehittämistehtäviin saatiin vastaukset, kun aineistot analysoitiin luokittelevalla sisällönanalyysillä (Anttila 2006: 293). Ennen varsinaista analysointia aineisto tuli tarkistaa. Aineistoista tarkistettiin, ovatko vastaukset selkeästi virheellisiä tai puuttuuko tietoja. (Hirsjärvi ym. 2009: 221.) Kyselyn kysymykset tuottivat tietoa työntekijöiden omasta kokemuksesta ja toiminnasta, joten suorat virheellisyydet olisi mahdotonta seuloa aineistosta. Kyselyn vastauksissa oli määrällisesti puutteita. Kaikki kyselyyn vastaajat eivät olleet vastanneet kaikkiin kysymyksiin (Taulukko 3). Hirsjärven ym. (2009) mukaan ei ole välttämätöntä hylätä sellaista lomaketta, missä vastaaja on muuten vastannut huolellisesti kysymyksiin (Hirsjärvi ym. 2009: 221–222). Tarkistuksen yhteydessä ei ilmennyt muuten huolimattomasti täytettyjä lomakkeita eli yhtään lomaketta ei ollut tarpeen hylätä. Kehittäjäryhmän aineiston litterointi tarkistettiin kuuntelemalla ja lukemalla aineisto yhtä aikaa läpi ja tekemällä mahdolliset korjaukset litterointiin kuullun perusteella.

Taulukko 3. Kyselyn vastauksien lukumäärät kysymyksittäin

Kysymys	Vastauksien lukumäärä	Kysymys	Vastauksien lukumäärä
1.	20	11.	19
2.	20	12.	19
3.	19	13.	20
4.	20	14.	19
5.	20	15.	20
6.	19	16.	19
7.	20	17.	9
8.	19	18.	20
9.	16	19.	10
10.	20	20.	13

Aineistojen analysointi alkoi aineistojen reflektiivisellä lukemisella ja sisältöön perehtymisellä (Anttila 2006: 276). Kyselyn aineisto oli valmiiksi saatavilla Surveypal-ohjelmasta niin Excel-taulukkona, Word-tiedostona kuin PowerPoint-esityksenä. Aineiston lukemiseen sopivin oli Word-tiedosto, jossa kysymysten vastaukset olivat jakautuneet valmiiksi kysymyksittäin. Kehittäjäryhmän tuottama aineisto oli litteroituna. Aineistot redusoidiin eli pelkistettiin etsimällä ja listaamalla pelkistetyt ilmaukset Excel-taulukkoon kehittämistehtävien mukaisesti. Aineistoista eroteltiin kehittämistehtävien

mukaisesti olennaiset aiheet pilkkomalla ja kysymällä kehittämistehtävien mukaiset analyysikysymykset:

1. Mitä olemassa olevia käytäntöjä ja menetelmiä lapsen edun näkyväksi tekemiseksi on käytössä Tuomarilan perhetukikeskuksen perhekuntoutuksessa?
2. Mitä esteitä lapsen edun näkyväksi tekemiseksi esiintyy Tuomarilan perhetukikeskuksen perhekuntoutuksessa?
3. Mitkä tekijät vahvistavat lapsen edun näkyväksi tekemistä Tuomarilan perhetukikeskuksen perhekuntoutuksessa?

Aineiston erottelun jälkeen pelkistetyt ilmaisut klusterointiin eli ryhmiteltiin. Ryhmittelyssä samaa asiaa kuvaavat käsitteet yhdistettiin luokiksi ja nimettiin sisältöä kuvaavalla nimikkeellä. Analyysiä jatkettiin yhdistelemällä alaluokkia toisiinsa muodostamalla niistä yläluokkia sekä yhdistäviä luokkia. Aineistoista eroteltiin tutkimuksen kannalta oleellinen tieto ja muodostettiin teoreettinen käsitteistö, abstrahoiitiin aineistot. Analyysiyksiköinä oli ajatuksellinen kokonaisuus, joka saattoi sisältää lauseen. (Hiltunen n.d.; Tuomi – Sarajärvi 2015: 101, 109.) Liitteessä 6 on esitetty esimerkit aineistolähtöisestä sisällönanalyysistä. Esimerkit ovat ensimmäisen ja kolmannen kehittämistehtävän aineistoista.

Ensimmäisen kehittämistehtävän aineiston analyysi jätettiin tarkoituksen mukaisesti ennen kehittäjäryhmän työskentelyä alaluokkatasolle, jotta aineistosta jäisi näkyväksi mahdollisimman laajasti aineiston sisältö. Kehittäjäryhmän työskentelyn jälkeen jatkettiin analyysia. Yhdistettyjä luokkia muodostui aineistosta lopulta neljä. Toisen kehittämistehtävän aineistosta muodostui kuusi yhdistettyä luokkaa. Kolmannessa kehittämistehtävässä kehittäjäryhmän ensimmäisessä tapaamisessa keskusteluista syntynyt litteoidun aineiston abstrahointi jätettiin tarkoituksen mukaisesti myös ensin alaluokkatasolle. Toisessa kehittäjäryhmän työskentelyssä aineisto rajautui ja tarkentui. Tämän jälkeen analyysia jatkettiin niin, että aineistosta muodostui kolme yhdistettyä luokkaa.

7 Tulokset

7.1 Lapsen edun näkyväksi tekemisen olemassa olevat käytännöt

Ohjaavat käytännöt

Arjen ohjaus ja mallintaminen

Kuntoutuksessa ohjataan vanhempia vastaamaan lapsen tarpeisiin ja rajaamaan lapsen toimintaa. Apuna käytetään mallintamista. Perheen kanssa tutkitaan yhdessä lapsen ja vanhempien päivärytmiä sekä tuetaan ja ohjataan lapsilähtöisen päivärytmin noudattamiseen. Lisäksi tuetaan ja ohjataan vanhempia verkostoilta ja hoitotahoilta tulleiden toimintaohjeiden noudattamiseen. Vanhemmille mallinnetaan toimimalla myös itse annettujen ohjeiden mukaisesti.

Työntekijät kertoivat havainnoivansa lasta yhdessä vanhemman kanssa ja sitä kautta tekevänsä näkyväksi lapsen etua. Tilanteessa sanoitetaan vanhemmalle lapsen toimintaa ja miten lapsi reagoi ympäristössä tapahtuviin muutoksiin ja vanhemman toimintaan. Usea vastaaja kertoi käyttävänsä Tässä ja nyt -menetelmää, joka perustuu hetken havainnointiin, mentalisaatioon ja reflektioon. Menetelmässä puututaan erilaisiin arjen toiminta- ja vuorovaikutustilanteisiin hetkessä ääneen havainnoimalla, tarkistamalla sekä reflektoimalla. Menetelmän avulla ohjataan vanhempia vastaamaan lapsen tarpeisiin ja ohjaamaan lasta toimimaan toivotulla tavalla.

Palveluohjaus

Yksi osa perhekuntoutusta on palveluohjaus. Kuntoutuksen aikana kartoitetaan, mitä perhe tarvitsee selvitäkseen itsenäisesti arjesta. Tarpeen ollessa jotain sellaista, mihin Tuomarilassa ei pystytä vastaamaan, ohjataan perhe muille palveluntuottajille. Näitä ovat esimerkiksi vanhempien oman mielenterveyden hoitoon suuntaavat sekä taloudellista tukea tarjoavat palvelut. Työntekijät toivat esiin kyselyssä myös heidän roolinsa lapsen ja vanhempien tukijana erilaisissa tilanteissa. Työntekijä voi toimia perheen pyytäessä perheen puolesta puhujana ja asioinnin apuna erilaisissa palveluissa. Tuomarilan kuntoutukseen kuuluu myös lähiympäristöön tutustuminen ja oman asuinympäristön palveluiden kartoitus yhdessä perheen kanssa. Perheelle pyritään löytämään pal-

velut omasta arjen ympäristöstään. Myös lapsen yksilöllistä palvelutarvetta pyritään kartoittamaan, onko esimerkiksi lapsella tarvetta harrastukselle.

Työntekijöiden omaan toimintaan perustuvat käytännöt

Läsnäolo ja kohtaaminen

Kuntoutuksen alussa pyritään tutustumaan lapseen ja perheeseen ja luomaan luottamuksellinen suhde, jolloin tutustuminen tapahtuu kohtaamisessa. Lapsen etu tulee perhekuntoutusjakson aikana näkyväksi työntekijöille olemalla läsnä ja viettämällä perheen kanssa aikaa heidän arjessaan joko kotona tai osastolla. Erilaisissa arjen toimintoja ovat muun muassa ruokailut, kaupassa käynnit, hoitotilanteet, leikit, ulkoilut, peseytymistilanteet ja nukkumaan menot. Tilanteiden dokumentoinnin kautta lapsen ja perheen tilanne sekä vanhempien kyky vastata lapsen tarpeisiin tulee myös perheen sosiaalityöntekijälle näkyväksi.

Havainnointi

Kuntoutuksen aikana havainnoidaan lasta ja perhettä erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä. Työskentelyssä pyritään havainnoimaan toimintaa ja vuorovaikutusta sekä kotona, osastolla, perheen omassa arkiympäristössä sekä ryhmätoiminnassa. Kuntoutuksen aikana myös luodaan tietoisesti erityisiä perheen tavoitteisiin liittyviä tilanteita, joissa pääsee havainnoimaan, miten lapsi ja vanhempi toimivat.

Työntekijöiden keskinäinen keskustelu ja reflektointi

Tiimityö oli yksi työntekijöiden omaan toimintaan liittyvä käytäntö. Työntekijöiden keskinäisen keskustelun ja reflektoinnin tavoitteena on luoda käsitys lapsesta ja hänen tarpeistaan ja vanhempien kyvyistä vastata niihin.

Osallistavat käytännöt

Sovitut tapaamiset

Tuomarilan perhekuntoutukseen kuuluu sovitut tapaamiset. Näitä ovat vanhemmantaapaamiset, lapsen omat tapaamiset, perheen yhteiset tapaamiset erilaisin kokoonpanoin

(lapsi mukana) ja kotikäynnit. Nämä ovat osa työskentelyä, johon perheen odotetaan sitoutuvan. Tapaamisten sisältö ja toteutustapa riippuu siitä, millaiset tavoitteet perheelle on asetettu perhekuntoutuksen alkaessa. Vastauksista käy ilmi, että tapaamisilla käytetään erilaisia menetelmiä. Käytössä olevat menetelmät on esitelty kuviossa 6.

Kuvio 6. Tuomarilassa käytössä olevat valmiit menetelmät.

Tuomarilassa on kyselyn vastausten perusteella kolmen tyyppisiä valmiita menetelmiä, joita työntekijät käyttävät lapsen edun näkyväksi tekemisessä: toimintaan ja yhdessä tekemiseen perustuvia, vuorovaikutukseen ja reflektioon perustuvia toiminnallisia valmiita tai kirjallisia, haastattelun tai keskustelun ohjaamia valmiita menetelmiä. Vastaajat toivat esiin, että toiminnalliset menetelmät auttavat ymmärtämään perheenjäsenten asemaa, perheen sisäisiä rooleja sekä perheessä vallitsevaa ilmapiiriä ja näin tuomaan samalla lapsen etua näkyväksi. Yhteisiin hetkiin osallistetaan myös isovanhempia ja muita lapsen ja perheen läheisiä henkilöitä. Vuorovaikutukseen ja reflektioon perustuvista toiminnallisista menetelmistä esimerkiksi Hoivaa ja leiki -menetelmän tavoitteena on vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutussuhteen parantaminen, vanhemman herkistäminen lapsen viesteille sekä lapsen tahtisuuden opettelu. Kirjallisia, haastattelun tai keskustelun ohjaamia valmiita menetelmiä.

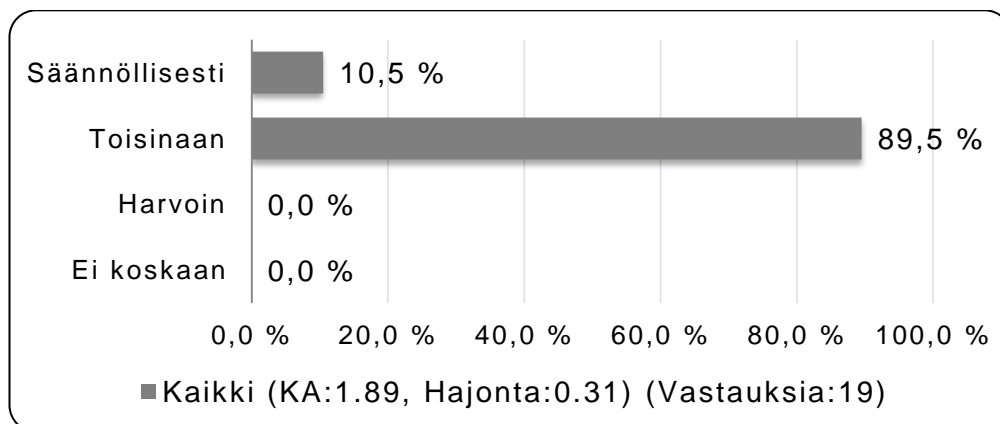
Tapaamisissa, kuten myös spontaaneissa arjen keskusteluissa, käytetään keskustelua tehdessä lapsen etua näkyväksi lapsen, vanhemman sekä verkoston kanssa työskennellessä. Vastauksista käy ilmi, että keskusteluissa pyrittiin nostamaan erityisesti perheen tilanteeseen ja kuntoutuksen tavoitteisiin liittyviä ajankohtaisuuksia ja teemoja

esiin lapsen näkökulmasta. Keskustelut saattavat olla myös reflektioivia keskusteluita vanhemman kanssa. Välineenä keskustelussa lapsen tai vanhemman kanssa käytetään myös strukturoitua haastattelua tai teemahaastattelua.

Vastauksissa tuotiin esiin tapaamisilla vanhempien kanssa työstetyn erityisesti vanhemmuuden teemoja: vanhemman voimauttaminen ja vahvistaminen, vanhemman oman käyttäytymisen ja valintojen vaikutus lapseen sekä vanhempien toiminta ja kasvatustavat. Vanhempien kanssa käydään läpi perheen sisäisen vuorovaikutuksen vaikutusta ja tilaa sekä mikä on lapsen edun mukaista.

Lapsen mielipiteen esille tuominen ja selvittäminen

Kyselyssä selvitettiin, miten lapsen mielipide on selvitetty sekä miten se on päätöksenteossa työntekijöiden mielestä huomioitu. Kyselyyn vastanneista 17 vastaajan mielestä lasta on kuultu viimeisen vuoden aikana perhekuntoutuksessa toisinaan ja kahden (2) mielestä säännöllisesti (Kuvio 7).

Kuvio 7. Kuinka säännöllisesti lapsen mielipiteen kuuleminen toteutuu perhekuntoutuksessa.

Vastaukset siitä, miten lapsen mielipide on huomioitu, kun on tehty lasta koskevia ratkaisuja, jakoutuivat kahteen: siihen, miten lasta on kuultu ja siihen, miten se on huomioitu päätöksenteossa. Kolmesta vastauksesta tulee ilmi, ettei lapsen mielipidettä ole selvitetty tai huomioitu päätöksenteossa. Yhdessä vastauksessa tuotiin esiin, ettei lapsen mielipiteen esille tuominen ole lastensuojelulaitoksen työntekijöiden, vaan vanhemman tai sosiaalityöntekijän tehtävä. Neljässä vastauksessa todettiin, ettei lapsen mielipidettä kuultu kuitenkaan tarpeeksi. Lapsen kuulemiseen todettiin vastauksissa vaikuttavan lapsen ikä ja ikätasoisuus sekä tilannekohtaisuus. Isoihin asioihin vaikuttamisen ajatellaan

olevan vaikeampaa kuin pienempiin. Myös lapsen etuun vedoten, kasvun ja kehityksen turvaamisen vuoksi on jätetty lapsen mielipide huomioimatta.

Työntekijän tehtäväksi nimettiin lapsen mielipiteen ja tarpeiden esiintuominen vanhemmille ja viranomaisille. Työntekijän tehtävänä on toimia ”lapsen äänenä” silloin, kun lapsi ei kykene syystä tai toisesta tuomaan omaa mielipidettään tai tarvettaan esiin – ”mitä minä itse toivoisin vanhemmilta”. Työntekijän tehtävä on olla lapsen tukena sanoittamalla lapsen esiin tuomia ajatuksia ja tarpeita sekä lapselle että vanhemmille. Lapsen mielipiteen selvittämiseen työntekijät kertoivat käyttävänsä erilaisia käytäntöjä, jotka on avattu taulukossa 4.

Taulukko 4. Olemassa olevia lapsen mielipiteen selvittämisen käytäntöjä

Tuomarilassa käytössä olevat valmiit menetelmät	vuorovaikutukseen ja reflektioon perustuvat toiminnalliset valmiit menetelmät (esimerkiksi Hoivaa ja Leiki -menetelmä ja tässä ja nyt -menetelmä)
	kirjalliset, haastatteluun tai keskustelun ohjaamat valmiit menetelmät (esimerkiksi kolme kotia -menetelmä, kortti-työskentelyt ja valmiit lomakkeet).
Toiminnallinen tekeminen	Yhteinen leikkiminen, tekeminen ja pelaaminen
	Ajan viettäminen lapsen kanssa
Keskustelut lapsen kanssa	Keskustelut toiminnan lomassa
	Keskustelut omaohjaajatapaamisilla
	Tunnetilojen sanoittaminen
	Lapsen kuuleminen
	Lapsen haastatteleminen
Lapsen osallistaminen ja mukaan ottaminen keskusteluihin	Lapsi mukana tapaamisissa ja keskusteluissa
	Sen varmistaminen, että myös lapsi saa kertoa omia ajatuksiaan
Keskinäisen luottamuksen rakentaminen	Kannustaminen
	Lapseen tutustuminen
	Ajan viettäminen lapsen kanssa
Havainnointi	Lapsen havainnointi työntekijöiden kesken
	Lapsen havainnointi vanhemman kanssa
	Lapsen ja vanhemman yhteistoiminnan havainnointi

Yhteistyöhön perustuvat käytännöt

Perheen tilanteen kartoittaminen ja tiedon keruu

Lapsen ja perheen tilanteen kartoittaminen ja tiedon keruu perheestä tapahtuu keskustelun, havainnoinnin, verkoston ja dokumentoinnin avulla. Perheen taustaan ja aiempiin tukitoimiin voidaan tutustua tämän lisäksi perheestä kirjattujen aiempien kirjausten, lausuntojen sekä yhteenvetojen avulla. Perheen olemassa olevilta verkostoilta ja aiemmilta hoitokontakteilta hankitaan kuntoutuksen kannalta keskeinen tieto. Perheen historian lisäksi kartoitetaan perheen asuin- ja elinympäristö (koti), ovatko ne lapsen edun mukaiset ja lapsen hyvinvointia ja kuntoutumista tukevat. Tiedon keruu ja perheen tilanteen kartoittaminen tehdään yhteistyössä perheen kanssa esimerkiksi Tuomarilassa käytössä olevan alkuarviointilomakkeen avulla. Tärkeäksi nähtiin tiivis yhteistyö vanhempien kanssa.

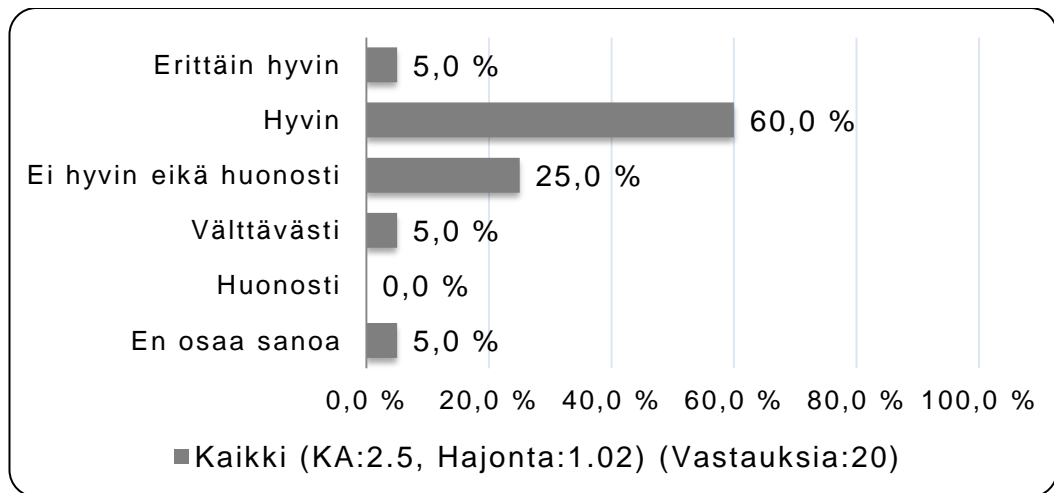
Verkostoyhteistyö

Verkostoyhteistyön perheen kuntoutuksen kannalta merkityksellisten tahojen kanssa nähdään vahvistavan lapsen edun näkyväksi tekemistä. Yhteistyötä tehdään vastausten perusteella päiväkodin, koulun, neuvolan, terveystieteiden, psykiatrian, lastensuojelun, perheen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän, mielenterveys- ja päihdepalveluiden sekä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Yhteistyö toteutuu muun muassa dialogisesti, pitämällä yhteyttä puhelimitse tai sähköpostitse sekä tapaamalla lapsen ja perheen verkostoja. Viranomaisten välillä vaihdetaan myös tietoja. Kuntoutuksen aikana on tehty myös jatkosuunnitelmaa perheen ja verkoston yhteistyölle.

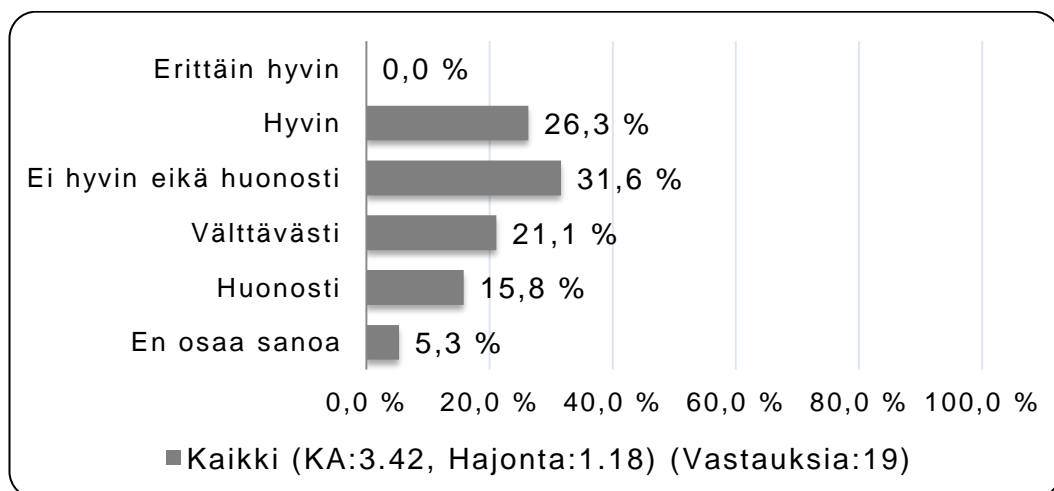
Perhekuntoutuksen aikana toteutetaan myös sovitusti perheen verkoston kanssa tapaamisia. Näitä ovat tuloneuvottelut, työskentelyn arviointineuvottelut sekä muut verkostojen kanssa sovitut tapaamiset koulun, päiväkodin, neuvolan, psykiatrisen, aikuis-sosiaalityön, mielenterveys- tai päihdepalveluiden tai muun yhteistyökumppanin kanssa. Perhettä saatetaan tavata sovitusti myös työparina jonkun toisen organisaation työntekijöiden kanssa. Viranomaisverkoston tapaamisten lisäksi on järjestettyjä tapaamisia lapsen ja perheen läheisverkoston kanssa. Verkostotapaamisiin osallistuu joskus vastausten mukaan myös lapsi.

Viranomaisyhteistyön vaikutus lapsen edun näkyväksi tekemiseen nähtiin kyselyssä merkityksellisenä kolmesta eri näkökulmasta: viranomaisten tieto lapsesta lisääntynyt ja mahdollisuus lapsen tukemiseen parantunut (1), viranomaisten tieto perheestä on lisääntynyt ja mahdollisuus perheen tukemiseen parantunut (2) sekä perhe on saanut

tukea oikea-aikaisemmin ja kokonaisvaltaisemmin, ja lapsen ja perheen tilanteen paraneminen on sitä kautta mahdollistunut (3). Vastaajista 60 % (12 vastaajaa) kokivat, että moniammatillinen verkostoyhteistyö on toteutunut viimeisen vuoden aikana hyvin ja 5 % (1 vastaaja) sen toteutuneen erittäin hyvin. Vain yksi vastaajista kuvaili moniammatillisen verkostoyhteistyön toteutuneen välttävästi. (Kuvio 8) Läheisverkostojen kanssa tehtävässä yhteistyössä nähtiin enemmän puutteita, ja vastauksissa oli hajontaa (Kuvio 9). Vastaajista kolme (3) koki läheisverkoston kanssa tehtävän yhteistyön toteutuneen huonosti ja neljä (4) välttävästi. Vain kuusi (6) oli sitä mieltä, että yhteistyö oli toteutunut hyvin. Yksikään vastaajista ei todennut sen toteutuneen erittäin hyvin.

Kuvio 8. Miten moniammatillinen verkostoyhteistyö on toteutunut viimeisen vuoden aikana.

Kuvio 9. Miten lapsen ja perheen läheisverkostojen kanssa tehtävä yhteistyö on toteutunut viimeisen vuoden aikana

Viranomaisten tieto lapsesta lisääntynyt ja mahdollisuus lapsen tukemiseen parantunut.

Verkostoyhteistyö lapsen verkoston kanssa on mahdollistanut ymmärryksen lisääntymisen lapsesta sekä hänen tarpeistaan. Lapsi on tullut paremmin ymmärretyksi ympäristössään ja näin lapsen arki on helpottunut esimerkiksi koulussa ja päiväkodissa. Lapsen kokonaistilanteesta on saatu selkeämpi kuva ja lapsen yksilölliset tarpeet on voitu huomioida kuntoutuksessa paremmin. Kyselyn vastauksista kävi ilmi myös, että verkostoyhteistyö mahdollistaa lapsen arjen selkiytymisen ja ennakoitavuuden sekä sen, että lapsen vastuu asioiden hoidosta vähentyy.

Viranomaisten tieto perheestä lisääntynyt ja mahdollisuus perheen tukemiseen parantunut. Kyselyn vastausten perusteella verkostoyhteistyö vahvistaa lapsen yksilöllisen tukemisen lisäksi myös koko perheen kokonaisvaltaista tukemista sekä lisää myös kokonaisvaltaisesti tietoa koko perheen tilanteesta. Monesta eri lähteestä tullut tieto lapsesta ja perheestä laajentaa kokonaiskäsitystä. Esimerkiksi vanhemman psykiatrinen kontakti lisää ymmärrystä vanhemman kyvystä, päiväkotia ja koulu lapsen kognitiivisesta ja sosiaalisesta kehityksestä, neuvola lapsen terveyden tilasta tai aikuissosiaalityö perheen taloudellisesta tilasta. Vanhemmat eivät aina kyselyn vastausten perusteella tuo ilmi tilanteiden todellista tilaa, vaan saattaa kaunistella ja salailla.

Verkostoyhteistyö mahdollistaa myös tehokkaamman tiedonkulun ja työnjaon selkiyttämisen. Kun jaetaan kokemuksia ja tietoa jo tehdystä työstä, estetään päällekkäisyys sekä samanlaisten työmenetelmien toistaminen. Kun kaikkien ei tarvitse tehdä kaikkea ja jokainen hoitaa oman siivunsa lapsen ja perheen kanssa työskentelystä, on työskentelyssä päästy silloin syvemmälle ja kuntoutuksen vaikuttavuus vahvistunut. Vanhempi on voinut keskittyä olennaiseen ja voimavarat ovat riittäneet paremmin myös lapselle, kun omat henkilökohtaiset kriisit on otettu huomioon ja saatu verkostosta toinen taho työskentelemään esimerkiksi talouteen liittyvien riskitekijöiden parissa.

Läheisverkoston kanssa tehtävä yhteistyö on tuonut vastausten mukaan esiin sellaista tietoa, mitä viranomaisverkostolla ei ole ollut lapsen historiasta, hyvinvoinnista ja läheisistä ja mitä vanhemmat eivät syystä tai toisesta ole tuonut kuntoutuksessa esiin. Läheisverkoston vaikutus kuntoutuksessa on näkynyt myös annettavan tuen näkökulmasta: Läheisverkosto nähtiin vastausten perusteella hyödyntämättömäksi voimavaraksi. Parhaimmillaan läheisverkostosta on löytynyt vanhemmille ja perheelle tukiverkosto tai -henkilö, joka on mahdollistanut viranomaistyön vähentämistä.

Perhe on saanut tukea oikea-aikaisesti ja kokonaisvaltaisemmin ja niin lapsen ja perheen tilanteen paraneminen on mahdollistunut. Kyselyn vastausten perusteella oikea-aikaisuuden nähdään vahvistuvan verkostoyhteistyössä. Palvelut on voitu kohdentaa todellisten tarpeiden mukaan ja perhettä kuormittavien tapaamisten määrää on voitu vähentää yhdistämällä ja jaksottamalla tapaamisia järkevästi. Verkostoyhteistyö näyttää vastausten perusteella vaikuttavan myös siihen, että perhe ohjautuu paremmin peruspalveluihin. Verkostoyhteistyö on vaikuttanut moniammatillisuuden lisääntymiseen ja todellisen yhteistyön toteutumiseen kuntoutuksessa sekä myös perheiden pääsyn tarvittaviin palveluihin nopeammin.

Taulukko 5. Lapsen edun näkyväksi tekemisen olemassa olevat käytännöt

Ohjaavat käytännöt	Arjen ohjaus ja mallintaminen
	Palveluohjaus
Työntekijöiden omaan toimintaan perustuvat käytännöt	Läsnäolo ja kohtaaminen
	Havainnointi
	Työntekijöiden keskinäinen keskustelu ja reflektointi
Osallistavat käytännöt	Sovitut tapaamiset
	Lapsen mielipiteen esiin tuominen ja selvittäminen
Monialaiseen yhteistyöhön perustuvat käytännöt	Perheen tilanteen kartoittaminen ja tiedon keruu
	Verkostoyhteistyö

7.2 Lapsen edun näkyväksi tekemistä estävät tekijät

Tutkimuksellisen kehittämistyön toisessa kehittämistehtävässä selvitettiin, millaisia esteitä työntekijät ovat kokeneet ja havainneet lapsen edun näkyväksi tekemiseen perhekuntoutuksessa.

Vanhemmat haluttomia osallistumaan perhekuntoutukseen

Vanhempien haluttomuus osallistua perhekuntoutukseen estää työskentelyä ja vaikuttaa näin lapsen edun näkyväksi tekemiseen. Haasteena nähdään erityisesti vanhempien motivaation puute sekä yhteistyöhaluttomuus, joka näyttäytyy tapaamisten peruuntumisena, työskentelystä kieltäytymisenä ja vähäisenä osallistumisena kuntoutukseen.

Kyselystä kävi ilmi, että vanhemmat eivät syystä tai toisesta kykene sopimaan tapauksia tai he peruuttavat jo sovitut tapaamiset. Perhekuntoutus saatetaan myös päättää vanhempien toimesta jo heti jakson alussa, jolloin ei olla vielä ehditty työskentelemään perheen kanssa niin, että lapsen tilannetta olisi edes ehditty selvittämään.

Vanhempien omat ongelmat ja haasteet tai kyky toimia vanhempana heikko

Vanhempien omat ongelmat ja haasteet, kuten päihde- tai mielenterveysongelmat tai parisuhdekriisi, sekä kyky toimia vanhempana on toinen lapsen edun näkyväksi tekemisen estävä tekijä. Kun vanhemman oma jaksaminen tai muun elämän haasteet ovat akuutissa vaiheessa, menevät vanhemman omat tarpeet lapsen tarpeiden edelle eikä vanhempi näin pysty näkemään lasta ja on samalla estämässä työskentelyä perheen kanssa. Kyselyssä tuli ilmi vanhempien oma tarvitsevuus sekä toiminnanohjauksen puutteet vaikuttavat myös lapsen edun näkyväksi tekemiseen. Perhekuntoutukseen osallistuvien perheiden vanhemmilla on kyselyn vastausten perusteella haasteita tunnistaa lapsen tarpeita. Heillä ei ole välttämättä ymmärrystä omasta vanhemmuudestaan eikä heillä ole kykyä siirtää ohjattua ja toivottua muutosta kotiin ja osaksi arjen toimintaa. Eräs vastaaja kuvasi asiaa seuraavasti:

Vanhemman oma toiminnanohjaus ollut puutteellista ja siksi lapsen iänmukaisen kehityksen tukeminen ollut heikkoa, työskentelyssä aika mennyt vanhemman toiminnanohjauksen vahvistamiseen kuitenkin niin, että vanhempi ei edelleenkään pysynyt vastaamaan lapsen tarpeisiin riittävässä määrin (huostaanoton kriteerit eivät täyty).

Puutteellinen tai virheellinen tiedonkulku viranomaisten ja perheen kesken

Puutteellinen tai virheellinen tiedonkulku viranomaisten ja perheen kesken nähtiin vaikuttavan lapsen edun näkyväksi tekemiseen. Kyselyn vastauksissa tuotiin esiin, että vanhemmat saattavat salailla asioista tai valehdella perheen tai lapsen tilanteesta. Vanhempi saattaa jättää kertomatta merkityksellisiä asioita tai peitellä omia tai perheen ongelmia. Haasteeksi nähtiin myös se, että vanhemmat kieltävät yhteistyön perheen olemassa oleviin verkostoihin. Työntekijät kirjoittivat kyselyssä myös viranomaisten välisistä tiedonkulkuhaasteista: kirjaukset perheen tilanteesta ja aiemmista tukitoimista on puutteellisia tai työntekijät kaunistelevalta tai jättävät kertomatta eteenpäin lapsen näkökulmasta merkittäviä asioita. Kirjausten puutteellisuus selittyy työntekijöiden vastausten perusteella osittain sillä, että perhe on muuttanut toisesta kunnasta tai perheen aiempi palveluntuottaja on ollut yksityinen palveluntuottaja. Tällöin kirjauksia perheen historiasta ei ole Espoon kaupungin käyttämässä sosiaalieficassa.

Viranomaisyhteistyössä puutteina ja esteinä lapsen edun näkyväksi tekemiseen koettiin se, ettei perheen asioista vastaavan sosiaalityöntekijä ole aina jakanut samaan huolta työntekijöiden kanssa lapsesta ja perheestä. Eräs vastaajista kuvasi tilannetta seuraavasti:

Sosiaalityöntekijä ei ole suostunut kuulemaan huolta vanhemman kyvystä vastata lapsen tarpeisiin, kun työryhmä nähnyt, että lapsi ei ole turvassa vanhemman kanssa.

Yhteistyö viranomaisten kesken on koettu lisäksi hitaaksi, jolloin ei tarvittavaa ja toivottua tukea ole perheelle saatu oikea-aikaisesti tai ajoissa. Haastavaa on ollut vastausten perusteella myös se, ettei perheen kuntoutuksen kannalta tarvittavia ja merkittäviä yhteistyökumppaneita ole saatu ”yhteisen pöydän” ääreen eikä saatu rakennettua yhteistyötä riittävän toimivaksi.

Työntekijöiden työskentely perheen kanssa riittämätöntä tai osaamatonta.

Vastauksista tuli esiin myös työntekijöiden motivaation puutteen ja osaamattomuuden vaikutus lapsen edun näkyväksi tekemiseen. Työntekijöiden puutteellinen työskentely näkyy vastausten perusteella siinä, ettei perheen kanssa olla aina työskennelty olemassa olevien resurssien mukaisesti ja näin on jäänyt kartoittamatta ja arvioimatta selkeitä perheen hyvinvointiin vaikuttavia BBIC-mallin näkökulmia. Vastauksissa tuotiin esiin muun muassa perheen oman verkoston, lähiympäristön tuen ja osallisuuden yh-

teiskunnassa kartoittamisen puuttuminen. Osaamattomuutta koettiin erityisesti psykiatrisen osaamisen ja vanhemman mielenterveysongelmien ymmärryksen osalta.

Perheellä ei ole riittävää tukiverkostoa

Esteenä lapsen edun näkyväksi tekemiselle nähtiin se, ettei perheellä ole riittävää tukiverkostoa. Lähisukulaiset asuvat kaukana, niihin on riitaiset välit tai niitä ei ole lainkaan.

Lapsen sen hetkinen vointi tai voinnin vaihtelu

Lapsen sen hetkinen vointi tai voinnin vaihtelu nähtiin myös syyksi lapsen edun näkyväksi tekemisen esteeksi perhekuntoutuksessa.

7.3 Lapsen edun näkyväksi tekemisen vahvistaminen

Tutkimuksellisen kehittämistyön kolmannen kehittämistehtävän aineistosta muodostui kolme lapsen edun näkyväksi tekemistä vahvistavaa tekijää: lapsilähtöisyyttä vahvistavat, kohtaamista vahvistavat ja yhteistä ymmärrystä vahvistavat tekijät. Niiden alle muodostui 15 yläluokkaa, jotka on avattu taulukossa 3. Esimerkki analyysistä yhteistä ymmärrystä vahvistavista tekijöistä on liitteessä 6.

Taulukko 6. Lapsen edun näkyväksi tekemistä vahvistavat tekijät

Lapsilähtöisyyttä vahvistavat tekijät	Oikea-aikaisuus
	Lapsen verkostojen kartoitus ja aktivointi
	Osallisuus perhekuntoutuksessa
	Lapsilähtöinen asiakasprosessi
	Arjen kuntouttavat elementit perhekuntoutuksessa
	Yhteisöllisyys perhekuntoutuksessa
Kohtaamista vahvistavat tekijät	Reflektiivisyys
	Avoimuus
	Sanoittaminen
	Lapsen kohtaaminen ja kuuleminen
	Kiireettömyyden tunne
Yhteistä ymmärrystä vahvistavat tekijät	Riittävän määrittely
	Osaaminen ja asiakasymmärrys
	Yhteinen ymmärrys perhekuntoutuksen sisällöstä
	Asiakkaat kehittäjäkumppaneina

Lapsilähtöisyyttä vahvistavat tekijät

”Tää kaikki, mitä me tehdään, on suhteessa siihen lapseen.” Mitään ei tulisi tehdä vain sen vuoksi, että niin on aina tehty tai koska vanhemmalle asia on tärkeä, vaan kaikessa tulisi reflektoida sitä, mikä vaikutus sillä on lapseen. Vanhempien nähtiin perhekuntoutuksessa varsinaisesti olevan niitä, joiden toiminnan tulee muuttua suhteessa lapseen ja joihin työskentelyn tulisi varsinkin vauvaperheiden kohdalla kohdistua. Tämä korostaa fokuksen siirtämistä kaikessa siihen, mikä vaikutus milläkin teolla on lapseen.

”Että sillä (täsmennettyjen ja konkreettisten tavoitteiden asettelulla) ollaan saatu sit myös tekemään täsmempää ja konkreettisemmän työtä ja myös niin kuin mitaroimaan vanhemman kanssa yhdessä ja suhteessa siihen lapseen, että miten on mennyt ja miten tää työskentely on edennyt...”

Oikea-aikaisuus

Perhekuntoutuksen oikea-aikainen tarjoaminen lapselle ja perheelle mahdollistaa sen, että lapsen ja perheen tilanteeseen voidaan vaikuttaa ja heitä voidaan vielä kuntouttaa. Oikea-aikaisuutta vahvistaa yhteistyön kehittäminen alueiden sosiaalityöntekijöiden kanssa. Tämä vaatii markkinointia, tietoisuuden lisäämistä alueille siitä, mihin kuntoutuksella voidaan perhekuntoutuksella Tuomarilassa vaikuttaa. Kuntoutuksen ei tule olla sitä varten, että arvioidaan huostaanoton tarvetta ja tuoteta lausuntoa lapsen tilanteesta huostaanottoa varten, vaan että voidaan todella toteuttaa lapsen edun mukaista ja lapsen etua vahvistavaa perhekuntoutusta.

Lapsen verkostojen kartoitus ja aktivointi

Verkostojen kartoitus on jo osana perhekuntoutusta, mutta verkostot tulisi myös aktiivoida osaksi kuntoutusta. Verkostojen aktivointi osaksi työskentelyä tulisi nähdä ymmärrystä lisäävänä tekijänä lapsen ja perheen tilanteesta, haasteista ja tuen tarpeesta. Verkostoja tulisi tarkastella lapsen näkökulmasta: ketkä ovat lapselle merkityksellisiä ihmisiä ja ketkä edistää lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia.

Osallisuus perhekuntoutuksessa

Osallisuutta nähtiin tärkeänä vahvistaa kahdesta eri näkökulmasta. Ensinnäkin lapsen ja vanhempien osallisuuden vahvistaminen omassa asiakasprosessissa, mutta myös asiakkaan mukaan ottaminen kuntoutuksen kehittämiseen lapsilähtöisemmäksi. Mo-

lemmissä nähtiin työntekijöiden kannustaminen ja tukeminen tärkeiksi välineiksi. Lapselle, mutta myös vanhemmille tulisi mahdollistaa vaikuttaminen omaan kuntoutuksen ja sen sisältöön; ottaa lapsen ja vanhempien esiin tuomat toiveet ja tarpeet huomioon. Kuntoutuksen kehittämisessä kokemusasiantuntijoiden käyttö nähtiin rikastuttavana tekijänä.

Lapsilähtöinen asiakasprosessi

Asiakasprosessin kehittämisen kohdat lapsen edun näkyväksi tekemisen näkökulmasta keskittyivät niihin rajanylityksiin, jossa asiakas aloittaa perhekuntoutuksen tai siirtyy seuraavaan palveluun. Ennen kuntoutuksen alkua tulisi vanhempia ohjata hyvinvointia ja toimintakykyä parantavat palveluihin, esimerkiksi päihde- ja mielenterveyspalvelut sekä talouden ja asumisen neuvonta. Lapsen edun näkyväksi tekeminen perhekuntoutuksessa vaatii, että vanhempien omat tukipalvelut ovat jo olemassa, jotta aikaa ei tarvitse käyttää vanhempien ”tulipalojen sammuttamiseen”, vaan voidaan keskittyä lapseen ja siihen mitä lapsi vanhemmiltaan tarvitsee. Lapsen etu, että vanhemmat saavat tarvitsemiaan omia haasteiden mukaista tukea, jotta pystyy keskittymään lapsen hyvinvoinnin tukemiseen. Perheen kanssa toivottiin käytävän keskustelua siitä, mitä perhekuntoutus on ja miksi perheelle sitä tarjotaan; motivoida perhettä työskentelyyn jo ennen jakson aloittamista.

Konkreettisten ja selkeiden tavoitteiden asetteluun tulisi kehittäjäryhmän mielestä kiinnittää huomiota. Toivottiin, että alueen sosiaalityöntekijältä tulisi selkeämpää viestiä siitä, mitkä ovat perheen haasteet, joihin kuntoutuksessa tulisi keskittyä. Perheelle on alueella tehty asiakassuunnitelma, johon on kirjattu pitkän linjan tavoitteet, sekä BBIC-malliin perustuva palvelutarpeenarviointi, jotka tavoitteen asettelussa ovat jääneet lähes kokonaan hyödyntämättä.

Lapsilähtöistä palveluprosessia nähtiin vahvistavan kuntoutusjakson pituuden määrittely yksilöllisesti asiakkaan tarpeista. Lapsen edun näkyväksi tekeminen mahdollistuu paremmin, kun työskentelyn voi aloittaa kiireettömästi tutustumalla perheeseen ja luomalla luottamuksellisen suhteen. Tämä vaatii mahdollisuuden perhekuntoutusjakson pituuden yksilölliseen määrittelyyn. Kiireettömyyttä sekä turvallisuutta lapselle vahvistaisi myös kuntoutuksen tehostaminen ja muuttaminen intensiivisemmäksi ympärivuorokautiseksi. Tämä tarkoittaisi koko viikkoista aukioloaikaa ja vähemmän sulkuja. Perhe

olisi kuntoutuksessa tiiviimmin läsnä, ja kotiin siirtymiset ja kotiharjoittelut voisi tehdä oikea-aikaisesti ja hallitusti.

Lapsen etu nähtiin tulevan paremmin näkyväksi, jos asiakkaiden siirtyminen talon sisällä mahdollistettaisiin joustavammin asiakkaan sen hetkisten tarpeiden mukaan. Lapsen ja perheen edun mukaista olisi myös, että työntekijät pystyisivät työskentelemään asiakasperheen kanssa riippumatta siitä, missä osastolla milloinkin olisi. Asiakkaan kuntoutuksen päätyttyä tuen jatkuvuus ilman taukoja nähtiin vahvistavan lapsen etua. Hallitut siirtymiset palvelusta toiseen mahdollistaisivat tietojen siirtymisen sekä sen, ettei perheen tilanne pääse välissä heikkenemään. Kehittämisideana tarjottiin siirtymien helpottamiseksi sitä, että toimintaterapeutti jatkaisi perheen kanssa pidempään siirtymävaiheen yli.

Arjen kuntouttavat elementit perhekuntoutuksessa

Tavallisilla arjen asioilla ja niiden toteutumisella nähtiin suuri vaikutus lapsen hyvinvointiin. Kehittäjäryhmä nimesi esimerkeiksi ravitsemuksen, unen, liikunnan, kodin ympäristön ja virikkeet. Lapsen etu toteutuminen tulee näkyväksi näiden kautta. Se miten tavalliset arjen toiminnot toteutuvat, kertovat vanhempien kyvystä nähdä lapsen etu. Lapsen perusarkeen ja hyvinvointiin ja sen parantamiseen tarvitaan keinoja: näkyväksi tekemistä mikä on hyvää ja riittävää, auki puhumista, ihmettelyä ja vahvaa läsnäoloa sekä vanhemman tukena toimimista.

Yhteisöllisyys perhekuntoutuksessa

Yhteisöllisyyden vahvistamiseen perhekuntoutuksessa vaaditaan yhteistä ymmärrystä yhteisöllisyyden kuntoutuksellisuudesta. Kuntoutus ei kuitenkaan voi täysin perustua yhteisöllisyyteen, vaan sen ja yksilötyön välille tulee löytää tasapaino. Yhteisöllisyys nähtiin tärkeänä ja osana arjen kuntoutuksellisuutta. Sitä tulisi kehittää lapsen näkökulmasta eli millainen toiminta vahvistaisi lapsen osallisuutta omassa kuntoutuksessa. Yhteisöllisyydessä vahvuuksina nähtiin esimerkiksi vertaistuen lisääntyminen. Yhteisöllisyyden avulla nähtiin mahdolliseksi tuoda näkyviin lapsen tarpeet ja haasteet sekä vanhempien kyky vastata näihin. Kun luodaan oikeita ja realistisia tilanteita osaston arkeen lapsen kanssa toimimiseen, tulee näkyväksi lapsen toimintatavat, mutta myös se, miten vanhemmat vastaavat ja reagoivat lapsen tarpeisiin ja ottavat lapsen huomi-

oon. Yhteisöllisyyden vahvistuminen tarvitsee yhteisöllisten ja perheen keskinäistä toimintaa tukevien menetelmien kehittämistä.

Kohtaamista vahvistavat tekijät

Työntekijöiden näkemys oli, että keskeistä työssä ja lapsen edun näkyväksi tekemisen vahvistamisessa on kohtaaminen. Kohtaaminen lähtee avoimuudesta ja rehellisyydestä. Siitä, miten työskennellä ja kohdata perhe, jotta lapsi pysyy mielessä. Kohtaamiseen liitettiin myös kunnioittaminen ja arvostus. Kohtaamisella nähtiin myös vaikutus luottamukseen: kun asiakas saa kokemuksen arvostavasta kohtaamisesta, luo se myös luottamusta työntekijän ja perheen välille.

”Kun toi (kohtaaminen) on siellä keskiössä, niin nää kaikkihan liittyy siihen, miten me kohdataan perhe ja miten me kohdataan lapsi ja miten me tuodaan lapsen tarvetta näkyväksi, miten me pystytään, miten me vanhempien kanssa työskennellään niin, että se lapsi pysyy mielessä.”

”tässä on monta kohtaa, mihin me pystytään täällä talon sisällä vaikuttamaan, et on se kohtaaminen, avoimuus, jotenkin sen reflektiivisyyden lisääminen, ja varmaan ennen kaikkea se kohtaaminen.”

Avoimuus

Lapsen edun näkyväksi tekeminen vaatii avointa keskusteluympäristöä. Tämän saavuttamiseksi kaikki, mikä puhutaan työntekijöiden kesken, tulisi voida puhua myös asiakkaan kuullen. Työntekijöiden keskinäisen puheen vähentäminen toimistossa tulisi muuttua asiakkaiden asioiden keskustelemiseksi ja tiedon siirroksi silloin, kuin perhe on läsnä. Vuorovaihtojen raportoinnit olisivat avoimia samoin, kun tiimien reflektoinnit.

Kiireettömyyden tunne

Kokemus perhekuntoutuksesta tulee perustua kiireettömyyden tunteelle. Kiireessä ja hätäisissä kohtaamisissa lapsen tarpeet ja mahdollinen hätä jäävät helposti huomaamatta. Asiakkaan kanssa tulisi viettää rauhassa aikaa. Kiireettömyys tulisi näkyä erityisesti lapsen kanssa työskennellessä. Vaikka työ saattaakin olla aika ajoitin hektistä, ei yleisen ilmapiirin tule tuntua siltä. Perhekuntoutusjaksojen pidentäminen nähtiin vaikuttavan kiireettömyyteen. Keskeisin väline kehittäjäryhmän mielestä oli työntekijöiden oma asenne ja sen muutos.

Reflektiivisyys

Reflektiivisyys työskentelyssä nähtiin vahvistuvan Tässä ja nyt -työskentelyn syventämisellä, yhdessä ihmettelyllä sekä reflektiivisyyden opettelulla yhdessä lapsen ja vanhemman kanssa. Yhdessä ihmettely on sen ihmettelyä ja pohdiskelua yhdessä vanhempien kanssa siitä, mitä voisi tehdä toisin ja miltä asiat näyttävät. Ihmettely ei ole tietämistä ja valmiiden vastausten antamista. Ihmettely keskittyy lapseen: miten teot, tapahtumat, ja muut asiat vaikuttavat lapseen. Työntekijällä tulee olla ymmärrys siitä, mikä on vanhemman reflektiivisyyden taso sekä etsiä sellaisia menetelmiä, mitkä tukevat vanhemman arviointikykyä omasta toiminnasta. Muutosta tulee tarkastella yhdessä: miten työskentely on edennyt suhteessa lapseen.

Lapsen kohtaaminen ja kuuleminen

Kuntoutuksessa tulisi tulosten perusteella mahdollistaa lapsen henkilökohtaiset tapaamiset työntekijän kanssa, missä lapsella on lupa tuoda esiin omat toiveet ja mielipiteet. Työntekijän tulee luoda turvallinen ja luottamuksellinen aika ja tila lapselle hänen omien ajatusten kertomiselle. Lapsen omat tapaamiset tulisi mahdollistaa kaikille lapsille kuntoutuksessa, taata tasalaatuisuus. Työntekijän rooli nähtiin lapsen äänitorvena toimijana, tukijana ja edun ajajana ja näin ollen myös vastuussa siitä, että lapsen mielipiteet ja toiveet tulevat esiin yhteisissä keskusteluissa; tehdä näkyväksi se, mitä lapsi toivoo, että kotona olisi eri tavalla. Tämän nähtiin tarvitsevan periaatteellista päätöksen tekoa siitä, että lapsen kanssa vietetään aikaa myös ilman vanhempia ja ettei tämä ole vanhempien yli työskentelyä.

Sanoittaminen

Perheiden ja erityisesti lapsen kanssa käytettävän kielen tulisi olla ymmärrettävää ja konkreettista ilmiöiden ja merkitysten sanoittamista, avaamista, konkretisointia ja ymmärrettäväksi tekemistä. Tunteiden ja tilanteiden sanoittaminen lapselle ja perheelle nähtiin tärkeäksi. Huomiota tulisi kiinnittää kieleen ja sanoihin, jotta puhuttu kieli olisi arkikieltä ei ammattislangia. Tämän ei kuitenkaan tule luoda hierakkista asiantuntija-asiakassuhdetta, vaan vuorovaikutuksessa tulisi näkyä asiakkaan kunnioittaminen ja ymmärrys rinnakkaisuudesta. Myös kirjoitetussa kielessä tulisi löytää tasapaino, kuinka paljon kirjoittaa sitä "koodikieltä", mistä ammattilainen ymmärtää lapsen ja perheen

tuen ja kuntoutuksen tarpeen ja kuinka paljon avaa tekstiä sellaiseksi, että ketä tahansa pystyy ymmärtämään.

Yhteistä ymmärrystä vahvistavat tekijät

Yhteinen ymmärrys perhekuntoutuksen sisällöstä

Kehittäjäryhmä määritteli työskentelyssä lapsen edun näkyväksi tekemisen vahvistumisen edellytykseksi, että se tulee olla tavoitteellista työskentelyä yhteisen tahtotilan ja näkemyksen eteen siitä, miksi tehdään, mitä tehdään ja kuinka paljon. Työskentelyssä syntyi näkemys, että yhteinen ymmärrys syntyy yksityiskohdista: Yhteistä ymmärrystä kasvatetaan pala kerrallaan, osa-alue kerrallaan ja jokainen palanen vie lähemmäs tavoitetta.

Riittävän määrittely

Kuntoutuksen työntekijöillä tulee olla yhteinen ymmärrys perheen, perhekuntoutuksen työntekijöiden ja verkoston kanssa siitä, mikä on lapselle riittävää. Arviointi on kaksi neuvoinen: mikä on riittävää perhekuntoutusta ja mikä taas puolestaan lapselle riittävää. Riittäväksi nähtiin se, että lapsi on kotona turvassa ja että lapsen kokonaisvaltainen kasvu ja kehitys ovat turvatut.

Osaaminen ja asiakasymmärrys

Kehittäjäryhmä näki työntekijöiden ymmärryksen lisäämisen ilmiöistä ja perheiden haasteista lapsen edun näkyväksi tulemista vahvistavana tekijänä. Tämä vahvistaa yhteiseen ymmärrykseen pääsemistä. Edistäviksi tavoiksi nimettiin koulutus ja konsultaatio. Koulutusta toivottiin erityisesti vuorovaikutuksen tukemiseen, perheen erilaisuuden ymmärtämiseen, asiakkaan osallistamiseen sekä päihde- ja mielenterveysongelmien ja parisuhteen haasteiden käsittelyyn. Säännöllisen konsultaation asiakkaan asioista nähtiin vahvistavan ymmärrystä asiakkaan haasteista erityisesti niistä asioista, mitkä eivät ole lastensuojelullisen perhekuntoutuksen erityisosaamisaluetta. Näiksi mainittiin muun muassa lasten ja aikuisten psykiatria sekä perheterapeutti. Keväällä 2016 alkaneen vauvaperhekuntoutuksen ja varhaisen vuorovaikutuksen problematiikan ymmärrys ei kehittäjäryhmän mielestä näyttäytynyt riittävän vahvalta, vaan siihen toi-

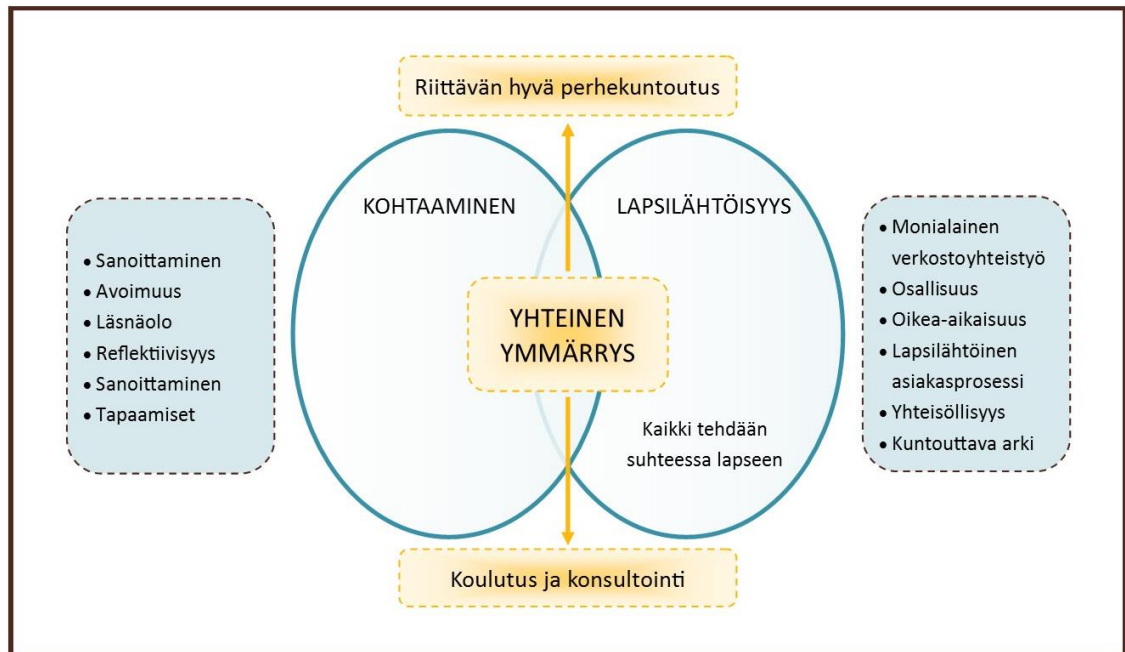
vottiin lisää osaamista ja ymmärrystä varhaisesta puuttumisesta ja vaikuttamisesta sekä tasalaatuisuutta.

Asiakkaat kehittäjäkumppaneina

Perhekuntoutuksen kehittämiseksi lapsen edun vahvistumiseksi tulisi hyödyntää asiakkaita. Kokemusasiantuntijoilta eli tässä Tuomarilassa perhekuntoutuksessa olleilta asiakkailta saisi ymmärrystä kohtaamisesta, ymmärretyksi tulemisesta sekä vertaisuudesta. Perheiden osallistaminen kehittämään työtä vahvistaisi asiakaslähtöisyyttä.

8 Kuvaus lapsen edun näkyväksi tekemisen käytännöistä

Tutkimuksellisen kehittämistyön tulosten perusteella syntyi kuvaus Tuomarilan perhekuntoutuksen käytännöistä lapsen edun näkyväksi tekemisen vahvistamiseksi (Kuvio 10). Kuvaus hyödyntää kyselyn ja työryhmän tuottamaa aineistoa. Se kokoaa olemassa olevista käytännöistä, estävistä tekijöistä sekä vahvista tekijöistä lapsen edun näkyväksi tekemisen ydintekijät.

Kuvio 10. Tuomarilan perhekuntoutuksen käytännöt lapsen edun vahvistamiseksi

Kehittämistyön tulosten perusteella lapsen edun näkyväksi tekeminen perustuu yhteiseen ymmärrykseen, lapsilähtöisyyteen ja kohtaamiseen. Perhekuntoutuksen tavoitteena on lapsen edun vahvistuminen perhekuntoutuksessa eli se, miten lapsen etu tulisi mahdollisimman hyvin työskentelyn kautta näkyväksi niin vanhemmille kuin ammattilaisille. Vahvistuminen vaatii, että työntekijöillä on yhteinen ymmärrys työstä ja siitä, millaista on hyvä perhekuntoutus lapsen ja perheen näkökulmasta. Yhteiseen ymmärrykseen nähtiin päästävän kehittämällä ja keskustelemalla askel kerrallaan. Yhteinen ymmärrys nähtiin rakentuvan pala kerrallaan. Ymmärrys rakentuu tulosten perusteella koulutuksen ja konsultaation avulla. Koulutus tuo ymmärrystä ilmiöistä ja konsultaatio lapsen tarpeista, vanhempien kyvystä sekä perheestä ja ympäristöstä. Lapsen edun näkyväksi tuleminen vaatii osaavaa ja koulutettua henkilökuntaa sekä yhteistä ymmärrystä siitä, mikä on riittävän hyvää perhekuntoutusta. Riittävän määrittely nähtiin

merkitykselliseksi tuottaa asiakaslähtöisesti, yksilöllisen ja yhteistyöhön perustuvan tavoitteellisen työskentelyn kautta.

Lähtökohta työlle ja kehittämiselle tulosten perusteella on lapsi ja se, että kaikki työskentely, vaikuttavuus ja kehittäminen arvioidaan lapsilähtöisesti. Lapsilähtöinen työskentely tulee ulottua asiakasprosessiin, moniammatilliseen verkostoyhteistyöhön ja arjen kuntoutukseen. Palvelun tulee olla oikea-aikaista. Huomiota tulee kiinnittää niin lapsen kuin vanhempien psyykkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin ja ohjata tarvittaessa palveluihin, jotka tukevat lapsen hyvinvointia ja vanhempien kykyä toimia vanhempana, esimerkiksi mielenterveys-, päihde- tai kestäväää taloudenpitoa tukeviin palveluihin. Lapsilähtöistä asiakasprosessia tukee myös jouheva siirtyminen palvelusta seuraavaan sekä ennakoiminen mahdollisen kuntoutuksen jälkeisen tuen takaamiseksi. Työntekijät näkivät tämän sekä lapsen edun ja hyvinvoinnin kannalta merkittävän tiedon saannin edellytykseksi monialaisen verkostoyhteistyön. Lapsen ja perheen kanssa toimivien ja kuntoutuksen kannalta merkitykselliset viranomaiset, mutta myös läheisverkosto tulisi kartoittaa ja aktivoida osaksi kuntoutusta. Verkostoyhteistyötä tehdessä lapsilähtöisyyttä nähtiin vahvistavan myös lapsen äänen tekeminen kuuluvaksi ja hänen mielipiteen esiintuominen. Lapsi tulisi olla keskiössä myös arjessa. Lapsilähtöisyyttä on lapsen toimijuuden ja osallisuuden sekä vanhempien läsnäolon ja huolenpidon vahvistaminen joka päiväisessä olemisessa ohjauksen ja mallintamisen avulla lapsen omissa toimintaympäristöissä. Kuntoutuksen yhteisöllisyys erilaisten ryhmien ja arjen tekemisen kautta vahvistaa niin lapsen kuin lapsen edun näkyväksi tulemistä vertaisuuden kautta. Vanhemmat toimivat toistensa peleinä siinä, miten olla läsnä lapselle, tarjota virikkeitä, ohjata, rajata ja hoivata lasta lapsen iänmukaisten tarpeiden mukaisesti.

Kolmas ydintekijä lapsen edun näkyväksi tekemiseksi on kohtaaminen. Kohtaamisessa keskeistä on läsnäolo, avoimuus ja kiireettömyys. Kohtaamisen nähtiin olevan lähtökohta kaikelle asiakastyölle, tapahtui se suhteessa lapseen, vanhempaan tai perheen verkostoon. Vaikka perhekuntoutuksessa varsinainen työ tulosten perusteella painottui vanhempiin ja vanhemman toiminnan muutokseen suhteessa lapseen, tulisi kaiken tapahtua lapsen suuntaan. Riippumatta lapsen iästä lapsen kuuleminen ja lapsen mielipiteen selvittäminen ja lapsen henkilökohtaiset tapaamiset on merkittävä tapa selvittää ja tehdä lapsen etu näkyväksi. Lapsen kohtaamisen kautta pystytään selvittämään lapsen yksilölliset tarpeet ja toiveet. Se, miten vanhempi perhekuntoutuksessa kohdataan, vaikuttaa puolestaan siihen, miten kuntoutus toteutuu. Jos vanhempi kohdataan kunnioittavasti ja avoimesti, nähtiin sillä olevan vaikutusta vanhempien motivaatioon sekä

kykyyn ottaa ohjausta vastaan. Yhdessä ihmettely, tilanteiden ja tunteiden sanoittaminen ja reflektointi yhdessä lapsen ja vanhempien kanssa tuo arjessa näkyväksi sitä, mikä lapselle on parasta ja millaista muutosta kuntoutuksen avulla koitetaan saada toteutetuksi.

9 Pohdinta

9.1 Tutkimuksellisen kehittämistyön tulosten tarkastelua

Lastensuojelun laatusuosituksen perusteella lapsen etua tulisi tarkastella oikeudenmukaisuuden, avoimuuden ja luotettavuuden sekä turvallisuuden näkökulmista. Näiden voidaan nähdä vastaavan kysymykseen, miten lapsen etua tulisi arvioida: läpinäkyvästi, konkreettisesti, avoimesti, luotettavasti, oikeudenmukaisesti, osallistavasti, perustellen ja arvostavasti. (Lavikainen ym. 2014: 14–15.) Tässä tutkimuksellisessa kehittämistyössä selvitettiin perhekuntoutuksen käytäntöjä lapsen edun näkyväksi tekemiseksi työntekijöiden näkökulmasta. Tavoitteena oli erityisesti kuvata niitä tekijöitä, jotka vahvistavat lapsen edun näkyväksi tulemistä. Keskeisiksi tuloksiksi nousi kohtaaminen, lapsilähtöisyys sekä yhteinen ymmärrys. Tutkimuksellisen kehittämistyön tuloksissa painottui enemmän työntekijän arvot ja asenteet kuin konkreettisiin menetelmiin, mikä oli yllättävää. Kyselytutkimuksen ja kehittäjäryhmän tuottamissa aineistoissa erona oli, että kyselytutkimuksen vastauksissa oli enemmän painotusta käytännön työhön. Kehittäjäryhmän visiointi lapsen etua vahvistavasta perhekuntoutuksesta painottui siihen, miten työntekijän oma asenne ja suhtautuminen asiakasperheeseen ja tehtävään työhön vaikuttivat lapsen edun näkyväksi tekemiseen. Työyhteisössä olla yhteinen ymmärrys siitä, millaista on kunnioittavasti kohtaava ja lapsilähtöinen työ, jotta työ olisi tasalaatuista ja yhtenäistä.

Kohtaaminen, lapsilähtöisyys ja yhteinen ymmärrys ovat tapoja, jotka ilmentävät perhekuntoutuksen työntekijöiden arvoja, asenteita ja suhtautumista työhön. Kehittämistyön tulosten perusteella nämä ovat valikoituneita tapoja, joiden mukaan halutaan perhekuntoutuksessa toimia. Toisin sanoen ne ovat eettisiä valintoja siitä, mikä on oikea ja mikä väärä tapa toimia ja mikä hyvä tai paha tapa suhtautua asioihin ja ilmiöihin. Lastensuojelutyössä arvot ja etiikka ovat keskeisessä roolissa. Ne luovat eräänlaisen moraalikoodiston siitä, mikä on hyvää ja mikä paha, milloin toimii oikein ja milloin väärin. Peltolan (2004) mukaan arvoihin vaikuttavat niin työn eettiset ohjeet ja sopimukset kuin

myös työntekijän omat tunteet. Lisäksi kokemuksellinen ja tutkittu tieto vaikuttaa siihen, millainen käsitys työntekijällä on eettisesti kestävästä työstä. Etiikka on yhden määritelmän mukaan moraalialueen tutkiva tiede, mutta sitä voi tarkastella myös tapojen kokonaisuutena, jota ihminen pitää omana ja jolla hän ilmentää tekojaan ja toimintojaan. (Peltonen 2004: 322.) Arvojen määrittely on yksi tapa luoda uudenlaisia menetelmiä ja uudenlaista teoreettista lähestymistapaa niihin ilmiöihin, mitkä nähdään merkityksellisiksi (Peltonen 2004: 333).

Asiakkaan kohtaaminen kunnioittavasti on valinta ja vaatii määrittelyä, millaista on kunnioittava kohtaaminen perhekuntoutuksessa. Sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ja Talentian eettiset periaatteet käsittelevät kohtaamista eettisenä kysymyksenä. Talentian (2013) eettisissä periaatteissa todetaan, että asiakkaalla on oikeus kunnioittavaan kohtamiseen (Talentia 2013: 8). Sosiaali- ja terveysalan eettisen neuvottelukunnan (Etene 2011) eettisissä suosituksissa puolestaan todetaan, että ammattilaisten ja asiakkaiden välisen vuorovaikutuksen tulee olla toista arvostavaa ja inhimillistä. Hyvä vuorovaikutus on määritelty edellyttämään molemminpuolista luottamusta, rehellisyyttä ja sitoutumista tavoitteisiin ja toimintaan. Eettisessä keskustelussa etsitään vastauksia kysymykseen, mikä on oikein. (Etene 2011: 6, 10.) Keskustelussa eettisesti kestävästä kohtamisesta tulisi löytyä niitä tekijöitä ja yhteisiä näkemyksiä siitä, millaista on kunnioittava kohtaaminen. Keskustelu ole ongelmatonta, vaan saattaa aiheuttaa arvostusriitoja ja epävarmuutta siitä, onko valinta oikea lapsen edun ja lain näkökulmasta. Pelkkä keskustelu eettisistä periaatteista ei ole riittävää, jos sen vaikutukset eivät näy käytännön työssä ja työn rakenteissa. Kohtaaminen on osa jokapäiväistä työtä perhekuntoutuksessa, jolloin tapa, miten asiakkaat kohdataan kunnioittavasti, tulisi olla suunnitelmallista ja näkyä osana työyhteisön yhteisesti sovittuja pelisääntöjä.

Perhekuntoutuksessa mahdollistuu perheen kohtaaminen, arjen läsnäolo ja havainnointi perheen omassa ympäristössä intensiivisesti ja ympärivuorokautisesti. Lapsilähtöisyyden ja lasten oikeuksien toteutumiseksi lapsen kuuleminen ja hänen mukaan ottaminen työskentelyyn, toimijuuden vahvistaminen sekä hänelle kehityksen kannalta merkittävien asioiden puheeksi ottaminen ovat keskeisiä tehtäviä työskentelyssä perheiden kanssa. Tauriainen (2000) mukaan vanhemmille merkityksellistä on lapsen yksilöllinen kohtaaminen, mutta myös toimiva yhteistyö työntekijöiden kanssa ja se, että heidän vanhempina kohdataan (Tauriainen 2000: 190, 192, 196–197). Lapsen osallistuminen omaan kuntoutumiseen ja hänen osallisuuden tukeminen arjen toiminnoissa ja perhekuntoutuksessa eivät toteudu ilman aikuista. Aikuisten ja erityisesti vanhempien

velvollisuus on huolehtia lapsen edun ja oikeuksien toteutumisesta (Pajulammi 2013: 108). Vanhempien kyvyt osallistaa lasta sekä kuulla ja nähdä lapsen tarpeet koettiin työntekijöiden näkökulmasta työskentelyssä rajallisiksi. Pajulammin (2013) mukaan silloin, jos vanhemmat eivät kykene huolehtimaan lapsen oikeuksien toteutumisesta, vastuu on viime kädessä yhteiskunnalla (Pajulammi 2013: 108). Tämän perusteella perhekuntoutuksessa työntekijän rooli lapsen näkyväksi tekemiseen ja lapsen edun esiin tuomisessa on merkittävä.

Kehittämistyön tuloksista kävi ilmi, ettei lasta aina tavata perhekuntoutuksen aikana ilman vanhempia tai lapsen mielipidettä ei aina kuulla kuntoutuksen aikana. Saastamoinen (2016) toteaa, että lapsen edun arvioiminen ja näkyväksi tekeminen vaativat lapsen kohtaamisen, mutta näkee myös lapsen kohtaamisen ilman vanhempia olevan edellytys lapsen edun arvioinnille. Olisi kohtuutonta asettaa lapsi tilanteeseen, jossa hänen tulisi vanhempien läsnä ollessa kertoa esimerkiksi kotona tapahtuvasta väkivallasta. (Saastamoinen 2016: 190–191.) Niemistö (2015) kirjoittaa tutkimuksessaan kohtauttavien sosiaalityöntekijöiden ja -ohjaajien kokevan lapsen henkilökohtaisen kohtaamisen ja tuen tarpeen arvioinnin sekä työntekijöiden osaamisen lisäämisen lapsen kohtaamiseen vahvistavan lapsen etua ja sen huomiointia (Niemistö 2015: 46–49). Sosiaali- ja terveysministeriön teettämän haastattelututkimuksen Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983 julkistamisseminaarin paneelikeskusteluun osallistuneet lastensuojelun asiantuntijat pohtivat lastensuojelun työntekijöiden moraalista velvoitetta suhteessa lapseen. Merkitykselliseksi nähtiin erityisesti lasten oikeuksien tunteminen, avoimuus sekä lapsen kuuleminen lapsen edun toteutumiseksi. (Hytönen – Malinen – Salenius – Haikari – Markkola – Kuronen – Koivisto 2016.)

Tämän tutkimuksellisen kehittämistyön tulosten perusteella lapsen osallistaminen, lapsen tapaaminen ja kuuleminen tulisi määritellä vahvemmin osaksi Tuomarilan perhekuntoutuksen rakenteita. Pajulammin (2013) mukaan lapsen edun mukainen lopputulos saattaa jäädä vajaaksi ilman lapsen näkemystä asiasta (Pajulammi 2013: 117). Lapsen tapaaminen tulisi olla osa jokaisen perhekuntoutukseen osallistuvan lapsen kuntoutusta riippumatta lapsen iästä ja kehitystasosta. Lasta ei tulisi jättää tapaamatta vedoten siihen, että lapsen kohtaamiseen tarvitaan jotain erityisosaamista tai että lapsella ei ole kykyä esittää omaa näkemystä. Lasta ei tule jättää yksin ajatustensa ja kokemustensa kanssa, vaan päinvastoin. Perhekuntoutuksen työntekijällä tulee olla riittävä osaaminen ja ymmärrys lapsen kehitysvaiheista ja näin myös havainnoimalla lapsen reaktioita,

eleitä ja ilmeitä pystyä tulkitsemaan sitä, mikä lapselle olisi parasta. (vrt. Hurtig 2003: 183–185.) Perhekuntoutuksen työntekijöiden tulee kuitenkin varmistaa, ettei lapsi altistu aikuisuuteen kuuluville toimintaympäristöille ja vastuusetelmille tai jää vaille suojelua (Pajulammi 2013: 111).

Kohtaamisessa yhdistyvät työntekijän rohkeus tuoda omat näkemykset esiin sekä kunnioitus asiakkaan yksilöllisyyttä ja yksityisyyttä kohtaan. Vaikeatkin asiat on otettava puheeksi. Puheeksi ottamisen tulee kuitenkin tapahtua arvostavasti ja niin, että mahdollisesta positiivisen ja hyvän kautta tapahtuva kehittyminen ja mahdollisuus muutokseen. Miller ja Törrönen (2010) korostavat kohtaamisessa positiivista työtettä, jossa yhdistyy työntekijän oma innostus, sitoutuminen ja ammatilliset lähtökohdat. Työntekijän tulee tutkia omia toimintatapoja ja sitä, vastaavatko ne hänen arvojaan – arvostaako hän toista sellaisena kuin toinen on, kohtaako hän avoimesti, rehellisesti ja vilpittömästi ja kuunteleeko hän toista aidosti kiinnostuneena, empaattisena? (Miller – Törrönen 2010: 85.) Tuloksien mukaan kohtaamisen nähtiin vaikuttavan kaikkeen perhekuntoutuksen työskentelyyn, kun tavoitteena on tehdä lapsen etu näkyväksi. Sillä nähtiin olevan vaikutusta myös luottamuksen syntymiseen. Asiakkaan tulee tuntea itsensä hyväksytyksi sellaisena ihmisenä kuin hän on ennen kuin voidaan odottaa, että hän uskaltaa kertoa avoimesti ajatuksistaan ja tunteistaan. Työntekijän tehtäväksi tulee arvostavan ja avoimen kohtaamisen ja läsnäolon kautta luoda asiakkaalle turvallinen ja luottamuksellinen ympäristö ja ilmapiiri. Näillä tekijöillä nähtiin kehittämistyön tulosten perusteella olevan suurta vaikutusta koko kuntoutusjakson onnistumiseen. Millerin ja Törrösen (2010) mukaan luottamuksen syntymiseen työntekijöiden ja perheen välille vaikuttivat myönteinen vuorovaikutus ja aito kiinnostus (Miller – Törrönen 2010: 83–84).

Kehittämistyön tuloksissa yksi lapsen edun näkyväksi tekemisen käytäntö oli havainnointi. Vilkan (2006) mukaan havainnointi on tietoista tarkkailua. On kuitenkin eri asia havainnoida tarkkailemalla, jolloin havainnoija tarkkailee tilanteita tapahtumien ulkopuolelta, kuin havainnoida aktiivisesti ja osallistuen (Vilka 2006). Tarkkaileva havainnointi voi sellaisenaan tehdä havainnoijalle näkyväksi sen, miten lapsen etu tilanteissa toteutuu nyt. Aktivoivassa ja osallistuvassa havainnoinnissa puolestaan tavoite on vaikuttaa ja pyrkiä muutokseen, miten tulisi toimia, jotta lapsen toiminta olisi lapsen edun mukaista. Havainnointiin, mentalisaatioon ja reflektiivisyyteen perustuva Tuomarilassa käytössä oleva Tässä ja nyt-menetelmä on aktiivista ja osallistavaa havainnointia. Tässä ja nyt -menetelmässä toteutuu niin kohtaaminen kuin reflektiivisyys. Menetelmässä keskeistä on tilanteisiin puuttuminen hetkessä, sanoittaminen ja tapahtuneen ihmettely

yhdessä vanhemman ja lapsen kanssa sekä vanhemman reflektiivisen kyvyn vahvistaminen (Jaskari 2013). Tässä ja nyt -menetelmä vastaa sitä näkemystä kohtaamisesta, mitä työntekijät toivat niin kyselyn kuin kehittäjäryhmän vastauksissa esiin. Tämän osaamisen ja ymmärryksen vahvistaminen ja jakaminen koko työyhteisön kesken vahvistaisi myös lapsen edun näkyväksi tekemistä konkreettisena käytäntönä.

Yksi keskeisistä kehittämistyön tuloksista oli, että työntekijöillä tulee olla yhteinen ymmärrys siitä, mitä on riittävän hyvä ja laadukas lapsen edun näkyväksi tekevä perhekuntoutus. Työntekijöiden mielestä merkittävä tekijä osaamisen ja ymmärryksen lisäämiseen ja yhteisen ymmärryksen luomiseen oli koulutus ja konsultaatio. Myös lapsen edun näkyväksi tekemistä estävien tekijöiden tiedostaminen mahdollistaa sen tarkastelun, mikä ei toimi ja mikä tarvitsee kehittämistä. Tällöin voidaan myös kiinnittää erityistä huomiota niihin asioihin, mitkä koetaan haastaviksi ja etsiä näihin erilaisia ratkaisuja. Työntekijöiden näkemyksen mukaan jo pelkkä ongelman tiedostaminen luo ymmärrystä työn kehittämisestä. Millerin ja Törrösen (2010) mukaan yhteinen ymmärrys perhekuntoutusprosessista antaa tilaa myös työntekijöiden vajavaisuuden, erilaisuuden ja vaihtuvuuden sietämiselle. Työntekijöiden keskinäinen luottamus ja hyväksyntä välittyvät asiakkaalle ja vaikuttavat myös siihen, millaisena asiakas kokee kuntoutuksen. Kun työntekijät itse oppivat kyseenalaistamaan omia näkemyksiä ja ymmärtämään, miten ollaan ihmisiä toinen toisille, tulee myös asiakkaan omalle asiantuntijuudelle tilaa. (Miller – Törrönen 2010: 86).

Oman työn laadun ja ammatillisen osaamisen ylläpitäminen ja kehittäminen on ammattilaisten eettinen vastuu (Etene 2011: 6–7). Uusia tutkimuksia hyvistä käytännöistä, vaikuttavista ja laadukkaista työmenetelmistä sekä ilmiöstä julkaistaan jatkuvasti niin kansallisesti kuin kansainvälisesti. Myös tämän hetkinen sosiaalipolitiikka haastaa kunnat kehittämään työtä tulevan sote-muutoksen suuntaisesti. Yksilöllä on vastuu ammatitaidon ylläpitämisessä ammattikirjallisuuden ja kouluttautumisen avulla. Esimiehillä on puolestaan velvollisuus tukea työntekijöitään tässä pyrkimyksessä. Ajantasainen ymmärrys perhekuntoutuksesta sekä lastensuojelun asiakasperheitä koskevista ilmiöistä vaatii jatkuvaa päivittämistä ja kouluttautumista. Miller ja Törrönen (2010) toteavat henkilöstön kouluttamisen asiakkaan kohtaamisen taidoissa ohjaavan kasvatuksen periaatteissa, vuorovaikutuspainotteisen kuntoutuksen menetelmiin ja monipuolisiin toiminnallisen kuntoutuksen keinoihin vaativan jatkuvaa työtä (Miller – Törrönen 2010: 70). Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentian (2012) laatimien eettisten ohjeiden mukaan eettisyys ammatillisella tasolla merkitse kykyä pohtia ja kyseenalaistaa

jatkuvasti omaa ammatillista toimintaa ja päätöksentekoa sekä sen oikeudenmukaisuutta ja päätöksenteon perusteita (Talentia 2012: 6). Lapsen edun näkyväksi tekemistä vahvistavana käytäntönä on tulosten perusteella yhteiset opintopiirit ja koulutukset, joissa työntekijöille mahdollistetaan osaamisen jakaminen ja uuden ymmärryksen tuominen ajankohtaisista ilmiöistä.

Yhteinen ymmärrys ei ole tärkeää pelkästään työyhteisön sisällä työntekijöiden välillä. Työntekijät näkivät merkitykselliseksi tekijäksi lapsen edun näkyväksi tekemisessä sen, että vanhemmat ovat motivoituneita ja sitoutuneita sekä avoimia ja rehellisiä keskusteltaessa perheen ja lapsen asioista. Kaikilla tulisi olla yhtenäinen käsitys tilanteesta; yhteinen ymmärrys, miksi perhe on kuntoutuksessa ja millaisin tavoittein työskennellään perheen kanssa. Tärkeää on tiedon avoin jakaminen niin ammattilaisten kuin perheen kesken. Avoimen tiedon jakamisen nähtiin tulosten mukaan vahvistavan myös keskinäistä luottamusta työntekijöiden ja asiakkaiden välillä. Kehittämistyön tulosten perusteella voidaan todeta, että yhteistä ymmärrystä tarvitaan erityisesti silloin, kun määritellään perhekuntoutukselle tavoitteita ja arvioidaan, millaista muutosta perheen tilanteeseen tarvitaan. Tällöin tulee ottaa huomioon, että lapsen kasvuympäristö on kaikin tavoin riittävän turvallinen kasvaa ja että lapsen on mahdollista elää riittävän tasapainoista lapsuutta.

Lastensuojelullinen perhekuntoutus on lasta ja perhettä osallistava, avoin ja vapaaehtoisuuteen perustuva työskentely. Kehittämistyön tuloksissa lapsen edun näkyväksi tulemisen mahdollistavaksi tekijäksi nousi vanhempien motivoitunut ja kuntoutukseen sitoutunut asenne. Lapsen edun näkyväksi tulemisen vahvistamiseksi ja vanhempien motivaation ja sitoutumisen parantamiseksi esitettiin vahvempaa yhteistyötä alueen sosiaalitoimen kanssa sekä ennakoivaa motivointia. Ennakoivalla motivaatiolla tarkoitetaan tässä jo ennen varsinaisen kuntoutuksen alkamista tapahtuvaa asiakkaan motivaation ottamaan vastaan tarjottua palvelua. Kehittämistyön tulosten mukaan arvostavan kohtaamisen ja luottamuksellisen suhteen luomisen lisäksi motivaatiota ja sitoutumista kuntoutukseen tuo avoimuus niin kohtaamisen kuin työskentelyn osalta. Avomuuden merkitys korostui erityisesti asiakkaan ja ammattilaisten välisessä tiedonjaossa; missä määrin perhe jakaa itsestään informaatiota lastensuojelun työskentelyssä ja mikä tieto on merkityksellistä. Työntekijän eettinen vastuu on arvioida sitä, paljonko tietoa asiakkaasta kerätään ja mikä tieto on sellaista, millä on merkitystä suhteessa lapseen. Asiakkaalla on lainsäädännöllinen oikeus yksityisyyteen, mutta sosiaalityöntekijällä on myös lain mukaan oikeus saada haltuunsa kaikki lasta koskevat lastensuoje-

lun työskentelyn kannalta oleelliset tiedot (Lastensuojelulaki 14§ ja Sosiaalihoitolaki 41§). Kyseenalaista tiedon rakentumisessa on myös se, että mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä helpommin lapsen vanhempi voi määritellä sen, mitä tietoa viranomaiset lapsesta saa. Tällöin korostuu lapsen kohtaamisen ja mielipiteen kuulemisen merkitys tiedon lähteenä.

Kehittämistyössä toteutetun kyselyn tuloksissa yhdeksi käytännöksi mainittiin työntekijöiden keskinäinen keskustelu ja reflektointi. Kehittäjäryhmän näkemyksen mukaan puolestaan työskentelyä tulisi muuttaa avoimemmaksi ja vähentää työntekijöiden keskinäistä keskustelua asiakkaista suljettujen ovien takana. Toisin sanoen asiakkaan kohtaaminen nähtiin työntekijöiden kesken tapahtuvaa työskentelyä tärkeämmäksi ja enemmän lapsen etua näkyväksi tekeväksi. Perhekuntoutuksen työskentelyyn tulisi tämän perusteella luoda uusia rakenteita, jotka mahdollistaisivat pohdinnan ja avoimen reflektion perheen asioista yhdessä perheen, lapsen ja vanhempien kanssa. Tällainen voisi olla esimerkiksi se, että asiakkaat kertovat vuorovaihtojen yhteydessä päivän kuulumisista ja merkityksellisistä tapahtumista.

Lapsen oikeuksien sopimus korostaa vanhempien kasvatusvastuun kunnioittamista. Tämä velvoittaa lastensuojelun työntekijöitä tukemaan vanhempia tehtävässään ja antamaan luotettavaa ja avointa tietoa lapsen kehityksestä sekä tarjolla olevista tuen ja palveluiden muodoista. (Lavikainen ym. 2014: 14–15.) Ammattilaisten keskinäinen sekä ammattilaisten ja vanhempien välinen vuorovaikutus on merkityksellinen ja tärkeä perusta yhteistyölle. Yhteistyö ei kuitenkaan voi perustua pelkälle palaveroinnille, vaan siihen tulee sisältyä konkreettisen tekemisen aspekti. (Määttä – Rantala 2016: 153–154). Kyselyn tuloksissa painotus vanhempien kanssa työskentelyssä oli erilaisissa tapaamisissa ja neuvotteluissa vanhempien ja verkoston eri toimijoiden kanssa. Kehittäjäryhmän tuloksissa puolestaan painotus oli arjen kohtaamisissa sekä yhteisöllisessä toiminnassa. Vaikka kehittäjäryhmän otos oli suhteellisen pieni, 20 % kaikista perhetukikeskuksen työntekijöistä, voidaan todeta, että perhetukikeskuksen toimintaa tulisi kehittää nykyisestä yhteisöllisempään ja konkreettisempaan tekemisen suuntaan.

Yhteisöllinen, yhteinen ja päämäärätietoinen työskentely vaatii niin työntekijöiltä kuin vanhemmiltakin eräänlaista kumppanuutta, jotta lapsen edun näkyväksi tekevä ja tavoitteiden mukainen työskentely voi toteutua. Kekkonen (2012) määrittelee väitöksessään kumppanuuden suhteeksi, jossa työskennellään tavoitteellisesti prosessissa. Kekkonen jakaa prosessin kahteen. Aloitusvaiheessa määritellään tavoitteet ja raken-

netaan luottamusta. Työskentelyvaiheessa puolestaan jaetaan ja syvennetään dialogissa ymmärrystä lapsesta, hänen tarpeista ja lapsen edusta. (Kekkonen 2012: 183.) Kumppanuudessa vanhemmat ja ammattilaiset sitoutuvat lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemiseen tasavertaisina, mutta erilaisina lapsen tuntijoina. Kuuleminen, kunnioitus, dialogisuus ja luottamus määrittävät kumppanuutta periaatteina. (Määttä – Rantala 2016: 155–157.)

Kumppanuus vaatii toteutuakseen asiakkaan osallisuuden kuntoutukseen. Asiakkaalla tulee olla mahdollisuus osallistua päätöksentekoon ja vaikuttaa omiin asioihin. (Määttä – Rantala 2016: 157.) Lastensuojellulisessa perhekuntoutuksessa tulee vanhempien osallisuuden lisäksi kiinnittää huomiota lapsen osallisuuteen. Kehittämistyön tulosten mukaan kuntoutuksessa lapsen etu tulee näkyväksi työskentelyn suuntautuessa lapseen ja vahvistamalla lapsen näkyvyyttä ja osallisuutta työskentelyssä. Osallisuuden rinnalla voidaan arvioida kuntoutuksen kohdalla lapsen ja vanhempien valtaistumista perhekuntoutuksessa. Määttä ja Rantala (2016) määrittelevät valtaistumisen niin, että kaikilla on omien kykyjen ja vahvuuksien avulla mahdollista vaikuttaa oman elämän kulkuun ja selviytymiseen (Määttä – Rantala 2016: 158).

Perhekuntoutuksessa työntekijän rooli kehittämistyön tulosten perusteella on enemmänkin toimia asiakkaan valtaistajana eli mahdollistaa henkilökohtaisen elämänhallinnan vahvistaminen. Määttä ja Rantalan (2016) mukaan ”*valtaistuessaan vanhempi kokee voivansa vaikuttaa kodin arjen olosuhteisiin, saavuttaa omia tavoitteita ja toimia oman lapsensa parhaaksi erilaisissa tilanteissa*”. Valtaistamisessa tärkeää on työntekijän ja asiakkaan keskinäinen luottamus. Työntekijän tulee uskoa vanhempien tuottamaan tietoon, hänen kykyyn toimia vanhempana sekä muutoksen mahdollisuuteen. (Määttä – Rantala 2016: 159.) Vanhemman ymmärtäessä oman toimintansa merkityksen suhteessa lapseen voidaan päätellä vanhemmalle tulleen myös lapsen etu näkyväksi. Perhekuntoutuksen kehittämisessä tulisi siis kiinnittää huomiota niihin käytäntöihin, joiden avulla voidaan vahvistaa vanhempien oman elämän ja arjen hallintaa. Vanhemman tukeminen pääasiallisena työmuotona näyttäytyy lapsilähtöisestä näkökulmasta problemaattiselta. Perheiden kanssa tehtävän työn vaatima sensitiivisyys sekä vanhempien arvojen ja valintojen kyseenalaistamisen vaikeus voi siirtää työntekijän fokuksen lapsesta vanhempaan, jolloin työn kohteeksi muodostuu vanhempi ei lapsi. Työskentelyssä ja sen suunnittelussa tulee tunnistaa nämä riskitekijät ja löytää työyhteisölle yhteinen linjaus siitä, missä määrin työskennellään vanhempien omien ongelmien kanssa ja milloin ohjata vanhempi omien aikuislähtöisten palveluiden pariin.

Kehittämistyön tulosten mukaan lapsen edun näkyväksi tekemistä vahvistava tekijä on riittävän hyvän perhekuntoutuksen määrittelyminen. Jotta voidaan todeta jonkin olevan riittävää, tulee se jollain lailla mitata tai todentaa. Haastavaa lapsen edun näkyväksi tekemisessä on nimenomaan sen mittaaminen, miten lapsen etu on saatu näkyväksi, mitä vaikutuksia sillä on ollut, onko se tullut riittävästi näkyväksi ja kenelle. Indikaattoreita eli osoittimia, jotka kuvaavat ilmiötä tiivistetyssä muodossa, tarvitaan poimimaan laajasta tietomassasta käyttökelpoinen ja olennainen tieto (Iivonen 2013: 303–304). Indikaattorit voidaan jakaa objektiivisiin olosuhteita kuvaaviin ja arvoperusteisiin eli subjektiivisiin, ihmisen kokemuksiin perustuviin indikaattoreihin. Indikaattorin tulee olla myös selkeästi tulkittava, toimiva, läpinäkyvä sekä ymmärrettävä. (Iivonen 2013: 307.) Vaikuttavuuden mittaamisessa tärkeintä on osoittaa, minkä vaikuttavuutta tutkitaan, mistä ollaan kiinnostuneita ja miksi asiaa mitataan. Pärnän (2010b) mukaan kuntoutus on tuloksellista ja vaikuttavaa silloin, kun yhdessä asetetut tavoitteet saavutetaan. Tuloksellisuutta voi olla myös kokemus arvostetuksi ja hyväksytyksi tulemisesta tai osallisuudesta. (Pärnä 2010b: 255, 268–269).

Kehittämistyön tuloksiin, yhteiseen ymmärrykseen, lapsilähtöisyyteen tai kunnioittavaan kohtaamiseen ei ole valmiita määriteltyjä mittareita siitä, kuinka kunnioittava kohtaaminen on ollut tai onko työyhteisön yhteinen ymmärrys esimerkiksi lapsen tapaamisesta riittävän yhteinen. Kaiken kaikkiaan lapsen ja perheen toimintakyvyn arviointiin ei ole olemassa standardoituja, yhtenäisiä ja muutosta validisti mittaavia mittareita kuntoutuksen käyttöön (Autti-Rämö 2008: 486). Kehittämistyön tarkoituksena ei ollut selvittää, millaisia mittareita lapsen edun näkyväksi tekemisessä käytetään. Kehittämistyössä ei myöskään selvitetty sitä, miten usein esimerkiksi lapsen tapaaminen perhekuntoutuksen aikana tapahtuu, kohdataanko lasta ilman vanhempia tai miten usein kuntoutuksen aikana kartoitetaan tai tavataan lapsen verkostoa muuten kuin vanhempien ja sosiaalityöntekijän osalta. Tämän kehittämistyön tulosten perusteella yhtenä laadun mittarina voidaan kuitenkin pitää kohtaamisten määrää ja siinä erityisesti lapsen henkilökohtaista kohtaamista. Samoin tulosten perusteella merkitykselliseltä näyttäytyy läheisverkoston osallistuminen kuntoutukseen.

Yksi tutkimuksellista kehittämistyötä ohjannut teoreettinen viitekehys oli Espoon kaupungin arvioinnin tueksi käyttöön ottama BBIC-malli. Vaikka BBIC-malli on ensisijaisesti lastensuojelun tarpeen arvioinnin väline, malli on sovellettavissa myös perhekuntoutukseen (Sinko – Vaitomaa 2015). Työntekijät toivat vastauksissaan esiin, että on hyvin

perhe- ja lapsikohtaista, millaisiin BBIC:n näkökulmiin keskitytään perhekuntoutuksen työskentelyssä ja mikä nähdään kunkin perheen kohdalla merkittäväksi ja tärkeäksi. Työntekijöiden mielestä Tuomarilan perhekuntoutuksessa tulisi erityisesti kiinnittää huomiota tunne-elämän ja käyttäytymisen kehitykseen, arjen vakauteen ja ennustettavuuteen sekä perushoivan, turvallisuuden ja vanhemman emotionaalisen läsnäolon toteutumiseen (ks. liite 4).

Tavoitteiden määrittelyn tueksi toivottiin vanhempien ja lapsen omien toiveiden lisäksi lapsen sosiaalityöntekijän tekemän palvelutarpeen arviota lapsen tilanteesta tai asiakassuunnitelmaa, jossa olisi jo arvioitu ja kuvattu lapsen tilanne kattavasti BBIC-mallin mukaisesti. Kun perhe aloittaa perhekuntoutuksen, voisi lapsen BBIC-mallin pohjalta tehtyä tilanteen arviointia ja kuvausta hyödyntää tarkennettujen ja täsmennettyjen tavoitteiden asettamisessa niin, että ne olisivat lapselle ja perheelle ymmärrettäviä, konkreettisia ja mitattavissa olevia. Arvioinnissa on kuvattuna se, mitkä ovat perheen vahvuudet ja haasteet ja mitkä ovat niitä osa-alueita, joiden kohdalle toivotaan muutosta. Arviointi olisi niin tavoitteiden määrittelyn, mutta myös kuntoutuksen vaikuttavuuden arvioinnin tukena siihen, miten työskentely on vaikuttanut lapsen tilanteeseen ja miten on onnistuttu tekemään lasta näkyväksi vanhemmille työskentelyssä. Lähtö- ja nykytilannetta verrattaessa tullaan luoneeksi myös eräänlaista mittaristoa kuntoutuksen vaikuttavuuden arviointiin. Kun arviointia tehdään vielä yhteistyössä niin, että mukana on vähintään perheen ja perhekuntoutuksen työntekijän lisäksi lapsen sosiaalityöntekijä, tulee arvioinnissa huomioiduksi lapsen tilanne pidemmältä aikaväliltä.

Monialainen työ nähtiin kehittämistyön tulosten mukaan toteutuvan hyvin viranomaistahojen kanssa ja samalla myös vahvistavan lapsen edun näkyväksi tulemistä. Yhteistyötä tehtiin muun muassa varhaiskasvatuksen, terveydenhuollon, muun sosiaalihuollon ja kolmannen sektorin kanssa. Yhteistyö oli niin tietojen vaihtamista kuin yhteisen suunnitelman tekemistä lapsen ja perheen tilanteen parantamiseksi ja perheen tukemiseksi. Pärnän (2012) mukaan monialaisen yhteistyön kehittyminen on tärkeää palveluiden laadun, tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden näkökulmasta. Edellytyksenä yhteistyölle on tarpeen tunnistaminen ja siitä nouseva yhteistyötahto sekä luottamus eri osapuolien välillä. Monialainen yhteistyö on niin resurssien, vastuun kuin osaamisen jakamista. (Pärnä 2012: 6). Monialainen yhteistyö on myös Petreliuksen ym. (2016) mukaan onnistunutta, kun se mahdollistaa lapsen, perheen ja heidän kanssa työskentelevien näkökulmien yhteensovittamisen (Petrelius ym. 2016: 12–13). Monialaisessa yhteistyössä jokaisella viranomaisella on oma roolinsa ja sen vuoksi erilainen mahdollisuus toimia

yhteisen päämäärän hyväksi (Saastamoinen 2016: 60). Monialaista yhteistyöverkostoa kartoittaessa ja rakentaessa on tärkeä pohtia verkostoa lapsen näkökulmasta. Monialaisen verkoston jäsenillä tulee olla selkeä rooli lapsen tilanteen parantamisessa ja yhteisen päämäärän saavuttamisessa. Tärkeää ei ole oman asiantuntijuuden osoittaminen, vaan osaamisen ja ymmärryksen jakaminen lapsen ja perheen kuntoutumisen mahdollistamiseksi. Verkoston kokoonpanoa tulee arvioida tilanteiden muuttuessa, jotta tieto ja ymmärrys sekä lapsen etua tukevat palvelut olisivat tarpeen mukaiset.

Monialainen yhteistyö oli kehittämistyön tulosten perusteella lisännyt niin viranomaisten tietoa lapsesta ja perheestä kuin vahvistanut palveluiden saannin oikea-aikaisuutta ja palveluihin ohjautuvuutta. Tuomela-Jaskarin (2016) mukaan monialaisuus mahdollistaa parhaimmillaan osaamisen, tiedon ja taitojen jakamisen niin, että kaikkien yhteinen ymmärrys syvenee (Tuomela-Jaskari 2016: 86–87). Työntekijät kokivat kuitenkin lapsen edun näkyväksi tekemisen esteeksi puutteellisen ja virheellisen tiedonkulun sekä vanhempien että viranomaisten kanssa työskennellessä. Virheellisyys näyttäytyi tulosten perusteella vanhempien valehteluna ja kertomatta jättämisenä. Puutteellisuus puolestaan viranomaisten kirjauksissa ja kollegiaalisessa tiedonkulussa. Bartelinkin, van Yperenin ja ten Bergen (2015) mukaan vanhempien ja lasten yhteistyöhalukkuus, ammattilaisverkostojen vaihtelevat näkemykset ja perheen tilannetta koskevan tiedon puutteellisuus tai ristiriitaisuus vaikeuttavat kokonaisvaltaisen tiedon rakentumista ja näin myös heikentävät yhteistyötä (Bartelink ym. 2015). Aitoa yhteistyötä ja tiedon rakentumista estää saattaa estää myös se, että monialainen yhteistyö on enemmän ammattilaisten välisenä yhteistyönä kuin asiakkaan osallisuutta asiakasprosessissa vahvistavana (Pohjola – Korhonen 2014: 40–41). Vanhemmat ja erityisesti lapset jäävät helposti ulkopuolelle, kun koolla on suurempi joukko ammattilaisia. Riskinä on silloin, että tuotettava tieto on marginaalista ja vain ammattilaisten näkökulmasta tuotettua. (Hood 2014.)

Puutteita monialaisessa verkostotyössä näkyi lapsen läheisverkoston kanssa tehtävässä yhteistyössä. Estäviksi tekijöiksi läheisverkoston kanssa tehtävässä yhteistyössä nähtiin perheen häpeä lastensuojelun asiakkuudesta, lukumäärällisesti vähäinen tai puuttuva läheisverkosto ja perheen riitaiset välit heidän lähisukulaisiin. Haastavaksi koettiin myös läheisverkoston aktivointi mukaan työskentelyyn; työntekijät kokivat arkuutta ottaa asiaa esille perheen kanssa. Lastensuojelulaissa ja sosiaalihuoltolaissa määritellään lapsen eduksi, että hänellä on läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet. Monialainen työskentely lastensuojelun perhekuntoutuksessa myös läheisverkostojen kanssa

voidaan siis nähdä vahvasti lapsen edun mukaisena ja näin keskeisenä toimintatapana myös perhekuntoutuksessa. Lapsen omien toiminnallisten verkostojen oleminen monialaisen työskentelyn lähtökohtana on myös kuntoutuksen paradigman mukainen lähestymistapa verkostotyöhön (Sipari – Mäkinen 2012: 32).

Lastensuojelun työskentelyä ja lastensuojelun työntekijän toimintaa pitäisi aina ohjata lapsen etu. Vaikeaksi työn tekee se, että käsitteen määrittely on haastavaa. Käsite on tulkinnanvarainen; laista ei nouse selkeää, yksiselitteistä määritelmää lapsen edusta. Lapsen etu käsitteenä näyttäytyy sellaisena, että se tulee määritellä jokaisen lapsen kohdalla aina uudelleen. Sitä ei voi määritellä yhdellä tekijällä, vaan aina tulee ottaa huomioon kokonaistilanne. Lastensuojelun työntekijällä tulisi olla hyvä työtä ohjaavien lakien sekä lapsen oikeuksien sopimuksen tuntemus lapsen edun määrittämisen ja arvioinnin tukena. Tuomarilan perhetukikeskuksessa on käytössä laajalti erilaisia menetelmiä ja käytäntöjä, joiden avulla työntekijöillä on mahdollisuus tehdä lapsen etua näkyväksi niin vanhemmille, lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle kuin lapsen verkostolle. Tämän kehittämistyön perusteella voidaan sanoa, että lapsen edun näkyväksi tekemisen vahvistaminen vaatii työyhteisöltä hyväksi koettujen käytäntöjen viemistä osaksi perhekuntoutuksen rakenteita sekä yhteisen ymmärryksen luomista siinä, mikä on hyvä lapsen etua näkyväksi tekevä käytäntö. Tämä mahdollistuu työyhteisön keskinäisen koulutuksen ja konsultoinnin sekä avoimen keskustelun avulla niin työntekijöiden kesken kuin myös osallistaen asiakkaita työn kehittämiseen.

9.2 Tutkimuksellisen kehittämistyön toteutuksen tarkastelua

Tässä tutkimuksellisessa kehittämistyössä lähestyttiin lapsen edun näkyväksi tekemistä työntekijöiden näkökulmasta. Valinta oli tietoinen ja perustui osin asiakkaan yksityisyyden suojaan. Tuomarilassa perhekuntoutukseen osallistuu vuoden aikana laskennallisesti noin 70 perhettä, jos jakson pituus on 3-4 kuukautta. Käytännössä määrä on pienempi, koska osan perheiden jaksot kestävät pidempään. Perheiden määrä oli niin pieni, ettei tutkimukseen osallistuneille olisi pystytty takaamaan varmaa anonymiteettiä. Tuomarilan perhekuntoutusjaksoa on kuvattu asiakkaiden taholta myös intensiivisyydessään henkisesti raskaaksi. Osallistuminen tutkimukselliseen kehittämiseen oman kuntoutuksen lisäksi olisi ollut jotain sellaista, mikä olisi saattanut vähentää vanhempien voimavaroja lapsen kanssa toimimisesta.

Tämä ei kuitenkaan poista sitä, että kehittämisen tulisi olla enemmän asiakaslähtöisempää. Kehittäminen organisaation näkökulmasta on järjestelmien ja mallien kehittämistä, kun taas asiakkaan näkökulmasta kehittämisessä tulisi keskittyä siihen, miten palvelu vastaa asiakkaan tarpeeseen ja millaisia kokemuksia palveluun liittyy (Virtanen – Suoheimo – Lamminmäki – Ahonen – Suokas 2011: 11–12). Asiakaslähtöisessä kehittämisessä asiakkaan ottaminen kehittäjäkumppaniksi ja hyödyntämällä hänen kokemusasiantuntijuuttaan ja ymmärrystä saavutettaisiin avoimempi, keskinäistä ymmärrystä lisäävä sekä kunnioittavampi tapa tehdä työtä. Erityisesti lastensuojelussa lasten ja vanhempien mukaan ottaminen kehittämiseen, voisi tuoda molemmin puolista luottamusta työntekijöiden ja asiakkaiden välillä siitä, miksi ja miten työtä tehdään ja miten sitä tulisi tehdä. Asiakaslähtöisen kehittämisen näkökulmasta mielenkiintoista olisi tutkia, miten lapset itse tai heidän vanhemmat kokevat lapsen edun tulevan näkyväksi, miten sitä voisi vahvistaa lastensuojelun työskentelyssä ja miten perheet kokevat perhekuntoutuksen vastanneen heidän tarpeitaan: miten kohtaaminen ja lapsilähtöisyys työskentelyssä toteutuu ja onko perheillä ja työntekijöillä yhtenäinen käsitys siitä, mitä perhekuntoutuksella tavoitellaan.

Lapsen edun käsite on monitahoinen ja haastava käsite määritellä yksiselitteisesti. Kehittämistyö keskittyi lapsen edun näkyväksi tekemiseen, ja vaati vastaajalta ymmärrystä siitä, mitä lapsen edun käsite tarkoittaa lastensuojelullisen työskentelyn näkökulmasta. Verkossa tapahtuva kysely mahdollisti vastaajille pidemmän vastausajan, kyselyyn palaamisen myöhempänä ajankohtana ja vastausten tarkemman pohtimisen. Sekä kyselyyn vastaamiseen että kehittäjäryhmän työskentelyyn vaadittiin osallistujalta oman kokemuksen pohtimista suhteessa käsitteeseen. Tämä näyttäytyi aineistossa analyytisenä pohdiskeluna siitä, mikä on lapsen edun näkyväksi tulemiseen vaikuttavia tekijöitä.

Kyselyn vastausprosentti oli 80 %. Paremman vastausprosentin olisi saanut, jos kyselyn olisi toteuttanut aiemmin keväällä. Touko – kesäkuun vaihteessa osa työntekijöistä oli lomalla eivätkä näin olleet vastanneet kyselyyn. Kyselyn käyttö aineiston keräämiseen näyttäytyi myös osin riittämättömältä. Aineiston reflektiivisen lukemisen vaiheessa heräsi joitain tarkentavia kysymyksiä siitä, mitä vastaaja oli vastauksellaan tarkoittanut. Haastatteluiden tai ryhmähaastattelun avulla tuotettu aineisto olisi voinut olla laajempi, tarkempi sekä luotettavampi. Haastattelussa olisi ollut mahdollista myös tarkentaa kysymystä. Kysely tosin mahdollisti koko työyhteisön osallistamisen tutkimukselliseen kehittämistyöhön ja tiedon tuottamisen mahdollisimman monelta asiakastyötä tekevältä

työntekijältä. Kyselyn valintaa tässä kehittämistyössä puolsi myös se, että tutkimuksellisen kehittämistyön toteuttamiseen ei ollut mahdollista käyttää haastatteluiden vaatimaa aikaa niin monelta työntekijältä, mitä kyselyllä tavoitettiin. Lisäksi tavoitteena oli, että kehittämistyö valmistuu vuoden 2016 loppuun mennessä, joka myös rajoitti käytävissä olevaa aikaa. Näistä lähtökohdista tarkasteltuna kyselyn rakentamiseen olisi tullut käyttää enemmän huolellisuutta, paneutumista ja tarkastelua kehittämistehtävien näkökulmasta.

Kehittäjäryhmän työskentely oli antoisaa. Toimiminen fasilitaattorin roolissa oli ennestään tuttua, mutta tässä yhteydessä se haastoi erityisesti rönsyilevän keskustelun rajaamiseen kehittämistehtävän ja suunnitelman mukaiseksi. Työskentelymenetelmät koettiin kehittäjäryhmässä mielekkäiksi. Ensimmäisen kerran jälkeen osallistujat antoivat spontaanisti palautetta todeten yhteiskehittelyn menetelmien olleen innostavia ja mielenkiintoisia. Heidän mielestä yhteiskehittelyä voisi hyödyntää enemmän tiedon jakamiseen, uuden oppimiseen ja työn kehittämiseen. Kehittämistyön aineiston tuottamiseen osallistuneet työntekijät antoivat palautetta, että jo pelkästään lapsen edun pohtiminen eri näkökulmista kasvatti ymmärrystä ja käynnisti prosessin lapsilähtöisempään työskentelyyn. Erityisesti kehittäjäryhmään osallistuneet kokivat tärkeäksi työskentelyn reflektiivisyyden ja yhteisöllisyyden, ja toivoivat kehittämisen jatkossa myös työyhteisössä olevan tämän kaltaista.

Ensimmäisestä ja toisesta kehittämistehtävästä tuotettu aineisto oli tarkoitus analysoida avoimien kysymysten osalta teorialähtöisellä sisällönanalyysillä. Aineiston luokitteluun oli suunniteltu käytettäväksi BBIC-mallin sisältöä: 1. Lapsen tarve, 2. Vanhemman kyky ja 3. Perhe ja ympäristö. Sisältöluokat oli tarkoitus jakaa vielä osioihin käyttäen mallin mukaista sisältöä. Esimerkiksi Lapsen tarve -sisältöluokan osioita on muun muassa terveys, identiteetti, sosiaaliset suhteet, sosiaaliset suhteet sekä tunne-elämän ja käyttäytymisen kehitys. (ks. Kuvio 3). Aineiston lukeminen ja pelkistäminen paljastivat, ettei jako näyttäydä kehittämistyön kannalta tarkoituksen mukaisena. Eri menetelmiä ja työtapoja käytettäessä perhekuntoutuksessa toteutui yhtä aikaa usea eri BBIC-mallin mukainen teema samalla tapaamisella tai arjen läsnäolossa. Esimerkiksi havainnoinnin ja havaintojen dokumentoinnin avulla saatettiin tuottaa tietoa yhtäaikaaisesti lapsen tarpeista, vanhempien kyvystä sekä perheestä ja ympäristöstä. Siksi oli perusteltua vaihtaa analyysin luokittelu aineistolähtöiseksi.

Tutkimuseettisesti analyysia tehdessä aikaisemmilla tiedoilla, havainnoilla tai teorioilla tutkittavasta ilmiöstä ei tulisi olla mitään tekemistä analyysiin, kun tehdään aineistolähtöistä sisällönanalyysiä (Tuomi – Sarajärvi 2015: 95–96). Erityisesti aineiston luokittelussa ja yhdistelyssä tuli arvioida jatkuvasti, tehdäänkö omaa tulkintaa suhteessa aiempaan ymmärrykseen vai onko nimeäminen tai luokittelu aineistosta nousevaa. Tutkimuksellisen kehittämistyön taustalla on omakohtainen kokemus työskentelyistä Tuomarilan perhetukikeskuksessa eri osastoilla. Omakohtaisesta kokemuksesta oli etuna kuntoutusprosessin tunteminen sekä ymmärrys käytettävästä termistöstä. Esimerkiksi, mitä tarkoitetaan, kun puhuttiin osastoista nimillä, omaohjaajatunneista tai erilaisista työskentelytavoista.

Tämä tutkimuksellinen kehittämistyö ei ole suoraan toistettavissa muiden kaupunkien perhekuntoutusta tarjoavissa laitoksissa kehittämistyössä käytetyn BBIC-mallin vuoksi. BBIC-malli on toistaiseksi implementoitu Suomessa vain Espooseen lapsi- ja perhepalveluihin. Lapsen edun näkyväksi tekeminen osana lastensuojelun työskentelyä on tärkeää myös muualla kuin pelkästään lastensuojelullisessa perhekuntoutuksessa. Lapsen edun näkyväksi tekemisen käytäntöjen selvittämiseen Espoon kaupungin eri lastensuojelun avohuollollisissa palveluissa tutkimuksellinen kehittämistyö on toistettavissa.

Kehittämistyön vaiheiden tarkalla ja yksityiskohtaisella kuvauksella on pyritty tuomaan esiin tutkimuksellisen kehittämistyön luotettavuutta. Myös tulokset on avattu mahdollisimman tarkasti luotettavuuden lisäämiseksi. Laadullisen aineiston analyysissa keskeistä on se, miten luokittelut on tehty ja miten olemassa oleviin luokitteluihin on päästy. Aineistolähtöisestä sisällönanalyysista on liitteenä näytteet niin ensimmäisen kuin kolmannen kehittämistehtävien luokitteluista. Kehittämissryhmän työskentelyissä ei ilmennyt häiriötekijöitä. Työskentelyn kulku ja tauot käytiin aluksi läpi, jolloin ei ylimääräisiä taukoja ollut tarve pitää muissa kohdissa. Kyselyn täyttämisen aikana osallistujalla saattoi olla ympäristössä usea häiriötekijä kuten keskeytykset, taustameteli tai yövuoron aikainen väsymystila. Näihin tekijöihin ei kehittämistyön toteuttajalla ole mahdollisuutta vaikuttaa. Tuloksia on tarkasteltu teoreettiseen viitekehykseen ja olemassa oleviin tutkimustuloksiin peilaten. (Hirsjärvi ym. 2009: 232–233.)

9.3 Tulosten hyödynnettävyys ja jatkokehittämisehdotukset

Tutkimuksellinen kehittämistyö lähti tarpeesta kuvata perhekuntoutuksen nykytilaa – mikä ovat perhekuntoutuksen olemassa olevat käytännöt lapsen edun näkyväksi tekemiseksi. Näiden kautta luotiin näkemys myös siitä, mitä tulisi vielä vahvistaa. Kuvaus perhekuntoutuksen käytännöistä lapsen edun näkyväksi tekemisen vahvistamiseksi annettiin Tuomarilan perhetukikeskuksen hyödynnettäväksi työn kehittämiseksi. Tässä kehittämistyössä tehtiin näkyväksi Tuomarilan perhetukikeskuksen perhekuntoutuksen käytäntöjä. Sitä, onko käytännöt hyviä vai huonoja, ei kehittämistyössä arvioitu, vaikka tuloksista on tulkittavissa työn kehittämisen suunnaksi lapsilähtöisempi ja osallistavampi työtapa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2016) määrittelee hyvän käytännön toimintatavaksi, mikä tekee työstä sujuvampaa, vaikuttavampaa ja hyödyllisempää. Hyvä käytäntö on mallinnettu, tuotteistettu ja siirrettävä käytäntö, joka on syntynyt arjen ongelmista ja sen vaikuttavuutta ja tuloksellisuutta on arvioitu koko kehittämisprosessin ajan (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016). Tämän kehittämistyön tuloksia voidaan jatkossa käyttää perhekuntoutuksen hyvien käytäntöjen rakentamiseksi arvioimalla ja mallintamalla niitä käytäntöjä, jotka nähdään työyhteisössä vahvistavan lapsen edun näkyväksi tulemista.

Perhekuntoutusta ei ole määritelty valtakunnallisesti niin, että sen tulisi olla vain tietynlaista palvelua. Perhetukikeskukset tarjoavat yksilöllistä ja räätälöityä sekä omien painotusten mukaista perhekuntoutusta. Toimintatavat ja käytettävät menetelmät vaihtelevat laitoksittain ja sen mukaan millaista erityisosaamista laitoksen työntekijöillä on. Laajempi kuvaus perhekuntoutuksen hyvistä käytännöistä lapsen edun näkyväksi tekemisestä vaatisi useamman lastensuojelullista perhekuntoutusta tarjoavan laitoksen näkemyksen siitä, mikä koetaan hyväksi ja toimivaksi. Jatkotutkimusaiheena eri perhekuntoutusta tarjoavien laitosten lapsen etua vahvistavien toimintatapojen ja menetelmien selvittäminen olisi mielenkiintoinen. Vertailevalla tutkimuksella ja yhteiskehittämällä yhdessä eri laitosten työntekijöiden ja asiakkaiden kanssa saataisiin jaettua osaamista ja luotua yhteistä ymmärrystä vaikuttavasta perhekuntoutuksesta.

Tuloksia voidaan hyödyntää myös muussa lastensuojelullisessa työskentelyssä. Tulokset eivät ole paikka- tai tilannesidonnaisia, vaan sovellettavissa niin alkuarviointiin kuin pitkäaikaiseen laitoksissa tapahtuvaan työskentelyyn. Yhteisen ymmärryksen periaate, kohtaaminen ja lapsilähtöisyys päteviä periaatteita työyhteisössä aika, kun lapsi ja perhe ovat asiakkaina.

9.4 Eettinen pohdinta

Eettisyys toteutuu kehittämistyössä kahdella eri tavalla: tutkimuseettisinä ratkaisuin ja lapsen edun, joka on yksi lastensuojelun laatusuosituksen viidestä eettisestä periaatteesta, käsittelynä ammattieettisestä näkökulmasta (Lavikainen ym. 2014). Kehittämistyön toteuttamisen eettisyyttä on perusteltu tässä kappaleessa, mutta eettinen arviointi näkyy myös läpi koko raportin. Sen lisäksi koko kehittämistyön prosessi on vahvistanut omaa näkemystäni siitä, mitä on tehdä eettisesti kestäväää ja läpinäkyvää lastensuojelua.

Olen pyrkinyt tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) mukaiseen hyvään tieteelliseen käytäntöön: rehellisyyteen, huolellisuuteen, tarkkuuteen sekä avoimeen ja vastuulliseen viestintään. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012: 6.) Tutkimuslupa haettiin ja myönnettiin 2.5.2016 Espoon kaupungilta kaupungin omien lupakäytänteiden mukaisesti (Liite 1).

Lastensuojelun tutkimusta tehdessä tulee muistaa asian herkkyyks ja salassa pidettävyys. Tässä tutkimuksessa ei tiedontuottajina ollut lastensuojelun asiakkaat, vaan työntekijät. Kyselyssä ja kehittäjäryhmässä ei kysytty yksittäisistä tapahtumista tai asiakaskertomuksista, vaan aineiston tuottamiseksi tarkoitus oli pohtia asiaa yleisellä tasolla. Kyselyssä ei noussut viittauksia yksittäisiin tapauksiin. Keskusteluissa viitattiin perhekuntoutuksessa olleisiin perheisiin, mutta tämä tehtiin anonymisti. Aineiston litterointi vaiheessa jätin viittaukset perheisiin kirjoittamatta; ulkopuolisella henkilöllä ei ole mahdollista tunnistaa Tuomarilan perhetukikeskuksen perhekuntoutuksessa olleita perheitä litteroidusta aineistosta. Nauhoitetut aineistot on tutkimushenkilötiedotteessa todetun mukaisesti tuhottu kehittämistyön valmistuttua (Liite 3). Litteroidusta aineistosta on poistettu mahdolliset viittaukset asiakkaihin tai työntekijöihin ja luokittelussa työntekijöiden antamat vastaukset ovat pilkottuina, jolloin ei yksittäisen työntekijän vastausta voi tunnistaa.

Raportin kirjoittamisessa on noudatettu kirjallisia ohjeita niin ulkoasun ja sisällön kuin tekstilainauksen ja lähteiden merkitsemisen osalta. Lähdeaineistoon on pyritty valitsemaan mahdollisimman laaja-alaista ja asiantuntevaa kirjallisuutta lastensuojelun ja kuntoutuksen viitekehyksistä. Teoreettisessa viitekehyksessä on muun muassa hyödynnetty niin oikeustieteellistä kuin yhteiskuntatieteellistä lähdekirjallisuutta lapsen edusta.

Lähteet

- Aer, Janne 2012. Lastensuojeluoikeus. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Alanen, Mirka 2015. Lastensuojelun uusiutuvat asiakkuudet. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiaalityö.
- Anttila, Pirkko 2006. Tutkiva toiminta ja ilmaisu, teos ja tekeminen. Hamina: Akatiimi Oy.
- Araneva, Mirjam 2016. Lapsen suojeleminen. Toteuttaminen ja päätöksen teko. Helsinki: Talentum Pro.
- Autti-Rämö, Ilona 2008. Lasten kuntoutus. Teoksessa Rissanen Paavo – Kallanranta, Tapani – Suikkanen, Asko (toim.). Kuntoutus. Helsinki: Duodecim. 479-488.
- Bardy, Marjatta 2013. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.). Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. 49–78.
- Bartelink, Cora – van Yperen Tom A. – ten Berge, Ingrid 2015. Deciding on child maltreatment: A literature review on methods that improve decision-making. Child Abuse and Neglect 49 (nro), 142-153.
- Committee of the Rights of the Child 2011. Consideration of reports submitted by States parties under article of the Convention. United Nations. Verkkolähde. <<http://formin.finland.fi/public/download.aspx?ID=78467&GUID={FD37A056-428E-4D25-A5B9-176DA70829D4}>>. Luettu 22.1.2017.
- Department of Health 2000. Framework for the Assessment of Children in Need and their Families. London: The Stationery Office. Verkkodokumentti. <<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130401151715/https://www.education.gov.uk/publications/eOrderingDownload/Framework%20for%20the%20assessment%20of%20children%20in%20need%20and%20their%20families.pdf>>. Luettu 22.1.2017.
- Eskola, Jari – Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Etene 2011. Sosiaali- ja terveysalan eettinen perusta. ETENE-julkaisuja 32. Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Euroopan unionin perusoikeuskirja 2000/C 364/01.
- Grundbok 2015. Socialstyrelsen. Barnets behov i centrum. Falun: Edita Bobergs.
- Heikkinen, Hannu L. T. 2015. Toimintatutkimus: kun käytäntö ja tutkimus kohtaavat. Teoksessa Valli, Raine – Aaltola, Juhani (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus. 204–219.
- Heino, Tarja 2008. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Selvitys Lastensuojelun kehittämishjelmalle. Stakesin työpape-

reita 9/2008. Verkkodokumentti. <<http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/tyopaperit/T9-2008-VERKKO.pdf>>. Luettu 23.11.2015.

Hiltunen, Leena n.d. Graduaineiston analyysi. Jyväskylän yliopisto. Verkkodokumentti. <http://www.mit.jyu.fi/ope/kurssit/Graduryhma/PDFt/aineiston_analysointi2.pdf>. Luettu 30.10.2016.

Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hurtig, Johanna 2003. Lasta suojelemassa. Etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Väitöskirja. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.

Hurtig, Johanna 2010. Lasten suojelua ja perheen kuntoutusta – lastensuojelullisen kuntoutuksen tavoitteet ja niiden saavuttaminen. Teoksessa Törrönen Maritta – Pärnä, Katariina (toim.). Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Porvoo: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö. 237–249.

Hakalehto-Wainio, Suvianna 2013. Lapsen oikeuksien sopimus ja sen merkitys lapsioikeuden perustana. Teoksessa Hakalehto-Wainio, Suvianna – Nieminen, Liisa (toim.). Lapsioikeus murroksessa. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Hood, Rick 2014. Complexity and integrated working in children's services. *British Journal of Social Work*, 44(1), 27–43.

Hytönen, Kirsi-Maria – Malinen, Antti – Salenius, Paula – Haikari, Janne – Markkola, Pirjo – Kuronen, Marjo – Koivisto, Johanna 2016. Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983. Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita, 2016:22. Verkkodokumentti. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3806-9>>. Luettu 14.1.2017.

Hänninen, Sakari 2015. Lastensuojelun toinen tieto. Puheenvuoro Lastensuojelutiedon jännitteet – monitieteinen tutkimus lastensuojelun kehittämisessä, II tutkimuspäivät 8.-9.10.2015. Video. Verkkolähde. <<https://www.youtube.com/watch?v=mhWQGgaXg7w>>. Katsottu 3.11.2015.

Iivonen, Esa 2013. Indikaattoritiedon hyödyntäminen lasten oikeuksien toteutumisen seurannassa. Teoksessa Hakalehto-Wainio, Suvianna – Nieminen, Liisa (toim.). Lapsioikeus murroksessa. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus. 303–346.

Iivonen, Esa 2016. Lapsen oikeuksien sopimus lapsivaikutusten arvioinnin perustana. Parempien päätösten iltapäivä 11.5.2016. PowerPoint-esitys. Verkkodokumentti. <<http://www.mll.fi/@Bin/28834241/LOS+perustana+lapsivaikutusten+arvioinnille+Lahti+11+5+2016.pptx>>. Luettu 14.1.2017.

Ikonen, Leeni 2013. Salassa pidettävä – suojeleeko laki lasta vai lastensuojelijaa. Radium-kirjat.

Jaskari, Saara 2013. Reflektiivinen kyky ja sen vahvistaminen työskentelyssä. PowerPoint-esitys. Tuomarilan perhetukikeskus 4.3.2013. Lähdettä ei julkisesti saatavilla.

Kekkonen, Marjatta 2012. Kasvatuskumppanuus puheena. Varhaiskasvattajat, vanhemmat ja lapset päivähoidon diskursiivisilla näyttämöillä. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö. Verkkodokumentti. <<https://www.thl.fi/documents/10531/136719/Tutkimus%202012%2072.pdf>>. Luettu 21.1.2017.

Kotkavuori, Aapo 2013. Mitä on lapsen etu? Sisällönanalyysi Helsingin hallinto-oikeuden tahdonvastaisista huostaanotto päätöksistä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Sosiaalitieteiden laitos, valtiotieteellinen tiedekunta. Verkkodokumentti. <<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/39872/Mit%20on%20lapsen%20etu%20Sisllnanalyysi%20Helsingin%20hallintooikeuden%20tahdonvastaisista%20huostaanottoptsist.%20Aapo%20Kotkavuori.pdf?sequence=1>>. Luettu 25.4.2016.

Kuntoutusselonteko 2002. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle. STM. Verkkodokumentti. <<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201309236178>>. Luettu 20.10.2015.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983. Annettu Helsingissä 8.4.1983.

Laki ottolapsista 208/1925. Annettu Helsingissä 5.6.1025.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000. Annettu Helsingissä 22.9.2000.

Lansdown, Gerison 2010. The realisation of children's participation rights. Percy-Smith, Barry – Thomas, Nigel (toim.). A Handbook of Children and Young People's Participation. Perspectives from Theory and Practice. New York: Routledge. 11–23.

Lapsen oikeuksien komitea 2003. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleiset täytäntöönpanotoimenpiteet. Yleiskommentti nro 5 (2003). Yleissopimus lapsen oikeuksista. CRC/GC/2003/5. Yhdistyneet kansakunnat. Verkkodokumentti. <lappiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_GC_2003_5.pdf>. Luettu 22.1.2017.

Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja 2011. Unisef. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma 2016. Sosiaali- ja Terveysministeriö. Verkkolähde. <<http://stm.fi/hankkeet/lapsi-ja-perhepalvelut>>. Luettu 25.4.2016.

Lastensuojelulaki 683/1983. Annettu Naantalissa 3.8.1983.

Lastensuojelulaki 417/2007. Annettu Helsingissä 13.4.2007.

Lastensuojelun arvot ja periaatteet 2015. Lastensuojelun käsikirja. Terveys- ja hyvinvoinninlaitos. Verkkodokumentti. <<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu/lastensuojelun-arvot-ja-periaatteet>>. Luettu 2.12.2015.

Lavikainen, Marjo – Puustinen-Korhonen, Aila – Ruuskanen, Kristiina 2014 (toim.). Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2014:4. Sosiaali- ja terveysministeriö, Kuntaliitto. Verkkodokumentti. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3488-7>>. Luettu 20.10.2015.

Léveille, Sophie - Chamberland, Claire 2010. Toward a general model for child welfare and protection services: A meta-evaluation of international experiences regarding the adoption of the Framework for the Assessment of Children in Need and Their Families (FACNF). *Children and Youth Services*. 32/2010, 929–944. Verkkodokumentti. <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0190740910000733>>. Luettu 27.11.2015.

Lääkkö, Johanna 2015. Mitä on lapsen etu – sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä lapsen edusta toimintaa ohjaavana periaatteena. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Sosiaalityö.

Mahkonen, Sami 2010. Lastensuojelu ja laki. Helsinki: Edita.

Matscheck, David - Berg Eklundh, Lotta 2015. Does BBIC make a difference? Structured assessment of child protection and support. *Nordic Social Work Research*. Vol. 5, No. 3, 2015, 193–211. Verkkodokumentti. <<http://dx.doi.org/10.1080/2156857X.2014.986749>>. Luettu 15.11.2015.

Miller, Helena – Törrönen, Maritta 2010. Arvostava ja aito kohtaaminen. Teoksessa Törrönen Maritta – Pärnä, Katariina (toim.). *Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa*. Porvoo: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö. 67–87.

Mononen, Jari 2015. Suullinen tiedoksianto. Tuomarilan perhetukikeskus. 29.10.2015.

Määttä, Paula – Rantala, Anja 2016. Tavallisen erityinen lapsi – Onnistuneen yhteistyön arvoitusta ratkomassa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Niemistö, Nelli 2015. Kotouttava sosiaalityö ennalta ehkäisevänä lastensuojelutyönä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden tiedekunta. Sosiaalityö.

Oksanen, Eeva – Sourander, Johanna – Viinikka, Anne 2016. Mentalisaatiosta eväitä lapsen kohtaamiseen. Pienten lasten kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa -seminaari. Helsinki 7.4.2016. Powerpoint-esitys. Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

Pajulammi, Henna 2013. Lapsen oikeus osallistua. Teoksessa Hakalehto-Wainio, Suvianna – Nieminen, Liisa (toim.). *Lapsioikeus murroksessa*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus. 89–123.

Peltonen, Irkka 2004. Lastensuojelun eettiset kysymykset. Teoksessa Puonti, Annamajja – Saarnio, Tuula – Hujala, Anne (toim.). *Lastensuojelu tänään*. Helsinki: Sanoma Pro. 320–334.

Perhekuntoutus 2015. Lastensuojelun käsikirja. Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos. Verkkodokumentti. <<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/perhekuntoutus>>. Luettu 4.12.2015.

Perhekuntoutustyöryhmän muistio 1993. Työryhmämuistio 1993, 22. Sosiaali- ja terveysministeriö.

Perustuslaki 731/1999.

Petrelius, Päivi – Tulensalo, Hanna – Jaakkola, Anne-Mari – Hietämäki, Johanna 2016. Kohti lapsikeskeistä ja kokonaisvaltaista lapsen tilanteen ja tuen arviointia. Teoksessa Petrelius, Päivi – Tulensalo, Hanna – Jaakkola, Anne-Mari – Hietämäki, Johanna (toim.). Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Työpaperi 33/2016. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. 5–26. Verkkodokumentti. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-749-7>. Luettu 21.1.2017.

Pohjola, Pasi - Korhonen, Satu 2014. Social work as knowledge work: knowledge practices and multi-professional collaboration. Nordic Social Work Research. Vol. 4, Suppl. 1, 2014, 26–43. Verkkodokumentti. <<http://dx.doi.org/10.1080/2156857X.2014.926285>>. Luettu 24.11.2014.

Pärnä, Katariina 2010a. Perhekuntoutus lasten ja perheiden palveluna. Teoksessa Törrönen Maritta – Pärnä, Katariina (toim.). Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Porvoo: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö. 41–50.

Pärnä, Katariina 2010b. Perhekuntoutuksen arviointi ja tuloksellisuus. Teoksessa Törrönen Maritta – Pärnä, Katariina (toim.). Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Porvoo: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö. 251–273.

Pärnä, Katariina 2012. Kehittävä moniammatillinen yhteistyö prosessina. Lapsiperheiden varhaisen tukemisen mahdollisuudet. Väitöskirja. Turun yliopisto. Sosiaalitieteiden laitos. Sosiologia. Verkkodokumentti. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-5086-7>>. Luettu 20.1.2017.

Räty, Tapio 2015. Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.

Saastamoinen, Kati 2016. Lapsen suojeleminen. Viranomaisten ja muiden toimijoiden välisenä yhteistyönä. Helsinki: Edita.

Seden, Janet 2008. Creative connections: parenting capacity, reading with children and practitioner assessment and intervention. Child and Family Social Work. 13/2008, 133–143. Verkkodokumentti. <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1365-2206.2007.00526.x/abstract>>. Luettu 23.11.2015.

Seikkula, Jaakko – Arnkil, Tom Erik 2009. Dialoginen verkostotyö. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinninlaitos. Verkkodokumentti. <<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201205084999>>. Luettu 23.9.2016.

Sinkkonen – Kalland 2002.

Sinko, Päivi 2016. Lapsilähtöisen arvioinnin teoria ja viitekehys. Lapsilähtöinen arviointi lastensuojelussa. Puheenvuoro 4.11.2016 Espoo. Powerpoint-esitys.

Sinko, Päivi – Vaitomaa, Johanna 2015. Arviointi lapsiperheiden sosiaalipalveluissa ja lastensuojelussa. Prosessikoulutus esimiehille. Monialainen arviointi ja prosessin johtaminen. Koulutus 5.11.2015 Espoo.

Sipari, Salla – Mäkinen, Elisa 2012. Yhdessä rakentuva kuntoutusosaaminen. Aatos-artikkelit 6 2012. Metropolia ammattikorkeakoulun julkaisusarja. Verkkodokumentti. <http://www.metropolia.fi/fileadmin/user_upload/Julkaisutoiminta/Julkaisusarjat/AATOS/PDF/Metropolia_AATOS_6-12.pdf>. Luettu 22.1.2017.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Annettu Helsingissä 30.12.2014.

Suuniitty, Jelena 2015. Lastensuojelun intensiivinen kotikuntoutus asiakirjojen valossa. Pro Gradu -tutkielma. Turun yliopisto. Sosiaalityö, sosiaalityön oppiaine. Verkkodokumentti. <<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201503021788>>. Luettu 17.9.2015.

Talentia 2013. Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattieettiset ohjeet. Ammattieettinen lautakunta. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Verkkodokumentti. <http://www.talentia.fi/files/558/Etiikkaopas_2013_net.pdf>. Luettu 14.11.2016.

Tauriainen, Leena 2000. Kohti yhteistä laatua. Henkilökunnan, vanhempien ja lasten laatuksilytykset päiväkodin integroidussa erityisryhmässä. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 165. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Verkkodokumentti. <<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/37835/978-951-39-4743-9.pdf?sequence=1>>. Luettu 22.1.2017.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2016. Hyvät käytännöt. Verkkodokumentti. <<https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/sokra/arviointi/hyvat-kaytannot>>. Luettu 14.11.2016.

Toikko, Timo – Rantanen, Teemu 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. 2. painos. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

Tuomarilan perhetukikeskus 2015. Power point -esitys Tuomarilan perhetukikeskuksen toiminnasta.

Tuomela-Jaskari, Sirpa 2016. Monialaisella arvioinnilla oikea-aikaista tukea lapsille ja perheille. Teoksessa Petrelius, Päivi – Tulensalo, Hanna – Jaakkola, Anne-Mari – Hietamäki, Johanna (toim.). Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Työpäpöri 33/2016. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. 75–88. Verkkodokumentti. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-749-7>>. Luettu 21.1.2017.

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2015. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tuori, Kaarlo – Kotkas, Toomas 2016. Sosiaalioikeus. Helsinki: WSOYpro.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta TENK. Verkkodokumentti. <www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf>. Luettu 15.11.2016.

Viinikka, Anne – Sourander, Johanna – Oksanen, Eeva 2014. Reflektiivinen työote. Teoksessa Viinikka, Anne (toim.). Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Tampere: Mannerheimin lastensuojeluliitto. 67–96.

Vilka, Hanna 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Vilkka, Haana 2006. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi. Saatavilla myös verkkodokumenttina. <<http://hanna.vilkka.fi/wp-content/uploads/2014/02/Tutki-ja-havainnoi.pdf>>. Luettu 22.1.2017.

Virtanen, Petri – Suoheimo, Maria – Lamminmäki, Sara – Ahonen, Päivi – Suokas, Markku 2011. Matkaopas asiakaslähtöisten sosiaali- ja terveystalvelujen kehittämiseen. Tekesin katsaus 281/2011. Helsinki: Tekes. Verkkodokumentti. <<https://www.tekes.fi/globalassets/julkaisut/matkaopas.pdf>>. Luettu 15.11.2016.

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989. Unisef. Verkkodokumentti. <https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf>. Luettu 18.1.2017.

Tutkimuslupa

TUTKIMUSLUPA

1 (1)

TUTKIMUSLUVAN MYÖNTÄMINEN

Espoon kaupungin sosiaali- ja terveystoimen esikunta / Kehittämisen tulosalue Ketterä myöntää 2.5.2016 saapuneen tutkimuslupahakemuksen ja alla olevien ehtojen mukaisesti.

Hakija / yhteyshenkilö: Laura Markkanen

Tutkimuksen aihe / nimi: Lapsen edun näkyväksi tekeminen

Edellytyksenä on, että tutkimuksen suorittaja tai suorittajat eivät käytä saamiaan tietoja asiakkaan tai potilaan tai hänen läheistensä vahingoksi eivätkä luovuta saamiaan henkilötietoja ulkopuolisille, vaan pitävät ne salassa.

Tutkimustulokset tulee esittää niin, ettei niistä voida tunnistaa yksittäistä henkilöä tai perhettä. Lisäksi on noudatettava henkilötietolaissa ja muualla lainsäädännössä olevia tutkimusrekistereitä koskevia säännöksiä.

Tutkimusluvan myöntäminen ei velvoita tutkimuksen kohteita osallistumaan tutkimukseen. Tutkijan on neuvoteltava aina erikseen tutkimuskohteena olevien organisaatioiden kanssa tutkimukseen osallistumisesta. Tutkimuksen teko ei saa häiritä tutkimuskohteen toimintaa.

Edellytämme, että tutkija / yhteyshenkilö lähettää sosiaali- ja terveystoimen kehittämissyksikön sähköpostiosoitteeseen **sotet_tutkimusluvut@espoo.fi** lopullisen tutkimusraportin.

Espoossa 4.5.2016

A handwritten signature in blue ink, appearing to read "Tuula Heinänen".

Tuula Heinänen
kehittämisjohtaja
Sosiaali- ja terveystoimi
Espoon kaupunki

Lapsen etu perhekuntoutuksessa

Lapsen tarpeet

Tämän osion kysymykset liittyvät lapsen tarpeisiin.

1. Valitse seuraavista vaihtoehdoista ne, joissa lapsen etu on mielestäsi saatu selvitettyä ja tullut näkyväksi viimeisen vuoden aikana: Miten 'Lapsen tarpeet' osa-alueet ovat tulleet näkyväksi työskennellessänne asiakasperheiden kanssa viimeisen vuoden aikana?
  - Terveys
  - Päivähoito/koulu ja vapaa-aika
  - Tunne-elämän ja käyttäytymisen kehitys
  - Identiteetti
  - Perhesuhteet
  - Sosiaaliset suhteet
  - Sosiaaliset taidot
  - Itsenäinen selviytyminen
2. Kuvaile niitä menetelmiä ja työtapoja, joita olet viimeisen vuoden aikana käyttänyt lapsen edun selvittämiseen ja näkyväksi tekemiseen lapsen tarpeiden näkökulmasta.
3. Onko viimeisen vuoden aikana työssäsi tullut esiin tekijöitä tai tilanteita, mitkä ovat estäneet lapsen tarpeiden selvittämisen ja näkyväksi tulemisen? Jos on, millaisia?

Vanhemman kyky

Tämän osion kysymykset liittyvät vanhempien kykyyn. Kun arvioidaan vanhemman kykyä, arvioidaan sitä, miten vanhempi pystyy vastaamaan lapsen tarpeisiin ja huolehtimaan, että lapsen etu toteutuu.

4. Valitse seuraavista vaihtoehdoista ne, joissa lapsen etu on mielestäsi saatu selvitettyä ja tullut näkyväksi viimeisen vuoden aikana:

Perushoiva
Turvallisuus
Emotionaalinen läsnäolo
Virikkeiden tarjoaminen
Ohjaus ja rajojen asettaminen
Arjen vakaus ja ennustettavuus

5. Kuvaile niitä menetelmiä ja työtapoja, joita olet viimeisen vuoden aikana käyttänyt lapsen edun selvittämiseen ja näkyväksi tekemiseen vanhemman kykyjen näkökulmasta.
6. Onko viimeisen vuoden aikana työssäsi tullut esiin tekijöitä tai tilanteita, mitkä ovat estäneet vanhempien kyvyn arvioimisen ja selvittämisen? Jos on, millaisia?

Perhe ja ympäristö

Tämän osion kysymykset liittyvä lapsen perheeseen ja ympäristöön.

7. Valitse seuraavista vaihtoehdoista ne, joissa lapsen etu on mielestäsi saatu selvitettyä ja tullut näkyväksi viimeisen vuoden aikana:

perhetausta ja tilanne
perheen verkosto
asuminen
työ
talous
osallisuus yhteiskunnassa
lähiympäristön tuki

8. Kuvaile niitä menetelmiä ja työtapoja, joita olet viimeisen vuoden aikana käyttänyt lapsen edun selvittämiseen ja näkyväksi tekemiseen perheen ja ympäristön näkökulmasta.
9. Onko viimeisen vuoden aikana työssäsi tullut esiin tekijöitä tai tilanteita, mitkä ovat estäneet lapsen perhesuhteisiin ja ympäristöön liittyvien tekijöiden arvioimisen ja selvittämisen? Jos on, millaisia?

Verkostoyhteistyö

Lastensuojelulaissa (14§) on velvoite verkostoissa toimimiseen ja yhteistyöhön lapsen edun selvittämiseksi ja toteuttamiseksi.

10. Miten moniammatillinen verkostoyhteistyö on mielestäsi toteutunut viimeisen vuoden aikana?

- Erittäin hyvin
- Hyvin
- Ei hyvin eikä huonosti
- Välttävästi
- Huonosti
- En osaa sanoa

11. Miten lapsen ja perheen läheisverkostojen kanssa tehtävä yhteistyö on toteutunut viimeisen vuoden aikana?

- Erittäin hyvin
- Hyvin
- Ei hyvin eikä huonosti
- Välttävästi
- Huonosti
- En osaa sanoa

12. Millaisia vaikutuksia yhteistyöllä on ollut lapsen edun selvittämiseen ja näkyväksi tekemiseen?

13. Kuvaile niitä menetelmiä ja työtapoja, joita olet viimeisen vuoden aikana käyttänyt tehdessäsi yhteistyötä lapsen ja perheen verkostojen kanssa.

Lapsen mielipiteen selvittäminen

14. Lapsen edun toteutuminen vaatii myös lapsen oman mielipiteen selvittämistä. Kuinka säännöllisesti lapsen mielipiteen selvittäminen toteutuu perhekuntoutuksessa?

- Säännöllisesti
- Toisinaan
- Harvoin
- Ei koskaan

15. Kuvaile, millaisin menetelmin tai työtavoin olet viimeisen vuoden aikana selvittänyt lapsen omia näkemyksiä ja mielipiteitä.

16. Miten lapsen mielipide on huomioitu, kun ollaan tehty lasta koskevia ratkaisuja?

17. Mitä muita keinoja, työtapoja tai menetelmiä, jotka eivät tulleet edellisten kysymysten vastauksissa ilmi, käytät työssäsi selvittäessäsi lapsen etua tai tehdessäsi sitä näkyväksi?

18. Mihin seuraavista osa-alueista tulisi Tuomarilassa mielestäsi erityisesti kiinnittää huomiota lapsen edun selvittämisen ja näkyväksi tekemisen näkökulmasta? Valitse seuraavista mielestäsi 5 tärkeintä asiaa.

Terveys
Päivähoito/koulu ja vapaa-aika
Tunne-elämän ja käyttäytymisen kehitys
Identiteetti
Perhesuhteet
Sosiaaliset suhteet
Sosiaaliset taidot
Itsenäinen selviytyminen
Perushoiva
Turvallisuus
Emotionaalinen läsnäolo
Virikkeiden tarjoaminen
Ohjaus ja rajojen asettaminen
Arjen vakaus ja ennustettavuus
Perhetausta ja tilanne
Perheen verkosto
Asuminen
Työ
Talous
Osallisuus yhteiskunnassa
Lähiympäristön tuki

19. Tähän voit perustella halutessasi vastauksesi, miksi juuri näihin asioihin tulisi kiinnittää huomiota.
20. Onko jokin osa-alue, mihin koet tarvitsevasi lisää osaamista lapsen edun selvittämiseksi ja arvioimiseksi? Jos on, millaista osaamista?

Kiitos!

Tutkimushenkilötiedote

Hyvä Tuomarilan perhetukikeskuksen työntekijä!

Toivoisin Sinun osallistuvan tutkimukseen, jonka tarkoituksena on selvittää, miten lapsen etu tehdään näkyväksi lastensuojelullisessa perhekuntoutuksessa. Tavoitteena tutkimuksessa on lapsen edun vahvistuminen perhekuntoutuksessa. Tuloksia hyödynnetään perhetukikeskuksen toiminnan kehittämässä Tuomarilassa.

Tutkimus on kaksivaiheinen. Ensimmäisessä vaiheessa kehittämistyön toteuttamiseksi tehdään kysely kaikille suoraan asiakastyötä tekeville Tuomarilan työntekijöille. Tähän vaiheeseen toivon erityisesti Sinun aikaasi.

Ohessa on linkki kyselyyn liittyen lapsen edun näkyväksi tekemiseen. Vastaamalla kyselyyn annat luvan aineiston käyttöön tätä tutkimusta varten. Kyselytutkimuksen viimeinen vastauspäivä on 5.6.2016. Kyselyyn voi vastata vain kerran.

(LINKKI)

Tutkimuksen toisessa vaiheessa syksyllä 2016 kyselystä koottu yhteenveto tuodaan kehittäjäryhmän käyttöön. Kehittäjäryhmässä lähdetään luomaan yhteiskehittelyn menetelmin yhteistä ymmärrystä siitä, miten työtä tulisi kehittää lapsen edun vahvistumiseksi. Kehittäjäryhmä kokoontuu 1-2 kertaa, enintään viiden (5) tunnin ajan työpäivän aikana yhdessä sovittuna ajankohtana. Tarkempi aikataulu tiedotetaan syksyllä. Kehittäjäryhmän työskentelyt nauhoitetaan. Jos olet kiinnostunut osallistumaan kehittäjäryhmän työskentelyyn, ole yhteydessä Laura Markkaseen joko puhelimitse tai sähköpostitse. Yhteystiedot löytyvät tiedotteen lopusta.

Kehittämistyö on osa Metropolia Ammattikorkeakoulun Kuntoutuksen ylemmän amk-tutkinnon opintoja. Kehittämistyön tutkimussuunnitelman ovat hyväksyneet työtä ohjaavat opettajat Elisa Mäkinen ja Salla Sipari sekä Tuomarilan perhetukikeskuksen johtaja Jari Mononen. Tutkimuslupa on haettu myös Espoon kaupungilta.

Tutkimukseen osallistuminen perustuu vapaaehtoisuuteen ja Sinulla on oikeus kieltäytyä tai keskeyttää osallistuminen milloin tahansa syytä ilmoittamatta. Kaikki kerättävä tieto käsitellään luottamuksellisesti. Kyselyyn ja kehittäjäryhmään osallistuvilta ei kerätä henkilötietoja eikä ketään yksittäistä henkilöä voi tunnistaa lopullisesta raportista. Tutkimusaineiston analysointiin ei osallistu ulkopuolisia henkilöitä ja kaikki taltioitu materiaali hävitetään kehittämistyön valmistuttua. Valmis työ on saatavissa elektronisena versiona Metropolia Ammattikorkeakoulun kirjaston Theseus-tietokannasta ja luovutetaan myös kansitettuna Tuomarilan perhetukikeskukselle.

Annan mielelläni lisätietoa kehittämistyöstä. Yhteystietoni ovat tämän tiedotteen lopussa.

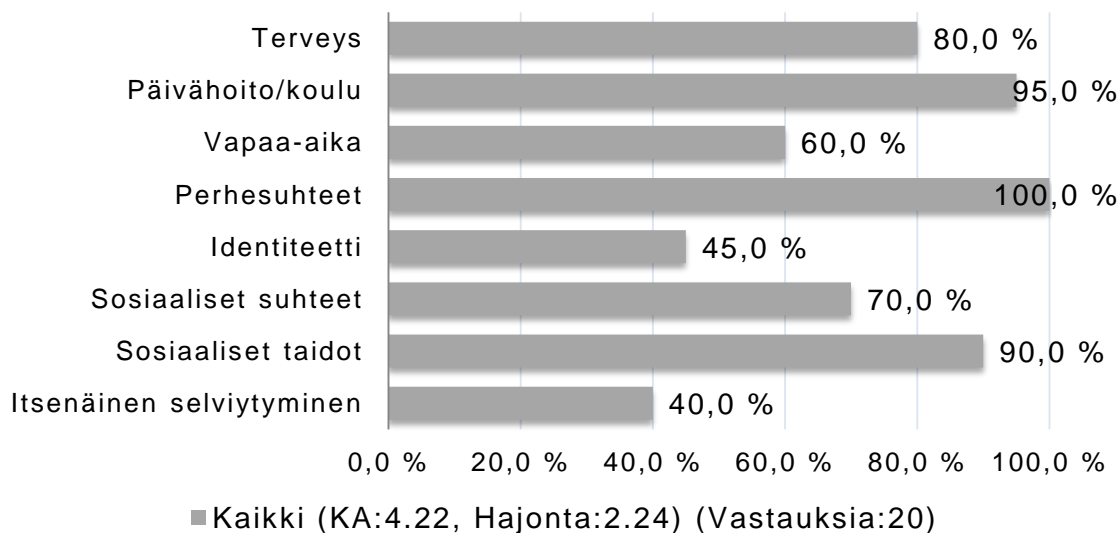
Laura Markkanen

sähköposti@osoite.com
p. 123-4567890

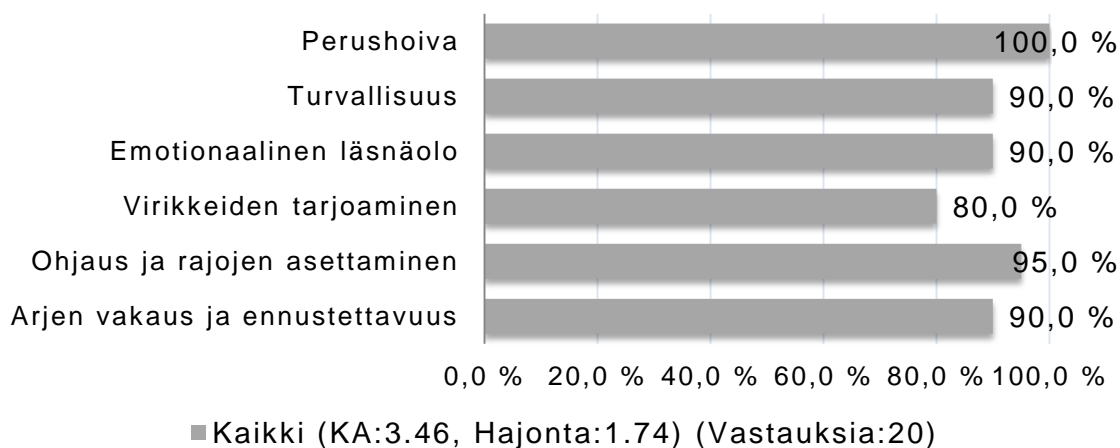
Kehittäjäryhmän työskentelyssä käytetyt kyselyn tulokset

Kysymys 1.

Työntekijöiden näkemys siitä, minkä lapsen tarpeet näkökulman osa-alueiden kohdalla lapsen etu on saatu selvitettyä ja tullut näkyväksi viimeisen vuoden aikana:

Kysymys 4.

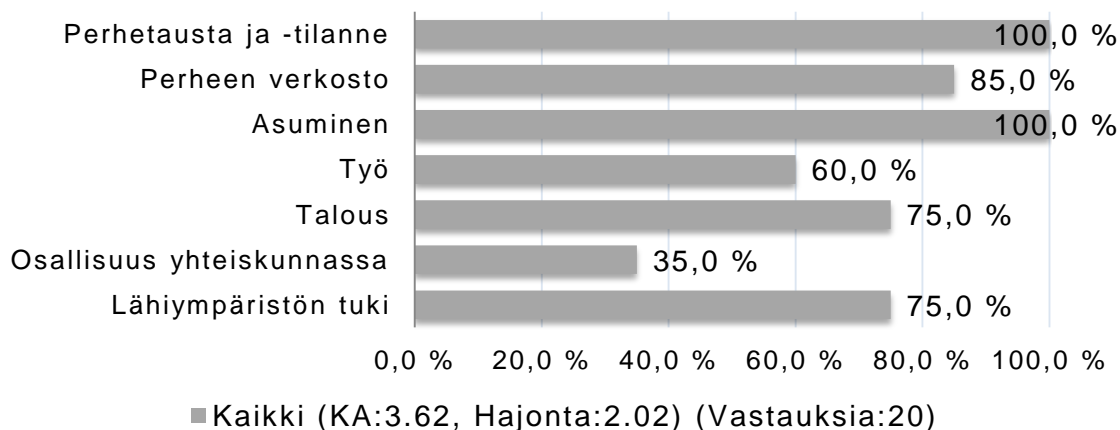
Kun arvioidaan vanhemman kykyä, arvioidaan sitä, miten vanhempi pystyy vastaamaan lapsen tarpeisiin ja huolehtimaan, että lapsen etu toteutuu. Työntekijöiden näkemys siitä, minkä vanhempien kyky näkökulman osa-alueiden kohdalla lapsen etu on saatu selvitettyä ja tullut näkyväksi viimeisen vuoden aikana:

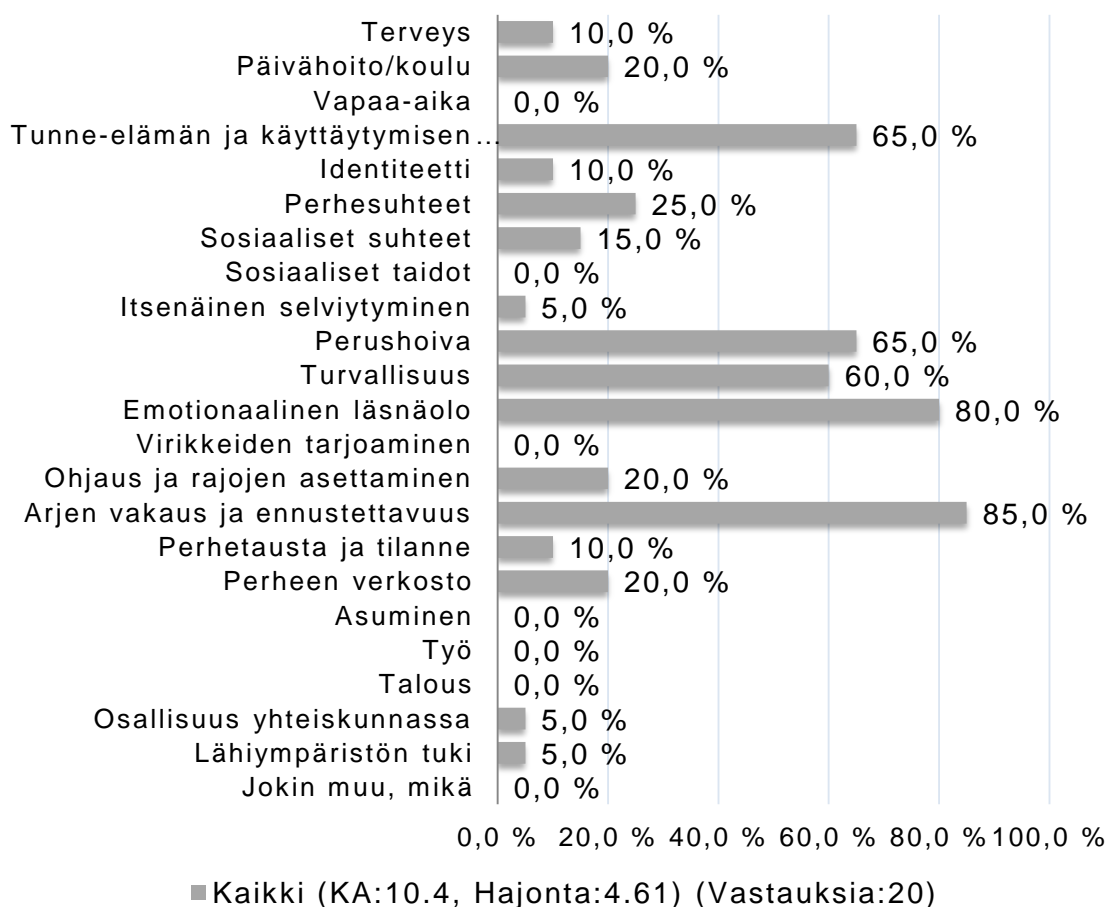

Kysymys 7.

Työntekijöiden näkemys siitä, minkä perhe ja ympäristö näkökulman osa-alueiden kohdalla lapsen etu on saatu selvitettyä ja tullut näkyväksi viimeisen vuoden aikana:

Kysymys 18.

Työntekijöiden näkemys siitä, mihin BBIS-mallin eri näkökulmien osa-alueista tulisi Tuomarilassa erityisesti kiinnittää huomiota lapsen edun selvittämisen ja näkyväksi tekemisen näkökulmasta. Työntekijän tuli valita vastatessaan mielestään 5 tärkeintä asiaa.

Kysymys 19.

Työntekijöiden perusteluja siitä, miksi juuri näihin asioihin tulisi kiinnittää huomiota.

Vastaaja	Vastaus
1	Lapsen kotiolosuhteet, missä hän on asunut ennen Tuomarilaan tuloa ja mi- hin hän on siirtymässä takaisin, on tärkeää olla tiedossa, että niihin voidaan tarvittaessa puuttua, ettei tilanne jatku kotiuduttua samoin kuin aiemmin, vaan saadaan pysyvää muutosta aikaiseksi.
2	Lastensuojelun tehtävä on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäris- töön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suoje- luun, mikäli siihen on tarvetta.
3	Kaikkeen lasta ja perhettä koskeviin asioihin on kiinnitettävä huomiota. Avoi- muudella ja tietojen siirrolla eri tahojen kesken voimme auttaa perhettä ja välttää/ohittaa oikeanlaisen avun antaminen perheille. Lapsen näkyväksi te- keminen on meidän jokaisen tehtävä.
4	Edellä mainittuihin viiteen osa-alueeseen (Arjen vakaus ja ennustettavuus, Perheen verkosto, Emotionaalinen läsnäolo, Turvallisuus, Perushoiva) voi- daan luontevasti ja tehokkaasti perhekuntoutuksessa keskittyä. Asiat ovat lapsen hyvän kasvun ja kehityksen kannalta välttämättömiä. Muut osa-alueet ovat myös tärkeitä, mutta niihin voidaan keskittyä muualla kuin perhekuntou- tuksessa.
5	Päivähoito tai koulu on usein isossa osassa lapsen elämää ja yhteistyö voi avata lapsen tilannetta paljon. Työskentely keskittyy usein perushoivan, arjen vakauden, turvallisuuden ja rajojen asettamisen aihealueisiin.
6	Nämä kohdat jäävät herkästi vähälle huomiolle tai monesti jopa kokonaan huomiotta, mutta olisivat kuitenkin tärkeitä varsinkin perheen tulevaisuuden kannalta (Perheen verkosto, Osallisuus yhteiskunnassa, Lähiympäristön tuki, Itsenäinen selviytyminen, Sosiaaliset suhteet).
7	Koen, että asiakasperheissämme lapsi saa yleensä ruokaa, vaatteet ja käy koulua/päiväkotia. Vaikeampi on selvittää, täyttyvätkö lapsen emotionaaliset tarpeet eli tuleeko hän rakastetuksi, kuulluksi ja saako hän tarvitsemansa tuen. Usein näiden asioiden puute ei näy heti, mutta se vaurioittaa lapsen psyykkisten rakenteiden muodostumista, altistaa lasta myöhemmin mielen- terveyden häiriöille ja heikentää hänen toimintakykyään tulevaisuudessa. Usein lasten vanhemmat ovat itse jääneet vaille turvallista vanhemmuutta ja heidän on vaikea luoda optimaalisia olosuhteita omalle lapselleen tai reflek- toida omaa vanhemmuuttaan.
8	Turvallisuudesta, arjen vakauksesta ja ennustettavuudesta sekä emotionaali- sista läsnäolosta hyötyvät ja niitä tarvitsevat kaiken ikäiset lapset.
9	Nämä ovat mielestäni asioita, joihin osaamisemme erityisesti kohdistuu ja jotka ovat lapsen kannalta erittäin tärkeitä sekä sellaisia, joihin luulen, että voimme työllämme vaikuttaa tukemalla perhettä (Arjen vakaus ja ennustetta- vuus, Ohjaus ja rajojen asettaminen, Emotionaalinen läsnäolo, Perushoiva, Tunne-elämän ja käyttäytymisen kehitys).
10	Tärkeitä arjen peruspilareita, joilla kauaskantoinen merkitys lapsen elämään myöhemmin, vrt. sosiaalialan ammattilaisten osaamisalueet (Arjen vakaus ja ennustettavuus, Emotionaalinen läsnäolo, Turvallisuus, Sosiaaliset suhteet, Tunne-elämän ja käyttäytymisen kehitys).

Kysymys 20.

Työntekijöiden näkemyksiä siitä, mihin koetaan tarvittavan lisää osaamista lapsen edun selvittämiseksi ja arvioimiseksi.

Pelkistetty vastaus	Alaluokka
Lapsen kaltoinkohtelu	Lapsen kaltoinkohtelu
Välineitä pienten lasten kanssa työskentelyyn	Välineitä lapsen kohtaamiseen
Lapsen kanssa keskustelu	
riittävän luottamuksen rakentaminen	
Verkostotyöskentelyyn erilaisia työmenetelmiä ja tukea sen toteuttamiseen.	Verkostotyön menetelmät
Tunne-elämän ja käyttäytymisen kehitys	Lapsen psyykkinen kehitys
Lapsen psyykkisen hyvinvoinnin rakentuminen ja emotionaalisten tarpeiden näkyväksi tekeminen.	
lapsen mielenterveysongelmat	Lapsen mielenterveyden ongelmat ja vaikutus käytökseen
traumat ja sen vaikutukset lapsen käyttökseen ja siinä ilmeneviin ongelmiin	
Emotionaalisten tarpeiden täyttymisen arviointi lapsi-vanhempisuhteessa	Vanhemmuuden arviointi
ymmärrystä ja osaamista arvioida vanhemman kykyä olla vanhempi	
Vanhemman mielenterveys- ja päihdeongelmien vaikutus lapseen	Vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmat ja niiden vaikutus lapseen
Vanhempien mielenterveysongelmien vaikutus vanhemmuuteen	
Mielenterveys- ja päihdeproblematiikka	
riittävä vuorovaikutus	Vuorovaikutus
vuorovaikutuksen tuki	
vauva-ajan erityisyys	Vauva-ajan erityisyys

Suostumuslomake

Suostumus kehittäjäryhmän työskentelyihin osallistumiseen.

Olen saanut, lukenut ja ymmärtänyt Tuomarilan perhekuntoutuskeskuksen perhekuntoutusta koskevan tutkimuksen tutkimushenkilötiedotteen. Tiedotteesta olen saanut riittävän selvityksen tutkimuksen tarkoituksesta, tietojen keräämisestä ja säilytyksestä. Minulla on ollut mahdollisuus saada lisätietoja suullisesti.

Ymmärrän, että osallistumiseni tutkimukseen on vapaaehtoista ja voin perustelematta keskeyttää osallistumiseni tutkimukseen milloin tahansa. Keskeytyksen ilmoitan tutkimuksellisen kehittämistyön tekijälle Laura Markkaselle joko suullisesti tai sähköpostilla. Tutkimuksen tekijän yhteystiedot löytyvät tämän suostumuslomakkeen alalaidasta. Suostun osallistumaan tutkimukseen vapaaehtoisesti.

Paikka ja aika

Suostumuksen antajan allekirjoitus

Paikka ja aika

Suostumuksen vastaanottajan allekirjoitus

Suostumus allekirjoitetaan kahtena kappaleena, yksi suostumuksen antajalle ja yksi suostumuksen vastaanottajalle.

Laura Markkanen

sähköposti@osoite.com

p. 123-4567890

Esimerkit aineiston analyseista

Luokitteluesimerkki ensimmäisen kehittämistehtävän aineistosta.

Analyytikysymys: Mitä olemassa olevia käytäntöjä ja menetelmiä lapsen edun näkyväksi tekemiseksi on käytössä Tuomarilan perhetukikeskuksen perhekuntoutuksessa?

Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka	Yläluokka	Yhdistetty luokka		
olen viettänyt aikaa lapsen ja perheen kanssa tiiviisti aikaa kotona	arjessa mukana oleminen perheen kotona	läsnäolo ja kohtaaminen	Työntekijöiden omaan toimintaan perustuvat käytännöt		
arjessa mukana oleminen kotona: ruokailut, kaupassa käynti, ulkoilu, peseytymistilanteet, nukuttaminen jne.					
kotikäynneillä arjessa mukana olemisella ja yhdessä tekemisellä					
keskustelut ja näkemiset kotikäynneillä					
kohtaaminen					
ympäri vuorokautinen osastotyö	lapsen ja perheen kanssa oleminen osastolla				
olen viettänyt aikaa lapsen ja perheen kanssa tiiviisti aikaa osastolla					
viettämällä aikaa vanhempien kanssa					
lapsen kanssa vietetty aika eri tilanteissa					
hoitotilanteet	läsnäolo arjen tilanteissa				
arjen toiminnoissa mukana oleminen					
jaamme arkea perheiden kanssa usean kerran viikossa					
menemme mukaan perheen arkeen niin likelle kun mahdollista					
läsnäolo perheen arjessa					
läsnäolo perheen arjessa					
arjen tilanteet					
arjessa eläminen					
havainnointi					Havainnointi
havainnointi					
havainnointi					
havainnointi					
lapsen ja vanhemman havainnointi	perheen havainnointi				
lapsen ja sisarusten välisen vuorovaikutuksen havainnointi					

vuorovaikutuksen havainnointi		
vuorovaikutustilanteiden havainnointi		
arjessa havainnointi ja arjen eri tilanteissa mukana oleminen, jolloin nähdään miten vanhempi käyttäytyy kun lapsi esim. alkaa kiukutella tai ei suostu syömään	havainnointi arjen toiminnassa	
Havainnointi arjessa		
toiminnan havainnointi		
lapsen ja perheen havainnointi kotiympäristössä	havainnointi kotiympäristössä	
perheen havainnointi kotona		
osastolla havainnoidut tilanteet	havainnointi osastolla	
arjessa havainnointi osastolla esim. yhteisissä tiloissa oleskelu yhdessä lapsen ja perheen kanssa		
perheen havainnointi ryhmätoiminnassa		
näkemällä heitä riittävästi yhdessä erilaisissa tilanteissa ja ympäristössä	havainnointi erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä	
vanhemman ja lasten yhteisten tilanteiden luominen ja tilanteen havainnointi		
lapsen havainnointi		
lapsen havainnointi		
lapsen havainnointi		
lapsen toiminnan havainnointi (vuorovaikutus, leikki, ruokailu, siirtymät yms)		
tiimin sisäinen reflektointi tavoitteena luoda käsitys lapsesta ja hänen tarpeistaan ja vanhempien kyvyistä vastata niihin	työntekijöiden välinen reflektointi perheen asioista	Työntekijöiden keskinäinen keskustelu ja reflektointi
reflektointi		
tiimityöskentely on tärkeä osa työtämme		

Esimerkki kolmannen kehittämistehtävän aineistosta.

Analyysikysymys: Mitkä tekijät vahvistavat lapsen edun näkyväksi tekemistä Tuomarilan perhetukikeskuksen perhekuntoutuksessa?

Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka	Yläluokka	Yhdistetty luokka
yhteisen ymmärryksen etsiminen	yhteinen ymmärrys perhekuntoutuksen sisällöstä		Yhteistä ymmärrystä vahvistavat tekijät
tavoitteellista työskentelyä yhteisen näkemyksen ja yhteisen tahtotilan eteen			
kokonaiskäsitys syntyy yksityiskohdista ja vie kohti tavoitetta			
raamien luominen perhekuntoutukselle yhdessä, ei absoluuttisia yhteisiä näkemyksiä			
omasta tontista kiinnipitäminen			
yhteinen ymmärrys siitä, mitä täällä tarjotaan, mitä on täällä tarjottava perhekuntoutus			
yhteinen ymmärrys siitä, mitä, miksi, kuinka paljon ja mitä sitten			
yhteinen käsitys siitä, mitä Tuomarilassa tarjotaan			
yhteinen tahtotila, yhteisen ymmärryksen ja näkemyksen tasoa siitä, että puhutaan samoista asioista ja jaetaan ajatus			
yhteinen käsitys perhekuntouksesta koko talossa niin, että kehittäminen saman suuntaista			
yhteinen, käsitys ja näkemys siitä, mitä on tuomarilan perhekuntoutus, yhteinen ymmärrys on se majakka	koulutus	osaaminen ja asiakasymmärrys	
yhteistä ymmärrystä ja työntekijöiden asennekasatusta			
yhteisen ymmärryksen luominen koulutuksen kautta			
koulutusta			

koulutus ja osaaminen			
yhteisiä kehittämis- ja koulutuspäiviä			
koulutus ja työote elämyksellistä ja osallistavaa			
koulutus olisi enemmän fasilitointia ja että työntekijät loisi itse sitä ymmärrystä asiasta			
riittävästi yhteistä koko talon reflektointia	reflektointi		
Osaamisen ja kokemusten jakaminen eri lastensuojelulaitosten ja alan ammattilaisten, yhteistyökumppanien kesken vahvistuminen	olemassa olevan osaamisen jakaminen		
olemassa olevan osaamisen jakaminen ja käyttöön otto			
koulutusta vuorovaikutuksen vahvistamiseen	osaamisen ja ymmärryksen lisääminen ilmiöistä		
koulutusten avulla ymmärrystä perheen erilaisuuksiin			
koulutus on tuonut ymmärrystä kysyä erilaisempia kysymyksiä ja osallistaa asiakasta enemmän, jolloin asiakas-ohjaaja-suhde ei ole asiantuntijasuhde, vaan ollaan enemmän samalla viivalla			
ymmärrystä ja tietoa päihde- ja mielenterveysongelmista sekä siitä, miten ne vaikuttavat lapseen, lapsen arkeen ja olemiseen			
parisuhdetaito-osaamista			
perhe- ja parisuhdeosaamisen lisääntyminen			
osataan määritellä asiakkaan kanssa konkreettisia, täsmennettyjä tavoitteita			
vahvaa osaamista lapsen ja vanhemman vuorovaikutussuhteen tukemiseksi (Hoilei ja muita menetelmiä tukena)			

osaamista lapsen ja vanhemman välisen hyvän vuorovaikuksen ja yhdessäolon vahvistamiseksi			
kokemusasiantuntijoiden hyödyntäminen kehittämisessä	kokemusasiantuntijoiden kuuleminen kuntoutuksen kehittämiseksi	Asiakkaat kehittäjäkumppaneina	
kokemusasiantuntijoilta ymmärrystä kohtamisesta, ymmärretyksi tulemisesta sekä vertaisuudesta			
kuunnellaan vanhoja asiakkaita työn kehittämiseksi			
perheet mukaan kehittämään työtä	perheiden osallistaminen kuntoutuksen kehittämiseen asiakaslähtöisemmäksi		
työstä asiakaslähtöistä niin, että perheet olisivat mukana kehittämässä toimintaa			
riittävän määrittely, mitä se on käytännön työn kannalta		Riittävän määrittely	
riittävän hyvän kuntoutuksen mahdollistaminen			
ei tarvitse olla täydellinen			
työntekijöiden ja perheiden näkemykset riittävän hyvästä, mutta myös mikä on lapsen edun näkökulmasta riittävää	yhdessä määritelty sisältö riittävän hyvälle		
mikä on riittävää lapselle, määritellään perhekohtaisesti ja yksilöllisesti			
yhteisen näkemyksen luominen yhdessä perheiden kanssa mikä on riittävää			
yhteisen näkemyksen luominen yhdessä perheiden kanssa mikä on riittävää			
mikä on riittävän hyvää vanhemmuutta	riittävän määritelmä lapsen näkökulmasta		
mikä on riittävän hyvää lapsen hyvinvointia			
työn perustana on se, mikä on riittävää lapselle			
riittävä on sitä, että lapsi on turvassa kotona			
riittävä on sitä, että lapsen kehitys ja kasvu on turvattu			